

Евг. Евтушенко

ОҚ ҚОРЛАР

Шеърлар ва дoston

ТОШКЕНТ

афур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти
1982

Редколлегия:

С. О. Азимов, Б. Бойқобилов, И. Гафуров, Ҳамид Ғулом, З. И. Есенбоев, В. Й. Зоҳидов, Зулфия, М. Қўш-
жонов, Мирмуҳсин, Н. Сафаров, Р. А. Сафаров,
Р. Файзий, П. Шермухамедов, О. Ёқубов, К. Яшин

Тақризчилар:

Филология фанлари кандидати

Нажмиддин Комилов

ва Тилак Жура

Е $\frac{70402-223}{М 352 (04)-82}$ 118—82 4702010200

© Гафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат наш-
риёти, 1982 й. (Тарж.)

ЎЗБЕК КИТОБХОНИГА

Китобим ўзбек тилида нашр этилаётгани билан фахрланаман.

Мен, кинода Циолковский ролини ўйнаган одам, инсониятга Улуғбекдай олимни берган халқнинг бутун жаҳоний аҳамиятини англамаслигим мумкин эмас. Унинг расадхонаси ёнида турганинга ўтмиш билан келажак орасидаги боғланиш аллақандай маъхум нарса бўлиб туюлмади ва ўзинг жаҳон тарихининг бир зарраси эканини аниқ ҳис қиласан.

Шеърларим мендан кейин қанча йил умр кўради? Билмайман. Шоирнинг ўз шеърларидан узоқ яшаши — ўлик отлар жиловини тутиб турган аравакаш ҳолати каби кулгили. Шундан қўрқаман. Шеърларим мендан аввал ўлиб кетмаса, шунинг ўзи мен учун бахт. Агар менинг ҳали туғилмаган набирам учун ҳам улар ўз аҳамиятини йўқотмай қолса янада бахтлироқ бўлар эдим. Ундан узоқроққа қараш қўрқинчли. Аммо Улуғбек сингари одамлар тўғрисида ўйласанг, ичингдаги шухратпарастлик тўйғусидан асар ҳам қолмайди.

Буюк Осиё маданияти булоғидан баҳраманд бўлмаган, ўзини европалик деб ғурурланадиган бирор кишини ҳақиқий маънода зиёли деб бўлмади. Бу булоқнинг эса — Ўзбекистон маданиятининг — суви тиниқ ва бокира. Меъморчилик, халқ оғзаки ижоди, мусиқа, халқ ҳунармандчилигининг гўзаллиги — буларда нақадар қимматли ўзбекона ўзига хослик бор.

Менинг идеалим: ҳамма халқларнинг қон-қардошлиги. Аммо бу қардошлик миллий маданиятларнинг бир хил бўлишига эмас, аксинча ўзига хослиги-

нинг янада гуллаб-яшнашига олиб келгандагина мавжуд бўлиши мумкин.

Ўзбекистонда бир неча марта бўлганман, ўзбекларнинг меҳмондўстлигидан бошим осмонга етган. Ўзбек тилини билмаганимдан афсусланган эдим. Китобимнинг чиқиши — ўзбек китобхонлари билан ўзбек тилида гаплашишнинг биринчи имкониятидир. Бу китобга бошқа шеърларим билан бирга, энг машҳур бўлмаса ҳам, энг севимли достоним — «Сантьяго кабутари» достонимни ҳам танладим. Нима учун? Чунки бу достон Чили ҳақида ҳам, ўзим ҳақимда ҳам, баъзан шахсий фожиалар аралаш-қуралаш бўлиб кетган оғир дамда руҳсизликка тушиб, ҳаётдан қўл силтаб кетишни ўйлаган ҳамма ўсмирлар ҳақида ҳамдир. Бу ҳол айниқса ҳали қалби доноликнинг ишончли қалқони билан қопланмаган ўсмирлик пайтида тез-тез юз беради. Ҳаётда мушкул аҳволга тушиб қолганда, шундан бошқа чора йўқ деб ўйлайдиган ёшларга мен шу достоним билан ёрдам беришни ис-тадим.

Аммо инсоният бор экан, иложсиз нарса йўқ. Инсоният турли тилларда сўзлайди, худога шукурки, ҳар бир тил ўзича гўзал. Аммо ҳамма одамлар учун бир хил бўлган тил бор. Бу туйғулар тили. Агар эскимослар билан зулуслар кўз ёши кимёвий йўл билан тадқиқ қилинса, таркиби бир хиллиги аниқ бўлади.

Мен ўзбек китобхонини шу китоб билан яккама-якка қолдириб, унинг ўзбекча фикрлаши ва умуминсонийча ҳис қилишига умид қиламан.

Евг. Евтушенко.

ДЕБОЧА

Ишчан ҳамда ялқов —
хислатларим кўп —

Пишиқ,
тиним билмас,
қўнимсиз — нобоп.

Бир қолипга сиғмас,
қобил, ноқобил,
Тортинчоқ ва сурбет,
оқил ва жоҳил.

Бирин-кетин бари юз берсин туташ,
Менда зоҳир бўлсин бари аралаш —
Мағрибдан Машриққа қадарли токи,
Ҳасаддан ифтихор қадарли ёки!

Виламан:

«Мақсад?» деб сўрайсиз албат,
О, ахир, шунда-ку бутун моҳият!

Мен сизга зарурман

Устига пичан —

Ғарами ортилган

Машинасимон.

Учаман овозлар бағрини тилиб

Еламан нур, шаҳар, чаҳ-чаҳлар аро

Капалак кўзимга

урилар келиб

Бўйнимга пичанлар

санчилар гоҳо.

Бор бўлсин ҳаракат, ҳарорат,
Ҳарислик,

тантана қилувчи журъат.

Сарҳадлар халақит берар.

Ноқулай —

Буэнос-Айрес, Нью-Йоркни

нега мен билмай?

Юрай мен Лондонда қанча хоҳласам,
Гаплашай тилини чала билсам ҳам.
Автобусга осилган бола билан бирга,
Айланмоқ истайман тонгги Парижда.
Истайман, санъатлар озор кўрмасин,
Майли санъат менга тинчлик бермасин.
Келсин майли ҳамма томондан босиб,
Мен унга то абад шайдою асир.
Ҳамма хил нарсада кўраман ўзим мен.
Менга яқин

Есенин ҳамда

Уитмен,

Мусоргскийга боғлиқ гаплар саҳнаси
Ва Гогеннинг бокира лавҳаси.
Яхмалак учиш ҳам ёқади менга,
Шеър қоралаб тунда тонгни ҳам кутиш.
Кулиб қарамоқ ҳам душман бетига
Ва сойдан жувонни кўтариб ўтиш.
Китобга шўнғийман,

ташийман ўтин,

Зерикиб

номаълум недир излайман.

Қип-қизил ва муздай тарвузнинг каржин,
Асат тарвузини гирчча тишлайман.
Куйлайман, ичаман

ўлимни ўйламай,

Майсалар устида ўйнаб-қуламан.
Ўладиган бўлсам агар дунёда
Яшамоқ бахтидан ўламан.

ҲАСАД

Мен ҳасад қиламан.

Аввал ҳеч қачон

Бу сирни ҳеч кимга очмаган эдим.

Биламан,

қайдадир яшар бир ўғлон,

Менинг шу болага келар ҳасадим.

Унинг муштлашига

ҳасадим келар,

Мен ундай эмасдим тўғри ва жасур.

Унинг кулишига

ҳасадим келар,

Мен-чи кулолмасдим

ундай бегидир.

Ғурра, чақа бўлиб юради мудом,

Мен-чи, юрар эдим тоза ва сипо.

Мен китобдан ташлаб

кетган жойни ҳам

У қолдирмай ўқир,

бунда ҳам аъло.

У соф бўлар

дағал тўғрилиги билан,

Ёмонликни кечирмас,

яхшиси бор, деб.

Мен «Керак эмас...» деб

қалам ташласам,

У дарров олади
«Даркор!» деб.
Мен қабул қилмасман
ё рад этмасман,
У-чи, кесиб ташлар
ечолмаса гар.
Агар севиб қолса
чин дилдан севар,
Мен-чи, севаман ҳам,
воз ҳам кечаман.
Ҳасадим яшириб,
айёрлик қилиб,
Кулиб соддаликка соламан ўзим,
«Кимдир янглишмоғи керак-ку ахир»,
«Кимдир бошқачароқ яшаши лозим...»
Қанча таъкидламай бу гапни ҳар он:
«Ҳар кимнинг ўз йўли,
ўз аъмоли бор...»
Биламан,
қайдадир яшар бир ўғлон,
Бўлар мендан улуг, мендан устивор.

* * *

Безовта қилар зўр истеъдод мудом
Тортган каби гирдоб айланишига.
Ҳар ҳолда исёнга ўхшамаса ҳам,
Ўхшайди исённинг бошланишига.

Сен гарчи дунёга бермасдан озор —
Тортинчоқ айиқдай кирсанг ҳам асли,
Аммо холисона эдинг исёнкор,
Феълинг бошқаларга ҳеч ўхшамасди.

Ҳаммага зўр жангчи кўринган эдинг,
Кўп ўтмасдан бўлдинг ожиз бир қурбон.
Сирли қиёфада йўқ бўлиб кетдинг
Биринчи зарбага учраган замон.

Ўзингни яшириб эркинг ичига,
Ҳеч кимга халақит бермадинг, балли,
Гўё сув остига тушиб олдинг-да,
Нафас олиб ётдинг найча орқали.

Катта шараф, ҳурмат кўрсатиб дилдан
Сени кўтардилар кекса ёшингда.
Замин кутиб олди ифтихор билан
Неки йиққан бўлсанг сувнинг остида.

Кимки алпон-талпон ижод чоғингда
Сенга болаларча ишонган эди,
Ҳамда кутган эди сендан ҳимоя —
Нолиб, ҳасрат қилиб юрибди энди.

Тинч-тотув яшайсан мақтовлар ичра,
Яшайсан кундан-кун ожиз, нотавон.
Мнеол бу истеъдод ўлмоқлигига,
Исён қилмоқликка қолмагач имкон.

О Н А

Кўпдан бери куйламас онам,
Куйламоққа вақти ҳам қолмас.
Иши камми, дейсиз унинг ҳам,
Ҳаммасига улгуриб бўлмас.
Гоҳ туғилган кун баҳонаси
Қадаҳлар ва суҳбат ораси —
Пианино ёнига келар
Унинг дўсти — кексайган актёр.
Ҳазил билан ғамин тарқатар.
Онам созни созлар оҳиста.
Созлар чоғи кетар қизариб
Ўнғайсизлик ва мусалласдан.
Қарсак чалиб, қилишиб карам
Дейишади: «Қойил, офарин»
Ошхонага югурар онам
Яширгандай кекса юзларин.
Қачонлардир бўлганди концерт,
Юзма-юз жангчилар қошида.
Фронт яқинида черковдай баланд
Ҳамда жиддий ўрмон ичиде.
Онам қўли совуқ еса ҳам,
Гувласа ҳам совуқдан боши,
Сукунатдай эди сержаранг,
Тиниқ эди куйдай овози.

Юк отлари оларди нафас,
Қор оқартиб келбатларини.
Бир қулоғи баланд, бири паст,
Ўйлар балки қисматларини.
Епинчиқлар оқариб зўрға —
Кўринади. Қор ёғар қалин.
Погон аниқ кўринмас кўзга,
Бил-чи, солдат, офицерлигин.

Олиб чиқар онам мусаллас,
Дастурхонни қўяр безатиб.
Меҳмонжонлар қилар илтимос,
«Бирор нарса куйлаб беринг» деб.
Онажон,

илтимос,

керакмас...

Сўнг бўласан ўзинг пушаймон.
Сен гуноҳкор эмассан-ку, бас,
Шуни, ахир тушунсин меҳмон.
Куйласин, майли, радиола,
Қадаҳлар учрашсин жарангдор.
Худо ҳақи,

куйлама, она,

Она,

менга бермагин озор.

КУЧУГИМ

**Деразага босиб қора тумшуғин,
Кимнидир интизор кутар кучугим.**

**Устига қўлимни қўйиб беозор
Кимнидир кутаман мен ҳам интизор.**

**Кучуккинам, айт-чи, борми ёдингда,
Бир хотин яшарди илгари бунда.**

**Аслини олганда менга ким эди?
Синглиммиди, хотиниммиди?**

**Баъзан туюларди гўёки қизим,
Бўлмас унга ёрдам бермасам ўзим.**

**У энди узоқда... жимиб қолдинг сен.
Бу ерга келмайди бошқа ҳеч хотин.**

**Ажойиб кучуксан, ҳаммаси дуруст,
Аммо, фақат бирга ичмайсан, афсус!**

ЕЛҒИЗЛИК

Қандай оғир дўстсиз, ёрсиз, хотинсиз
Кинотеатрларга бир ўзинг бормоқ.
Сеанслар қандай ўтиб кетар тез,
Кутиш лаҳзалари қанчалик узоқ.

Қандай оғир

ички асабий кураш,
Кулги бўлиб жуфт-жуфт ўтишганларга —
Бурчакда қизариб шириннон кавшаш,
Гўё бунда бордай уят бир нарса.

Елғизлик дастидан уялиб,

аламда

Қайсидир тўдага урамиз ўзни.
Кераксиз дўстликнинг мажбуриятлари
Умр сўнгигача таъқиб қилар бизни.

Тўда пайдо бўлар кутилмаганда —
Бирида ич-ҳо ич, йиғмаслар ҳушларин.
Бирида ҳамма

қизларга, латтага банда,
Бирида гоёвий баҳс гўё ишлари...

Яхшироқ қарасанг...

бари беҳуда,

Уша бекорчилик, шакли бошқача!
Гоҳи у,

гоҳ бошқа тўдалар гавжум,
Қанча-қанчасидан
кетдим қўл силтаб.

Янги бир қопқонга тушай деб эдим,
Аммо халос бўлдим пўстимни ташлаб.
Қутулдим!

Олддасан саҳродай бўм-бўш
Эркинлигим,

сени бошга урайми?
Гўзалсану лекин ҳеч келмайсан хуш
Қадрсиз ва содиқ хотин сингари.
Сен-чи, сен, Севгилим,

не бўлди сенга?
Тўдалардан халос бўлдингми бутун?
Ул қийиқ кўзларинг тикилар кимга,
Оқ, дуркун елкалар кимники бугун?
Ўйларсан —

ки, сенга қасдма-қасд ҳозир
Таксида қайгадир кетаётирман.
Агар кетсам,

қайда тушаман, ахир?
Дилда қутулмасман, бирга қолурман.
Бирга бўлган аёл

англаб ўзини,
Ҳис қилар мен учун бегоналигин.
Ётсам-да тизига қўйиб юзимни,
Уники эмасман,

сеникиман мен.
Яқинда боргандим Сенная кўйига,
Бир хонимнинг кўркисиз уйига.
Пальтомни илдим ғариб илгакка,
У хира чироқлар осилган арча —
Ёнида порлатиб оппоқ туфлисин
Ифатли қиз каби ўтирар вазмин.

ЭШИК ЧЕРТИЛГАНДА

«Кимсан?»

«Кексаликман.

Ёнингга киргиз».

«Сўнгроқ.

Ҳозир бандман.

Ишларим тигиз».

Ёздим.

Қўнғироқ қилдим.

Овқатни урдим.

Эшик очганимда

йўқ эди ҳеч ким.

Балки ҳазил қилган дўстларим яниб,

Балки эшитмадим номини аниқ?

Кексаликмас,

етуклик балки келгандир,

Кутмай

хўрсингану

кетиб қолгандир.

* * *

Йўқ-йўқ,
бошқа жойга келиб қолибман.
Бемаънилик бўлди.

Мен хато қилдим.
Тасодиф — қўлимда турган жомим ҳам,
Унинг ҳайрати ҳам тасодиф бўлди.

«Юр, рақсга.
Рангинг йўқ.
Ёмон ухлабсан...»

Сезаман
бу ердан кетмоқ ноқулай.
Аммо шошиб дейман:
«Кийиниб олай.

Йўқ-йўқ,
бошқа жойга келиб қолибман...»
Ортимдан дер:

«Шароб не ҳолга солар.
Бошқа жой нимаси — худди шу ерга...
Ҳаммани ранжитиб, кўзинг завқланар,
Женяжон, тушуниб бўлмайдди сенга».
Чўнтакка тиқаман совқотган қўлим,
Бутун кўчаларда гупиллайди қор.
Таксига шўнғийман.

— Бос, ошна!
Соколда

Мени кутмоқдалар.
Шундай бир уй бор.
Эшик очди хоним,
не бўлган унга,
Нега бундай қарар?
«Соат беш бўпти.
Бундан ҳам бемаҳал келолмасмидинг?
Майли, кир, кира қол...
Бўлар иш бўпти».

Қаҳқаҳ урдим,
балки пулин тўларман?
Шеърлар қораладим,
кунга ярамади.
Кўзлардан яширин,
аста гўлдиарман;
«Йўқ-йўқ,
бошқа жойга келиб қолибман».

Яна тун,
яна қор, оппоқ ер юзи,
Кимнингдир беҳаё қўшиғи янграр.
Жаранглар кимнингдир тиниқ кулгуси,
Шунда роҳат қилиб бир чеккинг келар.
Бўронда липиллар Пушкин жинлари,
Совуқ тиржайиши қўрқинч жуда ҳам.
Қўрқинчдир дўкону,
аптеку, собеслари...

Йўқ-йўқ,
бошқа жойга келиб қолибман.
Йўқ-йўқ,
бошқа жойга келиб қолибман,
Юрибман букчайиб тили қисиқдай.
Гўё ниманидир ютқизиб қўйиб
Тўламоққа эса ҳеч вақом йўқдай.

А С А Л

Мен бол воқеасин айтаман сизга.
Майли у мабодо кимгадир тегса.
Билмаганга майли ўзини олса,
Гап унда эканин билмай ҳам қолса,

Шундай қилиб гап боради асал ҳақида.
У мудҳиш,

қирқ биринчи йили,

Чистополда

Ҳамма яшарди оч,

совқотган ҳолда,

Асал тушди

бозордаги қор устига

Йигирма челакли

бочкада.

Халқ бошига тушган кулфатдан
Бойлик тўпловчидан эди сотувчи.
Кулфат қатор бўлиб турди навбатга —
Гезарган,

оч,

юпун... олувчи.

У пул олмас эди,

аёл кийими,

Соат ё бўлмаса

оларди газмол.

Савдогарнинг узук тақилган қўли
Жулдур кийимларни кўрарди малол.
У нарсага қарар

қуёшга тоблаб.

Кекса рассом эса бир қўли билан —
Турар ботинкаси ипини боғлаб,
Шишасин узатиб

иккинчи қўлда.

Асалнинг чўзилиб

оқишига қарар,

Қараб турар мункайиб,

зорланмай.

Ямалган пайпоқда

қор кечиб борар,

Асал кўтарганча дунё топгандай.

Совуқ нигоҳ билан қараб атрофда

Турар офицер ва

солдат хотинлари.

Бирор сўз қотмасдан

ҳаяжон ичра

Қўлларида банка,

стаканлари.

Бир қизча

қандайдир ғалати

Мудроқ ичра ҳолсиз, заъфарон —

Қўлида қадаҳча тутиб турарди,

Ичида онасин узуги гирён.

Шу маҳал бир чана

ғижирлаб келди,

Суянчиқда атиргулнинг расми бор.

Амалдор сингари қошини керди

Ундан тушган одам

вазмин ва бўйдор.

Чорчўпда тургандай

виқорли

бирам

Шафқатга заррача йўқ эди майли:

«Барини оламан,

бераман гилам.

Бу томонга ҳайда, қани, оғайни.

Келишиб оламиз

у ерда,

Қани, оғайнилар,

ёрдам беринглар...»

Ва уни ортишиб кетдилар бирга,

Шундай тил топади доимо улар.

Навбатда турганлар бўлиб қолди маъюс,

Бир лаҳза иситган қувончлар йитди.

Қадаҳдаги узук тушиб дабдуруст,

Чана изларига юмалаб кетди.

Қанча узоқлашиб кетган бўлса ҳам,

Қирқ биринчи йиллар, чекиниш ва ғам.

Шу асалхўр одам тирик бегумон

Жаннатда юргандай яшайди ҳамон.

Мана ман қорнини кўтариб қачон

Баланд минбарларга чиққани замон,

Доим соатига қараган чоғи

Ёки силаб қўйса бароқ мўйловин

Ўша йил эсимга тушади ҳар гал,

Эсимга тушади ҳув ўша асал.

Ўша асал гўё

ўзидан ўзи

Худди шу мўйловдан

оққандай эди.

Энди кетмас сира,

кетмас ҳеч маҳал,

Абадий ёпишган

ундаги

асал.

* * *

Менинг ғижимланган ҳаётим узра
Қачонки юзларинг бўлди намоён,
Жуда кўпдай бўлиб туюлган нарсам
Жуда ғариб бўлиб кўринди аён.

Тўқайзор, дарёлар ва денгизларга
Юзларинг шу қадар бердики жило,
Дунё рангларидан беҳабар кимса —
Мени минг рангларга қилди ошно.

Ваҳмга тўладир юрагим арши
Бирдан бўлмаса деб қўққис тонг адо —
Кашфиёт, кўз ёши, шодликкача то.
Аммо бу ваҳмимга чиқмайман қарши.

Тушуниб турибман, бу қўрқув асли
Тоза муҳаббатдир. Уни алқайман,
Гарчи алқамоқни яхши билмайман
Ўз ишқин уқувсиз соқчиси каби.

Шу қўрқув қўлида асирман полон,
Бу ҳол ўткинчидир лаҳза сингари.
Мен учун йўқолар дунё ранглари
Юзларинг кўзимдан бўлганда ниҳон.

СЕҲРЛОВ

Наврӯз кечасида мени ўйлагин,
Ва ёз кечасида мени ўйлагин,
Ҷам куз кечасида мени ўйлагин,
Аёз кечасида мени ўйлагин...

Бошқа жойда бўлай, ёнингда эмас,
Узоқ ўлкада деб қилсанг ҳам фараз,
Ўралиб узун, нам чойшабга бирпас
Денгизда ётгандай чалқанча бесас,
Ихтиёринг бериб тўлқинларга, бас,
Хилватда мен билан дам ол бир нафас.

Истамам ўйлашинг мени кундуз кун,
Кундуз барин қилсин остин ва устин,
Тутунга ўрасин, майда чайқатсин,
Бошқа нарсаларни сенга ўйлатсин,
Нимани хоҳласанг ўйла кундуз кун,
Мени ўйлашингга қолсин фақат тун.
Эшитгин паровоз ҳуштаги аро,
Булутларни қуёган шамол ичра ё,
Ночор қолганимда зарурлигинг, о.
Тўрт девор ичида ўтириб танҳо —
Бахт, ғуссадан юзинг бужмайтиб гоҳо
Чаккаларинг қисгин оғригунча то.

Илтижо қиламан — жимжитлик чоғи,
Ё ёмғир шовуллаб турганда ёғиб,
Ё қор қуюнига уйингдан боқиб,
Тушлар кўрганингда ё бедор ётиб —
Наврўз кечасида мени ўйлагин,
Ва ёз кечасида мени ўйлагин,
Ҳам куз кечасида мени ўйлагин,
Аёз кечасида мени ўйлагин.

ОДАМЛАР КУЛАРДИ ДЕВОР ОРТИДА

Е. Ласкинага

Одамлар куларди девор ортида,
Мен бемор қизимни дилгир кўтариб
Бўм-бўш қолаётган зада қалб ила
Деворга қарардим ғазаб жўш уриб,

Одамлар куларди девор ортида,
Хумордан чиқарди гўёки улар.
Улар қаҳ-қаҳ уриб менинг устимдан,
Виждонсизлик билан кулгандай бўлар.

Аслида у ерда бор эди меҳмон
Ўйинга тушишиб ҳориб-чарчаган.
Ўзлари шунчаки урганлар хандон,
На мендан кулишган, на ўзгалардан.

Одамлар куларди девор ортида,
Ўзларин қизитиб мусаллас билан.
Мену қизим олишганин дард ила
Хаёлларига ҳам келтиришмаган.

Одамлар куларди... Неча бор мен ҳам —
Шундай кулган эдим қаҳқаҳа уриб.
Девор орқасида кимдир жон берган,
Шунга ҳам чидаган кимдир қайғуриб.

Ҳасрат чекиб кулфат исканжасида,
Турган чоғи ҳатто жон таслим қилиб

Мен ҳам кулганимда қувонч устида,
Балки ўйлагандир хўрламоқда деб.

Азалдан шу тахлит қурилган олам,
Бу олам абадий қолади шундоқ.
Девор орқасида кимдир чекар ғам
Биз беғам, бепарво қаҳ-қаҳ урган чоқ.

Аммо шу тахлитда қурилган олам,
Шуниси билан у сўлиш билмайди.
Девор орқасида кимдир кулган дам
Бизнинг юрагимиз ғамдан инграйди.

Тағин ўз бошингга гуноҳ орттириб
Раинг сомон, қалбинг вайрон бўлганда —
Девор орқасида кимдир кулганда
Ҳасад-ла ўйлама хўрламоқда деб.

Шундайдир ҳаётнинг мувозанати,
Ҳасад — бу ўзингни ҳақорат қилмоқ.
Ахир, кўз чиқарар ўзганинг бахти,
Бермоқ эвзига бор ахир олмоқ.

Умид қил: етганда энг сўинги дамлар,
Кўзларинг оҳиста юмилган пайти.
Девор орқасида кулсин одамлар,
Кулсинлар, барибир, кулсинлар майли!

УЧИНЧИ ХОТИРА

О. Целковга

Ҳаммада ҳам бўлар шундай бир лаҳза :
Ёпишқоқ бир гусса тирғилиб олар.
Бутун умринг гўё бемаъни нарса —
Ҷип-яланғоч ҳолда намоён бўлар.

Улик бир совуқлик тилади бағринг.
Тарқатмоқ дардида бу ноҳуш ҳисни —
Шафқат ҳамширасин чақирган каби
Чор-ночор чорлаймиз хотирамизни.

Аммо гоҳ дилимиз шундай зим-зиё,
Шундай вайронага ўхшар баъзи дам,
Бундай пайтда ёрдам беролмас асло,
На юрак, на ақл хотираси ҳам.

Кўзлардан кетади тирик жозиба,
Ҳаракат, сўзингда қарахтлик буткул.
Аммо бизда бордир бошқа хотира,
Учинчи — жисмимиз хотираси бул.

Эсга олсин ўнгда майли оёқлар,
Тупроқли йўлларнинг иссиқлигини.
Ёки оёқ яланг юрилган чоқлар
Майсаларнинг майин совуқлигини.

Юзлар эсга олсин оқибат билан
Муштлашув сўнгида қандай юпатиб —

Ҳамдардлик билдириб югуриб-елган
Кучукнинг хушгудур тили нечук, деб.

Хижолатга тушиб пешона, қани,
Эсласин бахт тилаб унга бегумон,
Капалакдай қўнган майин бўсани
Она бўсасини қандай меҳрибон.

Бармоқлар эсласин арча, жавдарни,
Қачондир шивалаб ёмғир ёққан чоқ
Далада чумчуқнинг титраганини
Ва от яғринида сезганин титроқ.

Ҳаётга айтасан кечирим сўраб:
«Сени кўр-кўрона айблаган эдим,
Энг оғир гуноҳдай бўлса ҳам, кечир,
Менинг ожизона дарғазаблигим.

Товон тўламоғим лозим бўлса гар,
Дунёни ноўрин сўкканим учун —
Шафқатсиз жазога лойиқ кўрса ҳам,
Ҳар қандай тўловга розиман бутун.

Аммо кўр қисматнинг найранглари-чи,
Қанча зарбалару қанчалар қурбон...
Эй ҳаёт, сендаги гўзаллик учун
Ахир, тўланарми шунчалик товон?!»

БОЛАЛИК МАНЗАРАСИ

Тирсакларни ишга солиб югурар эдик
Бозорда одамлар кимнидир урарди,
Наҳот буни кўрмай қолсак биз.
Қадамни тезлатдик шовқинга қизиқиб,
Гоҳ кигиз этик-ла шошқинда сув кечиб,
Артишни унутиб бурнимиз.

Қотиб қолдик, юрагимиз нимадир эзиб,
Шу дам пўстин, чакмон кийган оломон қисиб —
Борганини кўрганимиз заҳотиёқ.
У турарди сабзавот раста ёнида,
Ичга тортиб бошини ҳар имконида,
Ёғиларди тепки, тупук, сўкиш, таёқ.

Ўнгдаги чанадан бошлаб солди биров,
Манглайига муз-ла уриб қолди биров.
Қон кўринди. Оқиб кетди шариллаб қон,
Тўс-тўполон сапчиб кетди ҳамма ахир.
Кимда қамчи, кимда таёқ, кимда темир,
Тасир-тусир урардилар уни ҳамон.

У беҳуда хирилларди: «Оғайнилар...»
Тўда узил-кесил ҳисоб қилмоқ бўлар
Ғазабидан

оломон кўр ва кар эди.

Ҳафсаласиз урганлардан ранжир тўда,

Гавда каби бир нарсани эзиб жуда
Баҳор қори балчиғида тепар эди.

Топқир эди. Диди баланд ҳар бир урган,
Кўрдим қандай моҳир, аниқ зарба билан —
Йиқилганнинг топиб урар нозик ерин —
Лойда, ахлат суюғида ҳолдан тойиб
Кимдир исқирт этик билан қилиб қойил
Олмоқчидай тепар эди йўқ қасдларин.

Соф йигитга ўхшаш этик кийган басир
Ўз софлиги билан гўё қилиб ғурур —
Ҳар уганда: «Ҳаҳ, безори! Шум!..» дер эди,
Ҳақлигини ҳис қилару билиб урар,
Терлаб-пишиб, қип-қизариб кулиб урар.
Менга қараб: «Бола, сен ҳам кел, ур», деди.

Ўша куни қутурганлар, эсимда йўқ,
Қанча эди, балки юзта ё ундан кўп.
Ёш бўлсам-да, мен ўшанда йиғладим қон.
Жазавага тушиб агар юзта одам,
Айби учун бир одамни уганда ҳам,
Юз биринчи бўлиб урмам мен ҳеч қачон.

НЕФЕРТИТИ

Не десанглар денглар ва лекин,
Нефертити деган бир хотин
Қачонлардир яшаб дунёда,
Фиръавн-ла қилган муроса
Ётса ҳамки фиръавн билан
Кўп асрга у мансуб бўлган.
Эри чеккан қаңча изтироб,
Уники бўлгани гўёки ниқоб.
Эри дид-ла кийим киярди,
Сўзлаганда қийиб қўярди.
Салтанатин тутарди маҳкам,
Аммо айтган сингари Сино:
Гўзалликнинг ёнида ҳатто
Тожу тахт ҳам бўлмас мукаррам.
Фиръавнни қийнар шу тахлит —
Камчиликлар

яхлит ва яхлит.

Дастурхонни овқат маҳали
Эзғиларди ўйлаган сари
Унда бордир қўшин,
тож, аъён,

Хотинида

шаҳло кўз,

мужгон,

Ва юлдузлар нур сочган манглай,
Толма бўйин беқиёс, ҳай-ҳай...

Бирга ўтса тахтиравонда,
Турганларнинг кўзи шу онда
Боқар завқи кўпчиб бетига
Фиръавнга эмас,

Нефертитига.

Фиръавн ҳеч қўймас сиполигин,
Қўполлик қиларди гоҳида
Сезиб тахти бебақолигин
Шу назокат ҳукми олдида.

Сфинкслар

оҳиста

нурарди,

Динлар ҳам

жим

ўлиб борарди,

Аммо воқеалар, гоёлар аро,
Недаки алданган бўлса вақт агар,
Нефертити бўйни этиб маҳлиё.
Етиб келди бизнинг кунларга қадар.
Ўгил бола нусха хомаки чизги
Тўғнағич эмасми пайвандчи қизга?
Кимнидир у жувон поклайди ҳамон
Жонга тегмай

ва хира тортмай.

Ҳис қилар, ким турса унга ёнма-ён
Камол топишига ҳали кўп бордай.
Рўзгорга бўламиз овора,
Нефертити эса

уй-рўзгору

Ҳодиса, одамлар,

саналар оша

Интилади қайгадир мангу...
Не десанглар денглар-у аммо
Нефертити мавжуддир ҳамон.

СЕВГИЛИМ, УХЛА...

Панжара устида ялтирар шўр шабнам.
Эшикча занжирлаб қўйилган.

Денгиз ҳам

Бугланиб, пишқириб
тўсиққа зарб бериб,
Олди шўр қуёшни бағрига сингдириб.

Севгилим, ухла...

Жонимга солма қийноқ

Уйқуга кетмоқда тоғлару саҳролар.

Итимиз бароқ оқсоқ,

босганча бу дам мудроқ

Ётар-да шўрлаган занжирин ялар.

Денгиз гулдур-гулдур-ла,

шоҳлар шовур-шувур-ла,

Ит ҳам шунча умр-ла

ётибди занжирда.

Мен ҳам секин пичирлаб,

кейин аста шивирлаб,

Дейман сукут ичида:

«Севгилим, ухла...»

Севгилим, ухла...

Аразни юрма ўйлаб.

Тасаввур қил:

Уйғондик.

Олам гулистон.

Биз пичан устида.
Ертўлада пишиллаб
Овуз тушимизга
кирар ногаҳон.
Эҳ, қандай мажбур этсам
шуларни ўйламоққа
Сени, шубҳачигинам?
Севгилим, ухла...
Тушингда табассум қил
(кўз ёшни қўй у ёққа)
Гуллар териб фол кўргин,
уни қайга қўймоққа
Ва чиройли кўйлақлар сотиб ол тушда.
Тўнғилладингми? Нима,
чарчадингми ухлолмай?
Уйқуга бурканиб ол,
ўраниб
бўл гужанак.
Тушингда не истасанг
қиласан ҳеч тортинмай
Тўнғиллаймиз не келса
оғизга
ухлолмасак.
Ухламаслик чатоқлик,
ҳатто ишдир қамоқлик,
Дилда неки асроқлик
қалқиб чиқади юзга.
Кўзингга оғир жуда
Қанча одам бор унда,
Ухласанг енгил бўлар
киприк остида кўзга.
Севгилим, ухла...
Сенга уйқу бермас ким?
Денгиз шовқинларими?
Ё дарахтлар чеккан зор?

Нохуш хаёл ўртарми?

Ё ранжитган бир шилқим?

Балки бировлар эмас,

Ўзимдирман гуноҳкор?

Севгилим, ухла...

Ёзаолмайман тақир,

Билгинки, мен бу айбда айбдор эмасман.

Кечир, мени, ахир,

севгин мени ахир,

Тушингда бўлса ҳам,

тушингда бўлса ҳам!

Севгилим, ухла...

Портлашдан қўрқитиб,

Телбаларча учиб

бораётган Ер шаридамиз.

Қучоқлашмоқ керак

кетмаслик-чун тушиб,

Тушиб кетар бўлсак,

кетайлик бирга биз.

Севгилим, ухла...

Аламлардан бўл йироқ.

Кўзларингга уйқу майли кўчиб келса.

Ерда тинч ухламоқ шунча мушкул, бироқ.

Барибир, жонгинам,

Севгилим,

ухла...

Денгиз гулдир-гулдир-ла,

шоҳлар шовур-шовур-ла,

Ит ҳам шунча умр-ла

ётибди занжирда.

Мен ҳам секин пичирлаб,

кейин аста шивирлаб,

Дейман сукут ичида:

«Севгилим, ухла...»

* * *

Оппоқ-оппоқ қор ёғар
Ипда сирғалгансимон...
Мангу яшагинг келар,
Эҳ, йўқ-да бунга имкон.

Инсон умри олисга
Сингиб кетмоқ матлаби,
Мисоли ердан кўкка
Кўтарилган қор каби.

Оппоқ-оппоқ қор ёғар,
Мен ҳам кетишим аниқ.
Ўлим ғами йўқ зинҳор,
Мангулик ғами ҳам йўқ.

Ишонмам мўъжизага,
Қор эмасман, юлдуз ҳам
Бундан сўнг ҳам бўлмасман,
Ҳеч қачон ва ҳеч бир дам.

Кимман деб, ожиз банда,
Ўй сураман баъзи чоқ,
Нени севдим умримда
Ҳаётимдан ортиқроқ?

Севдим мен Россияни
Жонимга билиб малҳам.

Дарёси тошқин дами
Муз қоплаган чоғин ҳам.
Беш қиррали обидаси,
Қайинзорлари руҳин,
Пушкинни, Стенькаси
Ва чоллари шукуҳин.

Қийналган бўлсам-да гоҳ
Юрмадим унча ранжиб,
Яшолмадим силлиқроқ,
Яшадим Россия деб.

Пинҳон ташвишлар ичра
Уйласам тарқар ғамим,
Оз бўлса ҳам Россияга
Тегди-ку деб ёрдамим.

Майли мени унутсин
Чекмай нолаю фиғон,
Аммо у мангу турсин
Алҳамон, алҳамон...

Оппоқ-оппоқ қор ёғар
Ёгган Пушкин тирик дам,
Стенька омон чоғлар,
Ёғар мендан кейин ҳам.

Кўзни олгудай оппоқ,
Қор ёғар йирик-йирик,
Мену ўзгалар ногоҳ
Изларини ўчириб.

Қўл чўзмай мангуликка,
Яшайман умид-ла ман.
Бор экан то Россия,
Демак, мен ҳам бўламан.

РИМ НАРХЛАРИ

Рим кўрсатар, айлантирар ва
Ўзи қолар кўздан яширин.
Ишонмаса кўз ёшга Москва,
Ҳатто қонга ишонмайди Рим.

У чарчаган беиболардан,
Сохта ботир ва даҳолардан.
Долчинлар остида олиб дам
Ичмоқ истар алдамовчи май,
Унда борки шунча фаввора,
Янги сохтагўйлардан зора
Томчилар-ла юзини тўсгай.

Метрода, трамвай, фойтунда,
Таксида қувладим ортидан.
Томоғидан олдим лой тунда,
У сирғаниб қочди дастимдан.
Тутқич бермас, англаш мушкул,
Римнинг асфальт, бетонида
Турган каби акатонда
Римни сўраб, ёлвордим нуқул.

Мен ортиқча шошдим, шекилли,
Кўрсанг гўё ҳушёр, ақлли
Борардим мастона тезликда.
Вайрона, ахлатлар йўлда наҳс

Яхшилик қилгандай басма-бас
Панд берар сезгирликка.
Ожизона гангиб юрардим.
Сиқиб сувин олувчи улкан
Машинадай ҳаёт гувларди,
Ваҳм босиб қолгандим ҳайрон.
Кимдир югурарди, кимдир турарди,
Чархлар ёпиштирар, пайванд қиларди,
Тузатган, артган ва тиккан бўларди
Иштону туфли-ю, ҳайкални шу он.

Ҳожатхонадаги кир олқиндилар
Сақларди юзлаб қўл сирларин.
Майхона ёнида қилиб чил-чил шишалар,
Рим шинҳона кулиш ҳунарин —
Ёвқараш тиш оқин кўрсатиб қарар:
«Шишабўрон жойда ҳушёрлик зарур,
Битта шиша тегса бўлар бўларинг...»

Неон қичқирарди: «Кампари-сода!»
Бола чўмилтирар аёллар тосда.
Афишалар қурир. Деворда турган
Ички кийимлардан сув томар аста.
Маҳорат ишлатиб мисли сапёрлар,
Бутхонани сийпаб кўрар японлар
Гоҳо у томондан, гоҳ бу томондан. |

Бўлак-бўлак бўлиб кетарди,
Бирикмасдай таъсир этарди,
Аммо недир боғлаб ич-ичдан
Бирлаштириб маҳкам тутарди.
Дўкончалар. Ҳар бир мол узра
Турган ёзув ҳолсиз қичқирар:
«Нархи тушган! Нархи тушган!»

Замон қатл қилган китобларда ҳам,
Эркак учун ички танёпларда ҳам,

Неки бўлса ғариб, ночор етишган —
Узоқ туриб қолган буфетларда ҳам,
Кўп осилиб ётган суратларда ҳам:
«Нархи тушган! Нархи тушган!»

Дабдаба-асъаса қолиб, ногаҳон
Қувноқ ниқоб ичра турган яширин —
Ўзининг туллаган ёлдор арслон —
Фожиаси билан босиб келди Рим.
Мен учун очилди Рим фожиаси,
Нима экан десам шунда дафъатан —
Дунёдаги барча нарса баҳоси
Бўғиқ фарёд каби ясама экан.

Марказ бўлган даври барини кўрди,
Кейин ҳам бўлмади воқеалар кам.
Ўзгариб кетганди неча бор нархи
Айрим одамлару тузумларнинг ҳам.

Доим ўзи бўлиб саховатпеша,
Яна ўзи ишни пишитиб ичдан
Манман ғояларга ёзар ҳамиша:
«Нархи тушган! Нархи тушган!»

Агарда ўйламай-нетмай ногаҳон
Нархин оширмоққа ким бўлса шошган,
Рим аввалдан кўрар ёзувни аён:
«Нархи тушган! Нархи тушган!»

Нарсалар нархини ўзгартириб Рим,
Ўзи талвасага тушади бирдан.
У саҳнадан тушиб кетмаётганмикин,
Замона унинг ҳам нархин туширган.

Рим черков кулфати битта зоҳиран,
Асрлар ур-сури ичра давосиз —

Тўлиб-тошиб кетган худолар билан,
Ва айни замонда мутлоқ худосиз.

Замин фожиасин сири қаерда?
Нарсалар баҳоси замин учун ҳам
Римдаги сингари эмасми сохта?
Замин билмаса ҳам бутунлай агар
Уша нарсаларнинг янги баҳосин —
Ним ҳазил, ярим чин оҳангда айтар:
Эски нархда айтар гапнинг хўрозин.

Президент кенгаш ўтказаётир,
Бахмал парда ортида ҳушёр.
Духоба ё темир бўлса ҳам, қайда,
Пардалар абадий бўлолмас:
Ҳар қанақа парда беролмас фойда.
Яширмоқ бўлган юзин,

тўсиб қололмас.

Чириш ва занг билан қўшилган
Олқинди,

увада

бу юзлар.

Пошнадир этикдан узилган,
Вакил бўлиб борган

эски-тускилар.

Либераллар —

мижғов, тўшама,

Ҳарбийлар-чи,

эски латта-путтадир.

Депутатлар — ҳар хил

бўм-бўш шишалар,

Ҳукумат-чи,

баридан ўтадир.

Қўрқоқлар байрамдир полицияларга.

Қўшиқ айтиб фаррошлар борар:

«Ахлат ташлаш учун идиш етмаса,

Сайлов қутиси ҳам бўлаверар!»

Бошларин чиқариб болалар галаси

Воқишар қизиқиб мистарин,

Ва лекин кўринмас бир ёнгин шарпаси

Ермтар уларнинг юзларин.

Одамлар тўлқини

жуда ваҳима.

Элтади мени ҳам кўтариб, аралаш.

Катта миқёсдаги ахлат босганда

Ундан қутқаради катта тозалаш.

Лекин қутқу солар дилга бир ташвиш:

Давлат тепасига кимлар келаркин?

Нени асраш керак,

нени йўқотиш

Хато қилиб ҳалок

бўлмаслик учун.

Нафасим қисилиб

қиламан илтижо

Шу исён кўтарган

чанг-тупроқ ичра,

Бирорта тирик жон қўшилиб бегуноқ —

Кетмасин ташланган ахлат билан бирга.

Йўқ, ачиниш, афсус туйғуси эмас бу,

Бир ғазаб чўккандир дилимнинг қаърига —

Неки ётиб,

унниқиб кетган бўлса-ю;

Неки ачиб,

бижиган бўлса барига.

Мени ер юзи бўйлаб

кездирган нарса

Нозли саргашталиқ сеҳридан наридир.

Ташландиқ, юзсизларнинг ҳукмига қарши

Жаҳоний намоёишлар портлашларидир.

Забардаст бир мулат

яримта тарвузи

Кимсасиз балконга шаҳд билан иргитиб;

Мен томон қичқирар:

«Эй русо, шомро!

Кел бу ёни

Исён қил!

Биз томонсан-ку!» деб.

Ҳаяжонга тушаман беихтиёр,

Сағал тортинаман,

айтсам ростини.

Эквадор фаррошлари ишэнч билан зўр

Профсоюзга қабул қилмоқда мени.

**Ва сени, эртага
ёриб кираётган**

**Инқилоб маёғи,
Инқилоб мироби
Эсимга оламан**

кўзда ёш билан.

**Ҳа, менда етарли куч ҳам, ғайрат ҳам,
Димоғдор зотлардан йироқман бутун.
Эквадор фаррошлари ила бирдамман,
Дунёни покиза тутмоқлик учун.
Юрагимда менинг ўз давлатим бор,
Унда ҳамма ҳамкор, қондош ва ҳоким.
Дунё мазлумлари,**

сенсан беғубор

Менинг тарбиячим.

СЎЗЛАРИМНИ ЕЛГА ТАШЛАЙМАН

Сўзларимни елга ташлайман,
Ачинмайман йўқолганига.
Баргдай ушлаб кўрсин ҳар одам,
Уларда фол кўрсин майлига.

У сўзлар келтириб эътибор,
Арзимам, эҳтимол унга мен,
Юксакка этади сазовор,
Кўрсатиб беқиёс хизматин.

Агарда бир қизча совуқ еб,
Пичирлаб шеъримни ёд айтса,
Фахр эмас, сезардим бир оғриқ,
Этимга киргандай зирапча.

Агарда бир одам қайғириб,
Шу гапни ёзганда хатида,
Юрмасдим мен уни бостириб,
Ўз ғамгин суратим остида.

Шеъримни такрорлаб басма-бас,
Чуқур англаб бўлгандир вола,
Мен учун муҳими бу эмас,
Совқотган, совқотган қиз бола.

Қайдадир ўқлардан чапараст,
Шеърларим тешилган бўлса гар,

Мен учун муҳими бу эмас,
Мен учун муҳимдир ўлган йигитлар.

Ғамларга чидолмай ўкирган
Шамолга сўзларим иргитиб —
Мангуга ташлайман дафъатан,
Чамалаб, шу дамни — мангу деб.

Шамол сўзни юлқилаб олар,
Ва элтади суд, жазо тараф,
Шамол сўзни баланд кўтарар,
Берар унга ўлим ё шараф.

Ела-ела элтади мамнун
Кимки кутса, ишонса фақат.
Шамолга ташланган сўз учун,
Ҳар сўз учун босади даҳшат.

ШЕЪРИЯТ ТРАМВАЙИ

Б. Слуцкийга

Шеърият трамвайи

Собес сингари.

Тўлиб кетган унда ҳарфлар ва одам.
Олдинги эшикка ўзни урмадим,
Кўп осилиб юрдим орқасида ҳам.
Сўнг зинада турдим айёрлик қилиб,
Қўлим қисиб қолди ёпилган эшик.
Бир маҳал олибман ичкари кириб,
Бу ҳолга ўзим ҳам ишонмайман ҳеч.
Жой бердим ўзимдан каттага,
Билет текширгандан қочиб юрмадим.
Одамлар оёғин босмадим сира,
Оёғим боссалар

Йиғлаб турмадим.

Одамлар газета ўқир бурчакда.

Одамлар туришар осилиб

илгакда.

Одамлар жаннатга шошгандай ҳовлиқиб
Трамвайга урар солиб гулдирос.
Трамвайга сизмаган исён мантиқин
Ёриб кирмоқ мантиқига қилиб айирбош.
Газетага шўнғиб

ғазабли тўнғиллар,

Етмай қолган каби насиба — ночор.

Трамвай резинкамас...

тақиллатманглар!

НОЗИМ ЮРАГИ

Тайпоқ насиҳатлар, йўл-йўриқлар ва
Беҳаё сиқувдан ҳорганда руҳим.

Малла Нозим келар доим эсимга,

Сал димоғда дерди:

«Салом, қардошим!

Нега торинг сустроқ?

Парво қилма кўп.

Поэма битдимиди?

Кетдик, отамиз.

Пул йўқми?

Топамиз,

чекма изтироб.

Қиз йўқми?

Уни ҳам топамиз».

Ўзини нимадир кемирар эди,

Кўриниб турарди ажинлар аро.

«Ҳаммаси яхши-ю,

юрак санчийди,

Не қишти?

Тирикмиз — оғримоқ раво».

Кимгадир шеърият

ниқоб бўлса гар,

Ким учундир дўкон,

бойлик манбаи.

Унинг учун эса

ниқоб эмас, дард,

Шундан оғрир эди Нозим юраги.

Ғамхўр шифокори

ишонмаса ҳам,

Менга тайинлади

оҳиста бир кун:

«Зинҳор оғиз очманг

қалтис мавзудан,

Нозимнинг юраги оғриб қолмасин...»

Эҳ, содда шифокор...

Беморингиз ўлди,

Фойда беролмади

чорангиз, ахир.

Мўъжиза юз бериб

тирик қолган қалби

Улимдан кейин ҳам

оғримоқдадир.

У оғрир мендаги аччиқ аламлар,

Рус ва турк қавмида келганлар учун.

У оғрир тутқунда

озод юрганлар,

Озодликда

тутқун бўлганлар учун.

Қамоқ назокати таълимин кўрган,

Улгандан кейин ҳам

бўйсунмай, ҳатто,

У оғрир токи биз

қўрқоқлар экан,

У оғрир токи биз

юрсак бепарво,

У оғрир бировга

«Салом, қардош!» деб,

Изҳор этолмасак меҳру тилакни.

Бизники оғрисин ҳаммаси учун,

Ором олсин десак

Нозим юраги.

ШАККОКЛИК

Едга олиб мангу оханрабони,
Бир илож топмасам қалбимни тинтиб,
Доим пичирлайман битта дуони:
«Худойим, кечиргин ва қўллагин...» деб.

Худо кечиради ҳамда қўллайди,
Аммо қўлин ёзиб ҳайрондир шунга:
Бу одам авлоди уни хўрлайди —
Хайру садақалар келтириб унга.

Бизга қўрқиб қарар эҳтимол худо
(Аташса ҳам қайда қандай ном билан)—
Исоми, Буддами ва Оллоҳми ё...
У танҳо, чарчаган худолигидан.

Бўлса ҳам вужудсиз қандайдир очун,
Ёки ихчамгина ҳайкалчасимон.
Тиланчи дастидан бекинмоқ учун
Истаб қолар баъзан пана бир макон.

Бекиниб ўтирмоқ унга нораво,
Қул негр сингари зарра йўқ ҳуқуқ.
Худога ишонмоқ истайди худо,
Аммо бу дунёда ўзга худо йўқ.

Биз илтимос билан ёпишган они
Қарзимиз тўлашни унутиб,
Қимга пичирласин худо дуони:
«Худойим, кечиргин ва қўллагин...» деб.

ВИЖДОН АЗОБЛАРИ

Улишни ўйламай яшамоқдамиз,
Уят эсимиздан чиқар шу ваздан.
Аммо ҳар қадамда кўзга кўринмай,
Покиза аёлдай турибди виждон.

Унинг болалари саргардон, хароб,
Гадоё тўрва осиб юрар афтода.
Виждон изтироби — ғалати азоб,
Виждонсизлик билан тўла дунёда.

Ўтар бир кулбадан бошқаси томон,
Эшикдан эшикка борар мунғайиб.
Улар нажот излаб кезади сарсон,
Гўёки муштипар, художўй, майиб.

Шулар эмасмиди маломат этиб,
Бошпана тополмай овора юрган.
Қашшоқлар кулбасин оҳиста чертиб,
Шоҳлар саройини мушт билан урган.

Шулар эмасмиди телба извошда,
Пушкинни қорбўрон тунга қувлаган.
Достоевскийни ҳайдаб сургунга,
Шивирлаб Толстойни «Қоч!» деб ундаган.

Яхши билар эди ахир жаллодлар;
«Ҳақиқат, дер кимки чекса изтироб.

Виждон изтироби — хатарли нарса,
Виждонни йўқотсак, тугайди азоб».

Бонг садоси каби жарангдор овоз
Ҳар кеча қонида ҳайқирар экан,
Виждон изтироби — даҳшатли азоб,
Жаллод қалбига ҳам, демак, дориган.

Ҳақсизлик қошида соқчи турса ким,
Кўпдандир йўқотган номусни буткул.
Виждони қолмаган бўлса ҳам, лекин,
Виждон азобидан холи эмас ул.

Ерда то гуноҳсиз кимса йўқ экан,
То гуноҳкор экан ҳар ким дунёда,
«Нима қилиб қўйдим?» деса бир виждон,
Умид борлигини қилар ифода.

Ишонмам җайғамбар ва иккинчи Рим,
Мингинчи Римларнинг қароматига.
Ишонгум оҳиста: «Не қилмоқда сиз?»
«Нима қилмоқдамиз?» — маломатига.

Ишончсизлик жари бўйида гуриб,
Қадоқ қўлингизни ўпаман бугун,
Виждон азоблари — нурли изтироб,
Менинг энг охирги ишончим учун.

* * *

Шошмоқ — бу асрнинг лаънат тамғаси,
Инсонлар пешона терини артиб —
Ўтга-чўққа уриб ўзин ҳаммаси,
Танг аҳволда қолар фурсати ўтиб.

Шошиб ичади ва шошилиб севар,
Майдалашиб борар ҳислар кундан-кун.
Шошилиб уради, шошиб ўлдирар,
Сўнгра афсус қилар шошилиб тагин.

Аmmo сен лоақал умрингда бир бор,
Осойишта ёки жўшиб турган дам,
Жар бошига келган отдай бўл ҳушёр,
Кўпириб турганда тўхтагин сен ҳам.

Тўхта, ахир, тўхта, шу ярим йўлда,
Ҳакамдай осмонга тиккин кўзингни.
Ўйламасанг ҳамки худони агар,
Ҳеч бўлмаса, бундоқ, ўйла ўзингни.

Чирик хазон берса шитирлаган сас,
Ё паровоз елса чинқириб бўғиқ,
Бил; чопиб ўтмоқчи бўлганлар оғиж,
Ўзини тўхтата олганлар — улуғ.

Бекорчи ташвишлар чангини қоқиб,
Мангуликни олгин ёдинга, ахир.

Буюк журъатсизлик келар, оёгинг —
Қўрғошин сингарин бўлади оғир.

Журъатсизликда бор ғалати қудрат,
Елгон кўчаларда туғилса гумон
Зинҳор бормоқ учун қилмайсан журъат
Олға, сохта машъаллар томон.

Япроқ каби босдинг кимнингдир юзин,
Тўхта сен басирсан, Вийдай қасоскор.
Тўхташ имконини — тўхташнинг ўзин
Беақл шошмоқ-ла ўлдирма зинҳор.

Мақсад сари дадил борганинг маҳал
Сенга зина бўлиб одамлар турган,
Тўхта, тўхтагин, эй худо беҳабар,
Ахир, ўз устингдан юраётирсан.

Жаҳл сени қистаб турткилаган чоғ,
«Жонингни қурбон қил, унут, унут» деб.
Ўйламай сўйлаш ва ўзинг отиш — доғ,
Шошилма, шошилма қадринг унутиб.

Тўхта, тахмин ёки таваккал тўлиқ —
Йўлда кетаётган, эй замин аҳли.
Тўхтаб қол, ўқдондан учаётган ўқ,
Тўхтаб қол, бомбалар, ҳавода баринг.

О, номи муқаддас бўлган одамзод,
Илтижо-ла қадаб кўзингни кўкка —
Бузуқлик, инқироз, разолат аро
Тўхтагин, тўхтагин, тўхтагин, тўхта!

* * *

Йўқ, менга керакмас яримта нарсанг!
Осмон бутун бўлсин, бутун бўлсин ер.
Денгизми, дарёми, нимаки берсанг,—
Тоғлар кўчкисими,— менга бўлмай бер!

Йўқ, ҳаёт, атама менга улуш сен,
Берганинг бут бўлсин! Оламан дарров!
Яримта бахтингни истамайман мен,
Яримта ғаминг ҳам ўзингга сийлов!

Қўлингда узук деб аталган нарса
Учар юлдуз бўлиб ожиз ва ҳорғин
Юзингга ёпишиб ёстиқда турса...
Фақат шу ёстиқнинг ярмини бергин.

СЕНИНГ ҚҰЛЛАРИНГ

Мағрурсан.

Қарайсан сира эгмай бош.

Сўзларинг такаббур ҳамда аёвсиз.

Гоҳ эркакчасига сал чимирсанг қош

Ҳавасдан ўртаниб кетар қанча қиз.

Аммо қўлларинг-чи, эҳ, мунча кичик,
тирналган,

пайларинг тиниқ мунча ҳам,
худди сўрагандай туюлар ёрдам...

Митти қўлчаларинг нозикдан нозик.

Бир куни шу кичик қўлингни

қўпол,

қадоғ-у ҳам дағал қўлимга олдим.

Ғамгин, қўрқоқлигинг пайқадим дарҳол.

Ёрдам берсамми, деб хаёлга толдим.

Не бердим?

Ҳаётга ўч эдим,

шайдо...

Қалбингни тузларди доим кўпчилик.

Аммо сен гийбатга қилмасдинг парво.

Оппоқ қўлинг эса жуда ҳам кичик.

Кетардиму узоқ-узоқ элларга

тўғриси, менинг ҳам юрагим тилик,

сен ёлғиз қолардинг ботиб ғамларга...

Оппоқ қўлинг эса, эҳ мунча кичик...

Қайтардим...

Тентаклик қилгани яна.

Тентаклик қиларман то бўлсам тирик,
Тошкўнгил эканман аслида менам.
Сенинг қўлинг эса жуда ҳам кичик.
Узимга нафратим ошган ҳаддидан.
Мени эзаётир бермай омонлик.
Қўрқаман.

Умидим

жасоратингдан,

Фақат сенинг қўлинг жуда ҳам кичик!

Сочларингни камроқ тарашла,
Қўй, қийнама, ўзича турсин!
Кўкрагингга, елкангга ташла,
Хохоласин ва қаҳ-қаҳ урсин.

Қўй, тўғноғич, тароқдан қутқар,
Учсин қора шалола каби.
Ҳамма нарса кўҳна ғафлатда,
Барин ютар ғафлатнинг дами.

Қўй, ҳилпироқ чорчавасида,
Қулоқ оссанг, сас орасида,
Вафосизлик, вафога тўлиқ,
Асрларнинг мангу сирлари,
Гирди сарғишгина қорачиқ,
Кўзлар порлаб турсин серғулу!

Елдан шохлар тебранган боғда,
Боғдай қучоғингда ўралиб,
Сезгир, нотинч уйқули чоғда
Мен митти бир ўғлондай бўлиб,
Хушбахт мудроқ кучукболанинг
Аллақандай қайтган ёшинда
Эшитаман озод сочларинг
Шовуллашин менинг бошимда...

ИСТАРДИМКИ...

Истардимки,
барча эл-юртда туғилсам,
Ер ёрса тарвуздай
менга дил розин.
Майли, бор денгизлар балиғи бўлсам,
Дунё кўйин ити бўлсам
мен рози.
Ҳеч қандай худога бермасман кўнги,
Ҳеч қандай дин менга
беролмас фириб.
Истардим,
Байкалда чуқур-чуқур шўнғиб,
Миссисипидан чиқсам
қалқиб,
пишқириб.
Левкой гули эмас,
оддий чирмовиқ —
Бўлишга розиман
бу олам ичра.
Майли,
махлуқ бўлай сиртлондай совуқ,
Аммо золимликни...
кўрсатмасин сира.
Афина турмасин маҳбусиманми,
Гонконг кулбасида ғарибманми ё,
Бангладешда юрган қоқ суяк танми,

Ё Лхас ерида қашшоқ бир гадо,
Ёхуд,

занжи бўлай Кейптаун аро —
Барча хил тақдирга розиман,

майли,

Фақат одам бўлиш шаҳди туфайли.
Жаҳон жарроҳларин тиғи остида
Ётишга розиман

тортиб дард-алам.

Бор заҳму касалдан қўрқмам, аслида,
Майли букри бўлсам

ё кўр бўлсам ҳам.

Майли,

жангда бўлай майибу мажруҳ,
Ташландиқ сигарет тергувчи бир кас.
Фақат истардимки,

қонимга макруҳ,

Киборлик микроби кирмаса —

шу бас.

На аъёнлар аро бир олий мақом,
На қўрқоқ тўдада қўриқчи кўпкак —
Бўлиш истагиммас менинг мутлақо,
Бундай туйғулардан холи бу кўкрак.
Мен бахт орзу этгум...

аммо бу баҳтим

Биров бебахтлиги узра бўлмасин.
Барчага эрк иташ орзую аҳдим
Аммо тилайманки, бу эрку ҳурлик
Эрксизликлар узра ҳеч «қурилмасин».
Истардим,

севолсам бор хотин зотин.

Қанийди

ё аёл бўлолсам бир бор...

О, она табиат,

эркак авлодин

Камситмоқни нечун этдинг ихтиёр?!
—

Барча тил,

лаҳжанинг бўлсам моҳири,
Барча касбу ҳунар менга ёр бўлса;
Битта Евтушенко бўлса шоиру
Бири — испаниялик исёнкор бўлса.
Яна бири — Беркли ёқли ўқувчи,
Бири — тбилислик мисгару зарбчи.
Бири — Аляскалик эскимос учун
Устод бўлиб, ўргатса рақаму ҳарфни.
Олтинчиси, дейлик, Сьерра — Леонда
Ёш президент бўлиб ўтасин хизмат.
Еттинчиси, дейлик, бир хонадонда —
Бешикда гувраниб ўссин бекулфат...
Яна минглаб бўлсин...

юлдузлар сифат.

Бир ўзим бўлиш кам...

мен бўлай миллион,

Бир жуфтдан бўлар-ку,

оддий махлуқ ҳам.

Аммо Худонашр хасисдир ёмон,

Мени бир нусхада босган...

жуда кам.

Бироқ мен худони этмай рўй-хотир,

Минг тусу

минг турли бўлмоқ — муддаом.

То тузганда жаҳон аҳли рўйхатин,

Шошиб қолсин ҳисобдан ақллар тамом.

Инсоният,

мен кураш жанггоҳларида

Сен учун жон фидо этмоққа шайман.

Пиренея

ё Саҳрои Кабир қаърида

Сенга наф етказмоқ бўлиб яшайман.

Инсонлар дўстлиги

менга кўп азиз,

Буюк биродарлик ғояси — қонун.
Космополитликлар менга ёт ҳаргиз,
Муаллақликни ҳеч сингдирмас қоним.
Фақат, ўлар бўлсам...

сиздан илтимос,

Чили ё итальян замини эмас,
Мени рус ерига қўйинг хосу мос,
Яшил тепаликда

дафн этсангиз — бас.

Башарий меҳрдан шунда олдим дарс,

Бир бор боқинг, кўрасиз шунда!
Бир нарсадан

қўрқаман холос —

Сизда — гинам, ортар ташвишим:

Кўриб қолар кутганим эмас,

Олиб кетар

муҳтожмас киши...

* * *

Кўплар мени севмас,
Гуноҳлар тиркаб,
Ҳеч вақт сипо бўлмас
Мен ҳақимда гап.
Боқиб тунд ва жоҳил
Кулишар мендан,
Улар ўқ нигоҳин
Сезаман ҳар дам.
Хуш ёқади булар.
Шундан мен мағрур,
Бу ҳолга-ку, улар
Ночор қолишур.
Ғурур-ла боқаман
Улар баҳсига
Ва атай тегаман
Тагин гашига.
Дафтар бўлдим, ва лек,
Юрибман аранг,
Ҳолим йиқилгудек:
Мажолсиз ва танг.

Пичингсиз, бекулгу
Эшитгум яна,—
Қандай эпчилману
Ҳам маҳмадона.
Уларга берк қалбим,

Мен бошқачаман.
Нимага бу ҳасад,—
Билмам тамоман.

Бораркан бесўз, жим
Изғирин йўлдан,
Ўзимга ишонгим
Келар тағин-да...

КЕТАЕТИР ОНАЛАР

Р. Поспеловга

Биздан узоқлашиб борар оналар,
Кетишмоқда секин,

оёқ учида,

Биз тўйиб ётибмиз хотиржам уйқуда,
Бу мудҳиш дамлардан гофилу беҳабар.
Оналар бизлардан бир зумда кетмас, йўқ,—
Бу фақат бизларга туюлар шундайин.
Улар узоқлашар оҳиста, беандуҳ,
Кетишар зинадан тушгандек, йил сайин.
Хотирлаб қоламиз кўнгил ғаш бир маҳал,
Дабдаба қиламиз туғилган кунларни,
Бироқ бу кечиккан жаҳд-жадал
Қутқарур на улар.

на бизнинг дилларни.

Буткул узоқлашар,

кетишар улар.

Бизлар интиламиз,

уйғонгач бедор.

Лек қўллар ҳавога ногоҳ урилар —
Унда ўсиб чиқмиш бир шиша девор!
Мудҳиш дам занг урди.

Бизлар кечикдик.

Боқамиз, ялтирар кўзимизда нам,
Оҳиста шарпадек саф-саф бўлишиб
Оналар узоқлаб бораркан биздан...

* * *

В. Боковга

Шўр, нордон бўй таралар,
Таралади сут иси.
Қовжираган мевалар —
Уюлган ғарам ичи.
Ётибман недир кутиб
Бир теран сукут билан,
Осмонда юлдуз титиб
Қўлимдаги ўт билан.
Унутдим бари барин,
Хотирам бўлди шудгор,—
Унутдим ким дўстларим
Ва кимга бердим озор.
Серюлдуз, бахмал — само.
Тун тароват тарайди.
Мен билмайман ҳеч нима.
Ҳечқиси йўқ, оғайни.
Мени хўп эркалашди,
Эркаланмагандайман.
Мени обдон ўпишди,
Мен ўпилмагандайман.

* * *

Келди ўзга замонлар.
Кўринди ўзга номлар.

Улар тинмас тутақиб,
Орттирар душман-рақиб.
Ҳар ишда танги, ботир,
Қилмайдилар юз-хотир.

Ўзича «даҳо» бари,
Емғирда ҳам қизлари
Интиқ кутар тун ичра,
Кўзин намлаб ўғринча.

Эҳ, сенинг душманларинг...
Қайдадир? Топ-чи бирин.
Ҳа, мана улар ёвош,
Бепарво ирғайди бош.

Қизларинг-чи, қизларинг?
Энди асраб ўзларин
Юрмас тунги паллалар —
Неварасин аллалар.

Душманларинг барчасин,
Енгил қадамлар сасин
Ўғирлашди улар, ҳа.
Қолди фақат тажриба.

Куюнма, бас! Узинг-чи —
Уғирлаб олмовдингми,
Сўраб ўлтирмай, ахир,
Булар барин кимдандир?

Уғирлик — ҳар ёшлик ҳам,
Ҳаёт қизиқдир шундан.
Ҳеч нарса йитмас, бешак,
Шунчаки кезма-кезак.

Ҳасад қилма. Доно бўл.
Ва уларга бергин йўл.
Чирансалар-да ҳар дам,
Уғирлатар улар ҳам.

Келар ўзга замонлар.
Кўринар ўзга номлар.†

БРАТСК ГЭСИ

(Достондан парчалар)

МИСР ЭҲРОМИ МОНОЛОГИ

Мен Миср эҳромиман.

Афсоналар кониман.

Езғичлар

синчиклаб

кузатар,

Музейлар

ўғирлар

сарбасар.

Қўлида заррабин олимлар овора,

Оҳиста чанг артиб қилишар наззора.

Сайёҳлар

тиқилар

терлашиб,

Мангулик ёнида суратга тушай деб,

Не учун фаллоҳлар ва қушлар

Қадимий мақолни такрорлар мудом:

Вақтдан одамлар

қўрқишар,

Унга-чи, даҳшат солади эҳром.

Сиз асрий қўрқувни, одамлар, сўқирланг.

Мен ювош тортаман

ва қилиб илтижо —

Айтаман:

ўғирланг,

ўғирланг!

Уғирланг хотирам

мутлақо!..

Турибман ичимда ғазабли сукунат
Асрларнинг бутун портлаш қуввати,
Фазо кемасидай

гулдираб

Қумликдан

узилар

келбатим.

Сузаман мен Миррих — мавҳумот сари,
Ер узра,

қўнғизча — одамлар узра.

Қандайдир бир сайёҳ билтанглар,

Менга ёпишганча қўлида тасма.

Қўраман нейлону неонлар аро:

Давлатлар тишидан янгидир, холос.

Дунёда ҳеч нарса ўзгармаган гўё,

Қадимги Мисрда не бўлса

шу, афсус!

Ўша разолатнинг учига чиққани,

Ўша қамоқлару

янгича, бироқ,

Худди ўша зулм турган-битгани,

Фақат кийиб олган чиройли ниқоб.

Ўша ўғри,

юлғич,

ўша гапдонлар,

Ўша олибсотар...

Ўзгарт!

Беҳуда!

Эҳромлар бекорга қилмайди шубҳа,

Аҳмоқ эмас, ахир,

эҳромлар.

Булутларни суриб қирраларим-ла,

Шарпадай чиқаман

бўлолмас ғаний.

Эй, Россия номли сфинкс, менга

Сирли қиёфангни кўрсатгин қани!

Таниш манзарани кўраман, такрор,
Қумликлар ўрнида қор тепалари.
Деҳқонлар бор экан,
ишчилар ҳам бор,
Мирзолар... кўп экан
ёзғувчилари.
Амалдорлар ҳам бор,
қўшин ҳам мавжуд,
Албатта бор чиқар
ўз фиръавни ҳам.
Байроқ ҳам кўряпман...
Қандайдир қизил,
Қанча байроқ кўрдим
бундан муқаддам.
Кўряпман
не уйлар кўтармоқда қад,
Кўряпман
тоғ сапчиб тикка туради.
Кўряпман
ишлашар...
Мисли йўқ меҳнат,
Илгари қуллар ҳам ишлаган эди...
Қулоғимга кирар —
шовуллаб ётир
Уларнинг безавол
ўрмон-тайгаси.
Нимадир кўряпман...
Эҳромми, недир!
«Эй, кимсан?»
«Мен — Братск ГЭСи».
«Ҳа, эшитган эдим,
сен биринчисан,
Дунёда энг кучли,
ва ҳоказолар.
Мен, яъни, Эҳромга,
қулоқ бер бир дам,

Айтаман сенга бир балолар.
Синглимдай қалбимни очаман санга.
Мен Миср ерида қурилган Эҳром.
Қумлар ёмғирида ювилдим қанча,
Аммо қондан тоза бўлмадим ҳамон.
Мен мангуман,

аммо умид йўқ зарра,
Ичим тўла нидо, алам, фарёд, зор.
Лаънат дейман барча абадиятга,
Агар ўлим бўлса

унга пойдевор.
Эсимда, қанча оҳ —
воҳ билан қуллар
Юз тоннали харсанг тошларни
хурмо —

Чанасига ортиб
қумликда судраб
Қамчи, калтак еган келтиргунча то.
Харсанг юрмай қолар...

Излашиб чора,
Буюрар эдилар қулга ҳайиқмай —
Чана юрсин учун қаз, деб чуқурча,
Чуқурчада ўзинг ёт, дея чиқмай.
Ва қуллар ётарди итоат қилиб,
Чананинг остига.

Худо хоҳиши.
Юриб кетар эди улар сирғалиб,
Эзилган вужуддан нажот топишиб.
Коҳин пайдо бўлар...

Жирканч кулгу-ла,
Қулларнинг ишини кечирар кўздан.
Муаттар қилинган соқолидан шартта
Бир толани юлиб олади тездан.
Эҳромга қўйилган харсанглар ичра
Шу тола бемалол ўтса мабодо,
Ўзи қамчи билан жазоларди ва

Қайта қурдирарди буздириб ҳатто.
Ва дуч келган жойига,
Манглайи ё

бўйнига.

Уриб дерди: «На ҳордиқ!
Битмагунча нон ҳам йўқ!
Озиқ бўлади шу қум!
Ит сийдиги бўлар сув!
Битта қил ҳам ўтмасин!
Битта қил ҳам ўтмасин!»

НАЗОРАТЧИЛАР ҚЎШИҒИ

Биз назоратчилармиз,

Тахт,

биз сенинг

оёқчаларинг.

Бизни кўрса

бужмайтирар юз

Жирканч билан

фиръавн.

Нетарди бўлмасак биз?

Бизнинг кўзларимизсиз?

Биз бақириб турмасак?

Қамчи билан урмасак?

Қамчи —

ажойиб малҳам,

Гар асал бўлмаса ҳам.

Давлатга асос — қудрат

Назорат,

назорат.

Халқ насиҳат гадоси,

Қилолмас бусиз меҳнат.

Улуғ ишлар асоси

Назорат,

назорат.

Жангчилар ҳам ғам босиб
Қочарди пода сифат.
Қаҳрамонлик асоси
Назорат,

назорат.

Хавфли — ўйчан бўлса ким,
Топширинг

қурбонликка.

Қалбга назорат лозим,
Тан

кузатгандан кўра.

Бўлдингизми норизо?
Қолдингизми боз нолиб?
Истайсизми эркни ё?
Йўқми сизда озодлик?
(Унда-бунда чўчиброқ
Овоз чиқар:

«Бор!

Бор!»деб.

Ҳақиқатдан борми эрк,
Ё айтишар исташиб-

Биз —

назоратчилармиз,

Қўполу инсонпарвар.

Урмаймиз ўлгунча биз,
Фойдангиз бу, нодонлар.
Қамчи билан

савалаб —

Гарданига

ўхшатиб

Таъкидлаймиз:

«Шоён-шараф

Ахир, қулнинг

меҳнати».

Намунча, эрк-эрк, дейсиз?

Йўқми, ахир, нонкўрлар.

Қанча керак,
олингиз,
Пинҳон бўлсин
фикрлар.
Биз — назоратчилармиз,
Терлаб-пишамиз
биз ҳам.
Бизни, қуллар,
айбололмайсиз,
Деёлмайсиз,
муттаҳам.
Кузатамиз доим ҳушёр,
Итмиз,
бир нўхтамиз йўқ.
Ахир, биз ҳам,
гарчи саркор
Ўзга саркор қули-ку.
Мамлакатнинг ҳукмдори
Тангрига қул,
нечора —
Саркорларнинг саркори
Фиръавнимиз бечора.

ЭҲРОМ ДАВОМ ЭТАДИ:

Қуллик учун қуллар миннатдор эмас,
Онгсиз, қолоқ қуллар, —
буни англамас.
Қуллар саркорларга
қилмайди карам,
Қуллар фиръавни,
билмас муҳтарам,
Ҳатто ачинмайди ўзларига ҳам...
Бир-бир сафлар бўйлаб ўтар чорасиз
Чарчоқ ноласи.

ҚУЛЛАР ҚУШИҒИ

Биз қулмиз... Ночорлик... Қулимиз...
Ер каби дағалдир қўлимиз.
Кулбамиз бизларнинг қабримиз,
Белда тош букри бор кабимиз.
Ҳайвонмиз. Яралган ўришга,
Янчишга ва яна қуришга —
Эҳромлар юксалар не чоғли,
Гўёки фиръавн димоғи.
Уларга маишат — сийловлар,
Дил очар аёл, май, мақтовлар.
Қул эса ташийди ҳўл ёғоч,
Эҳромга тўртбурчак харсанг тош.
Наҳотки курашга журъат йўқ,
Қачондир шаҳд кўтармоққа бош?
Наҳотки кўзларда ғилтилар —
Қисматнинг ёзмиши шу бўлар —
Дегаймиз: «Биз қуллар... Биз қуллар...»

ЭҲРОМ ДАВОМ ЭТАДИ:

Кейин қуллар кўтарди исён,
Фиръавн ҳам топмади омон.
Оломоннинг оёқ остига
Ташладилар. Бундан не фойда?
Мен, Миср Эҳроми,
гап келди,
Сенга шуни айтай,
Братск ГЭС,
Қанча қуллар исёнда ўлди,
Бир мўъжиза кўрганим йўқ ҳеч.
Дейдиларки,
қуллик йўқолди,
Ишонмайман.
Кетмади бадар.

Ирқий бидъат ва
 пул қуллиги,
 Мол-дунё қуллиги
 авж олди баттар.
 Аввалги занжирлар
 йўқ энди,
 Бошқача занжирда одамлар.
 Ёлгон сиёсат ва
 черков занжири,
 Газет кишанига тушганлар.
 Яшаяпти, дейлик,
 кичик бир одам —
 Битта кичик котиб...
 Йиғар тамға ҳам.
 Маълум бир муддатга олган уйи бор,
 Хотини ва қизи — бир бутун рўзгор.
 Кечаси тўшакда бошлигин сўкар,
 Тонгда эса унга маъруза тутар.
 Икки букилиб дер:
 «Лаббай, бўлай тез»...
 Бу озод одамдир,
 Братск ГЭС!
 Кўп ғазаб қилмагин — койима уни,
 Не қилсин бечора,
 оила қули.
 Мана бу
 президент креслосида —
 Утирган бошқа бир
 кичкина одам.
 Фараз қил
 аблаҳ-ку
 эмас аслида,
 Бироқ яхши ишга қодирми шу дам?
 Фиръавн тахтидай ўзгармай, ахир,
 Оёқларига қул
 турибди курси.

Оёқлари эса

ҳимоячидир,

Зарур бўлган пайтда

ушлаб турувчи.

Ахир президентнинг тегар жонига

Бошида турганлар

«У қил-бу қил» деб.

Вақт ўтгач,

уларнинг хушомадига

Хамир қорган қўлдай

қолади ботиб.

Президент пишиллаб беҳафсала дер:

«Ҳаммангни жин урсин!

Жонимга тегди..»

Олижаноб ҳислар сўнади охир...

Ким бўлди?

Тахтига қулдай бош эгди.

Сен ҳам ўйлагин-чи,

Братск ГЭСи,

Лоқайд, қўрқиб қолган

одамлар қанча.

Одамлар,

қани сиз мақтанган ўсиш?

Янглишмасангиз-чи,

одамлар, мунча!

Чатнаган — ёрилган сфинксларим,

Қирраларим билан ташлайман назар.

Буюк қурилишлар — улуғ ишларинг

Ҳамда буюк чўчқа феълингга қадар.

Кўрдимки,

ожиздир инсоннинг руҳи,

Инсонга

ишончим

йўқолди тамом.

Инсон табиятан

қуллиги тўғри,

Ҳеч қачон,
 ҳеч қачон ўзгармас инсон.
Йўқ, йўқ,
 бош тортаман,
 ишонмайман ҳеч,
Кутиш ҳам беҳуда,
 | хуллас каломи,
Буни мен айтяпман,
 Братск ГЭС,
Мен, Миср Эҳроми.

БРАТСК ГЭС МОНОЛОГИ

Эҳром,
 фарзандиман мен Россиянинг
Сен тушунмас сирли ўлканинг.
Бешикдан қамчи-ла чўқинтирдилар,
Пора-пора қилиб,
 сўнг ёндирдилар.
Топтадилар уни, топтадилар,
Зарба орқасидан зарбаю хатар.
Печенег,
 варяглар,
 татарлар,
Ўзимизникилар
 татардан баттар.
Тўқликдан ялтираб қарғалар пати,
Ўтмиш пайдо бўлди суяклар узра.
Дунёга шундай бир эътиқод келди
Унинг тўзим билмас сабри қақида.

Шуҳратга бурканган Россия сабри
Ўси қаҳрамонлик чўққиси қадар.

Уни лой сингари қон билан қорди,
У бўлса чидади, чидади баттар.
Кифтин тасма эзган бурлоқларга ҳам,
Йиқилиб қолса ҳам чўлда деҳқон жим —
Меҳрибон онадай шивирлаб шу дам
Дер эди: «Чидагин, болам, чидагин»...
Англаш мумкин: қандай

Россия шунча —

Чидаб келди очлик ва совуқларга.
Даҳшатли урушлар кулфати ҳамда
Оғир меҳнат бўлиб тушган юкларга.
Неки текинхўр бор учига чиққан,
Чидаган қанчаки алдамчи зотга.
Аммо билмам қандай чидади экан
Ўзидаги бунча сабр-тоқатга?!
Ожиз, ночор, ғариб сабру чидам бор,
Унда мискинлик бор, тушкунлик ячра.
Қулларча итфот ундадир бисёр,
Россия сабрининг мағзи бошқача.

Пайғамбар сабридай унинг тоқати,
Ақллилик билан лозим, дер, чидаш.
Барига чидади...

Келгунча вақти —

Минадай,

Сўнг эса

юз берди

портлаш!

ЭҲРОМ УНИНГ СЎЗИНИ БЎЛАДИ:

Қаршиман.

Ярамас

Ҳар хил портлачларга...

Тўйганман жуда!

Еришар,
чопишар —

уйлаб қарамас,
Фақат қон тўкишар унда беҳуда!

БРАТСК ГЭСИ ДАВОМ ЭТАДИ:

Беҳуда?

Ўтмишни

хотирга олиб

Ичимда қайтаргум такрор ҳар қачон

Ўтмиш ҳикматини:

«Мустаҳкам бўлур

Ҳар ишки тагидан оқиб турса қон».

Эстакада билан

кранлар узра

Эҳром,

сенга томон бўшлиқлар ичра —

Солиб экскаватор ҳовучига мен

Чиқарай майхона, бойлар Московин.

Қара-чи,

ҳовучда,

тишлар устида

Чиқиб турар

заррин — олтин гумбазлар.

У ерда не бўлди?

Нечун безовта

Қўнғироқлар янграб қолди бу қадар?

СТЕНЬКА РАЗИННИНГ ҚАТЛИ

Оқ мрамор пойтахтда — Москвада ўзга ҳол,

Ўғри чопар кўчада қўлида кўкнорли нон.

Уркалтак даҳшати йўқ юрагида бу чоқда,

Ташвиш бошқа...

Стенька Разинни келтиришмоқда

Подшо гулхайри майи шишасин эмаётир,
Ойна олдида туриб, ғуддасин эзаётир.
Янги зумрад узугин ўлчаб ўтирган чоқда —
Майдонга...

Стенька Разинни келтиришмоқда.

Хум орқасидан аста юмалагамдай хумча,
Бой хоним орқасида пилдирайди бойвучча.
Хўрозқандни севиниб йўлда шимиб бормоқда,
Бугун байрам!..

Стенька Разинни келтиришмоқда.

Пишиллаб

кетмоқда семиз савдогар,
Иккита қизиқчи от қўйиб борар.
Бедана юриш-ла айёр учмоқда.
Стенька Разинни келтиришмоқда.

Ҳаммаёғи қасмоқ,
ўлай деб қолган,
Зуннор осиб олган қари чоллар ҳам,
Нимадир ғўлдираб
эмаклашмоқда,
Стенька Разинни келтиришмоқда.

Бузилган қизлар ҳам шошириб,
Кайф аро шаҳд билан бўйрадан туриб,
Яримта бодрингни юзига суриб,

Терлаб югуради —
сони қичишмоқда.
Стенька Разинни келтиришмоқда.

Уқчи хотинлари қий-чуви ичра,
Ҳар ёндан одамлар унга тупурар.
Эски аравада тик туриб келар,
Эгнида оқ кўйлак
уста қилпирар,

Парво қилмас эди.

Сокин турарди

Тулукни артмасди юзидан,

Аммо жилмаярди, аччиқ куларди,

Аччиқ кулар эди ўзидан.

«Стенька, Стенька,

не қилмоқчийдинг,

Барглари тўкилган дарахтсан бу дам.

Москвага қандай кирмоқчи эдинг,

Мана кириб келдинг Москвага ҳам.

Майлига,

тупуринг,

тупуринг,

туфланг,

Ҳар қалай бу таскин берар кўнгилга.

Доимо туфлайсиз,

одамлар, шундай

Ким сизга

яхшилик қилмоқчи бўлса.

Қандай яхшиликлар қилгим келарди,

Сизга Форсиянинг қирғоқларида.

Қатор кемаларим

қушдай еларди

Волгада сузганим хуш чоқларимда.

Не кўрдим дунёда?

Кимнингдир кўзи,

Қилич билан

елкан,

эгарни кўрдим.

Унчалик саводли эмасдим ўзи

Эҳтимол шу менга панд берди.

Дьяк солар экан тишимга ҳар гал —

Қулочкашлаб туриб

дер эди шуни:

«Халққа қарши бўлиб боғладингми бел!
Кўрасан қанақа қарши бўлишни!»

Барига чидадим, яширмадим кўз,
Қон тупуриб дедим жавоб бериб тик:

«Барча боёнларга

қаршилигим рост.

Халққа эса қарши

эмасман, йўқ-йўқ.

Йўқ, йўқ, ўзимдан воз кечмайман сира,

Ўз кўргулигимни танладимми, бас.

Мен тавба қиламан,

одамлар, сизга,

Аммо зинҳор дьяк

айтганча эмас.

Гуноҳим каттадир, гуноҳим катта,

Англадим

қатл этиб ўзимни ўзим.

Қарши бўлган эдим

ярим-ёртига,

Керак экан буткул

қарши бўлмоғим.

Минорларга осдим боёнларни мен

Гуноҳкор эмасман, одамлар, бунга.

Гуноҳкор биламан ўзимни лекин

Уларнинг барини

осмаганимга.

Гуноҳим шундаки,

қабоҳат ичра

Бўлганман ўзим ҳам беозор овсар.

Айбдорман ёв бўлсам

ҳамки қулликка,

Аслида ўзим ҳам малай эдим сал.

Гуноҳим шундаки,

излаб ҳақиқат

Курашмоқчи бўлдим одил шоҳ учун.

Одил шоқ бўларми
 дунёда, тентак,
 Стенька,
 бекорга бўляпсан қурбон!♦
 Қўнғироқлар янграр Москва узра.
 Тахтапулга
 Стенька келтирилмоқда.
 Стенька олдида
 шамолда учиб
 Чайқалар жаллоднинг чарм фартуғи.
 Жаллоднинг қўлида
 ҳаммадан юқори
 Зангори болта бор,
 Волгадай зангори.
 Болтанинг юзида
 ялтираб кумушдай,
 Кемалар сузмоқда тонгдаги оққушдай.
 Хизматкор,
 югурдак,
 фаррошлар
 намо
 Афтлару
 башара,
 ва турқлар оша —
 Туман ичидаги шарпалар аро
 Стенька
 илғади
 қиёфа

Қиёфада кенглик ва осмон бор эди,
 Кўзларда,
 ғамгину бетийиқ кўзларда —
 Стенька кемалари акси сузарди.
 Ёш тўкмай барига арзир чидасанг,

Баланд дорда бўлсанг,
қиймаласанг ё
Эрта-кеч, барибир, қачон бўлса ҳам,
Қиёфа бўлмаган юзларда бекарам —
Даҳшат-ла
бўлади

ҚИЁФА пайдо...
Бекорга кетмабди умри. Хотиржам
Бошини кундага қўйди ўшал дам.
Кунда қиррасига иягин қўйиб
Бўйни-ла буюрди:

«Қани, бошла!» деб.
Юмалаб кетди калла
ловуллаб қонда,
Хириллаб деди калла:

«Эмас бекорга...»
Болта юзида сузмас энди кемалар,
Оқади қон жилғалар,
жилғалар...

Халқ, нега турибсан қилмасдан байрам?
Дўппингни кўкка от, ўйнаб-кул!
Аммо Қизил майдон жим қолди шу дам
Милтиқлари билан чайқалиб енгил.

Ўлик сукунатнинг оғуши аро
Хатто қизиқчилар қолди жим бўлиб.
Сакраб ўтар эди бурга бедаво
Кигиздан
пўстинни афзалроқ билиб.

Майдон нимагадир тушуниб қолди,
Майдон бошларидан телпагин олди.
Уч марта урилиб дам-бадам,
Даранглаб юборди қўнғироқлар ҳам.

Қондан эса кокили зил-оғир,

Калла ҳамон яшарди

беҳузур.

Қон билан бўялган жойида туриб —

Тахтапулда туриб

қашшоқлар томон —

Нигоҳ-ла

нелардир жим ифшо этиб

Хатлар отар эди калла беомон.

Бир коҳин

беҳуда титраб келади,

Епмоқ учун Стенька кўзларин.

Аmmo бир хавф сезган жонивор каби

Қорачиқлар силтаб ташлади қўли.

Бу кўзлардан

шоҳнинг эти музлади,

Мономах телпаги

титради дастидан.

Шафқатсиз, яширмай ўз тантанасин

Қаҳ-қаҳ

урди калла

подшо устидан.

БРАТСК ГЭС ДАВОМ ЭТАДИ:

О, Эҳром,

бағрингни тилдимми сенинг?

Кўзинг оч,

бу ишлар қолди олисда.

Бир қисми халос бу Русь заминининг

Сенга экскаватор тутган чўмичда.

Тайга ва жондорлар ўлкаси бўйлаб

Гўёки

барҳаёт юрак нидоси —

Гулдулар турбина забтига улаб

Стеньканинг

«Бекормас...» акс садоси.
 Қарагин-чи,
 менинг қанотларимда
 Кўпириб,
 ялтираб, бўлишиб пора —
 Сиғишиб,
 бир-бирин итариб-елиб,
 Ғойиб бўлиб,
 қайта вужудга келиб,
 Зангори гулдурос
 томчилар ичра
 Шарпа орқасидан
 учади шарпа
 Кўраман қудратли мусиқасида —
 Тўлқинда Ангара,
 Братск денгизин —
 Спартак,
 Ян Гусу
 Мюнцер ҳамда
 Марат,
 Жон Браун кураши изин.
 Қайиқ,
 кемаларни ирғитган чоғи
 Эслатар тўлқинлар
 ташланишлари
 Човкар кулгисини Болотниковнинг,
 Пугачнинг лўлича тиржайишларин.
 Ёқалар ичидан чиқиб туради
 Декабристларнинг бош кийимлари.
 Россия жонини суғуриб олиб,
 Ўрнига жойлайман
 юз йиллаб бўрон.
 Утмишдан
 нур билан шарт тутиб олиб,
 Қорли Петербургни
 келтиргум шу он.

ЧЕРНИШЕВСКИЙ

Тушиб келар экан чанадан секин,
Юксалиб бошларинг узра, эй тўда,
Россия виждони — Чернишевский
Гуноҳ устунининг турди ёнида.
Сен гафлат ичида қараб турардинг,
Аён кўринарди унга шу муддат —
Улкан «Нима қилмоқ керак?» сингари
Дор остидан бутун мамлакат.
Унинг боши узра қилич синганда
Бетаъсир, ночор бир уятда эдинг.
Сен сукут сақладинг, биров оғзингга
Каноп лоси тиқиб қўймаганмиди?

Уқувсиз, ёшгина бир саллот
Ерга қараганча бошини эгиб,
Сазо тахтасини ночор шу заҳот
Ориқ кўкрагига қўяркан илиб,
Нола, фарёдингни
нега ютдинг жим,
Олиб ташлолмадинг тахтани шу чоқ?
Наҳот жиноятдир қисматга қарши,
Жиноятга қарши исён кўтармоқ.

Аmmo ҳалокатга маҳкум ва содда
Оломон ичидан қиялаб шу он,
Кимнингдир кичкина қўлчаси аста
Гул отиб юборди маҳбусга томон.
Кимнингдир сочини илғаб қолди у,
Қўлчасини кўрди бўлмасдан ғойиб.
Билагида сарғиш мўйи бор эди,
Сепкили турарди сал-сал қорайиб.
Сўнг озгин кифтчага тушди кўзлари,
Ночоргина эди чит либоси ҳам.

Аmmo кўзларида порлаб турарди
Декабристлар ёқиб кетган шам.

У пинҳон оталик сезгиси билан
Хаёлга толди: «Ҳа, бир кунмас-бир кун,
Гул отган қўлчалар бугун ноходдан,
Ноходдан бомба ҳам ташлаши мумкин».

Безовта ташвишу хаёллар ичра,
Аниқ кўрган эди худди ўша кун —
Фигнер ва Засулич шарпалари ва
Степан Халтурин шарпа — қисматин.
Каромат қилганди сафлар олдида,
Осмонга тикилиб билганди шуни:
Қайта қуролмайди дунёни бомба,
Фикр, фақат фикр бажарар уни!
Кенг манглайли биров чиқади элдан,
Сирли армон эмас, у ҳозир йўлда.
Фикр — энг даҳшатли бомбаси билан
Баланд кўтарилган ғазабкор қўлда.

СИМБИРСҚДА ЯРМАРҚА

Ярмарка!

Симбирскда катта бозор!

Гамбургдан яхшироқ!

Чўнтакка бўл ҳушёр!

Шолрўмоллар шитирлар,

мусиқа диринг-диринг

Тиним билмас томоқлар:

«Кеб қолинг!

Кеб қолинг!»

Саркор қўлида моллар ажойиб, ғаройиб:

Сувсар териси енгил,

кимхоб зилдай оғир.

Миршабнинг кўзи эса
 кузатар олайиб;
 Қўли шамшир устида
 турадир, турадир.
 Аммо ўша қўл бирдан
 (хўжаси жилмайгач)
 Қоши рўпарасига чиқади учиб.
 Извошда ойимчаси
 билан ўтган пайт
 Увилдириқ подшоси
 ҳиқичоқ тутиб.
 Унга жуда ёқади
 чўчиб йўл бергани
 Қулоқчину рўмоллар
 попоқлар, телпаклар.
 Қора икра сурилиб
 бўялган, бўялган,
 Хоним лабида мўйлов
 ялтирар, ялтирар.
 Жар солади жарчилар
 дўриллоқ овоз билан.
 Сотилар мўйна этик,
 асл тери ва атлас,
 Ачиб қолган нон суву
 бокира Спас — бут ҳам,
 Бир ёнда сассиқ гўшту
 бир томонда Салиас.¹

Ичиб олган бир аёл
 Картошкасани пуллаб,
 Гармон куйига ўйнар
 Оёгин зўрға судраб.
 Ва ҳайиқмай
 куйлайди

¹ С а л и а с — ўша вақтда мешчанлар орасида машҳур бўлган ёзувчи.

Борган сари кайф этиб.
Худди қиз бола каби
Рўмоли учин тутиб.

«Окага келган эдим,
Олмалар еган эдим.
Олтиндай кўринса ҳам,
Кўз ёшдай аччиқ экан.

Камага борган эдим,
Атала қорган эдим.
Аччиқ бўлди аталам,
Кўз ёш экан Кама ҳам.
Борган эдим Ёйиққа,
Ёр-ла тушдим қайиққа.
Кўрсак охиру бошин,
Бари экан кўз ёши.

Бордиму тинч Дон томон.
Сотиб олдим бир макон.
Бир аёлга бу озми?
Шифти тўкар кўз ёши...»

Ҳамма нарса чайқалар
Аёлнинг кўз олдида.
Ёш қиз бўлишни истар
Аммо келмас қўлидан.

Ярмарка!

Симбирскда ярмарка!

Кимлар шод,

кўнгил очар.

Кайф қилган аёл эса,

Лойда аганаб ётар.

Туманлар аро сузиб

Шоҳ мақтанар, мақтанар...

Кайф қилган аёл эса
Лойда ағанаб ётар.

Тиришиб режа узра
Вазирлар бош қотирар,
Кайф қилган аёл эса
Лойда ағанаб ётар.

Ким учундир хотира —
Ҳайкал бунёд этилар.
Кайф қилган аёл эса
Лойда ағанаб ётар.

Оқбилак хонимлар
юзларин буришиб

Утар:

«Қандай даҳшат?

Қандай уят!» деб.

Бир аллоф кўриб ўзин оларкан четроқ,
Соқол-мўйловидан

чиқди бир садо:

«Ётибди булғаниб...

Бунга ким айбдор?

Студентлар билан

аҳли яҳудо...»

Калтабин бир файласуф

Тақасин босиб қуйи,

Мағрур чекиб изтироб;

«Халқ,

қисматинг шу!» — дейди.

Наҳот ҳаёт шундай ифлос —

Лойда ётмоқ, демакдир?!

Аммо кимдир қўлтиғидан

Олиб деди:

«Қани, тур...»

Ярмарка!

Симбирскда ярмарка!

Аргимчоқлар ҳаволар

визиллаб,

шувиллаб

Мола ғоз сингари чайқовчи бир аёл

Дер: «Ўғлон кетмоқда

иркитни суяб!»

Авайлаб қўлидан тутганча бормоқда,

Қизиқиб қарашар одамлар кетидан.

«Худо ярлақасин,

дўнг манглай бола,

Майли, бу ёғига ўзим кэтаман...»

Чамбарак ёқалаб, ўғлон йўл олар,

Тошқин Волга бўйи...

Ортидан ғамгин —

Боққанича аёл аста чўқинтирар,

Чўқинтирган каби худди боласин.

Узоқ кезади у...

Қуюқлашар булут...

Синчи миршаб борки кошки тиним билса.

Қандай тушсин изга,

ким энг хатарли зот,

Россияда ҳамма хатарли бўлса!

Бечора, охранка,

қулоқ сол, жигарим,

Доим энг хавфлидир бепарво бўлмаган,

Оёқ ости бўлиб, ётганларни кўриб

Тўхтаб, ёрдам бермай ўта олмаган.

Волга тўлғанади жириллаб,

оқ билан.

Зулмат ичра қайин ялтираб туради —

Мисли бу дунёда жабру жафо чеккан

Одамларга атаб ёқилган шам каби.

Ярмарка! Россияда ярмарка!

Қилар виждон, номус, одам билан савдо.

Шишани ўтказар, ёқутнинг ўрнига

Турли оҳангларда сайрар бедаво.

Майхоналарда сени, Россия, шилдилар,
Аҳмоқ қилиб бор-будинг қоқлади бари.
Аммо ёлғон гапириб боладим деб юрганлар
Ўзлари аҳмоқ бўлиб қолишар ҳали!
Россия, сени охир, чирмаб олишди,
Аммо сен қулликка туғилган эмас!
Разин Россияси, Пушкин Россияси,
Герцен Россияси балчиқда ётмас!
Йўқ-йўқ, сен, Россия, эмассан маст аёл!
Сенга берилгандир буюк бир тақдир.
Агар йиқилганда инграсанг ҳам ҳатто
Қаддингни тиклайсан сен ўзинг барибир.
Ярмарка! Россияда ярмарка! |
Россия бебаҳо, кўз ёш эса дарё.
Аммо келар ўғлон —

келар ўша бола

Ва ҳаққоний сўзни

«Тур...» — деб этар хитоб.

БРАТСК ГЭСи ЭҲРОМГА МУРОЖААТ ҚИЛАДИ:

Эҳром, сенга шу сўзни
Таъкидлайман жўш уриб:
Инқилобнинг негизи
Ёмонликмас, яхшилик.
Кўз ёш оқиб турса шифт аро,
Кўринса ҳам маҳкамдай юзи,
Бошланади шаксиз инқилоб,
Чок-чокидан сўкилар тузум.
Кўраман: учмоқда чақириқ,
Бер қабих саркорнинг додини.
Ичимда гувлаган сувмас, йўқ,
Шиддатли иш ташлаш шовқини.
Халосликка борар Россия,

Фарзандлар қони-ла қизариб.
Пойтахтда, Ленада отиш ва
Тўққизинчи январдан ошиб,
Тўққиз юз бешинчи... жанглари,
Ва байроқ кўтарган маёвқаларда —

Ярқираб кўринар манглайи
Симбирск ўғлонин ҳар ерда.
Ким тунда бекинар дафъатан,
Кимдир ҳарф олади яширин.
Вулқондай отилар томоқлардан
Ун еттинчи йил... қақшатқич
«Йўқолсин!»
Аммо ҳақиқатни боз ортга силтаб,
Ҳақсизлик чиқади ҳокимиятга.
Ва ниҳоят,

эҳром, қара:
Петроград.

Муваққат ҳукумат.

* * *

Сўз бўрони авж олиб дабдабали,
Интилиб жаҳоншумул шон-шухратга,
Бир сакраб бош министр бўлди-қолди,
Лиқиллаган қовоқбош бир одамча.

У тилда ўтмишни қоралаб дилдан,
Сафсата сопини зап тарашлади,
Ўзи эса аста, усталик билан
Шу ўтмишни ташиб кела бошлади.
Мусиқа остида жар солди

«Халқ!» деб.

Беҳаё зулм яхши бундан юз бора,
«Яшасин халқ! дея кекирдак йиртиб,
Халқни аввалгидай эзгандан кўра.

Кўрар Қишки сарой колонналари
Қўли келиб турган олғир-занғарни,
Ва боплаб чийланган картадагидай
Ўзига муносиб министрларни.
Қўлин ўйнатарди ўхшатиб жуда,
Аммо инқирозин сезар бармоқлар.
Ўйин давом этар. Ўзгарар карта,
Аммо бир таҳлика ўзгармай қолар.
Қишки саройда-чи, зиёфат ҳамон,
Хипчабел қадаҳлар жиринглар.
Гулдаста тошширар қизлар сидқижон,
Ургатгандай қилиб уста хонимлар.

Заллар гавжум, гўё тўй бўлаётир,
Николайча мўйлов қўйган офицер
Попоғига тақиб қирмизи мато
Тепаси соатли эшикда турур.
Ниҳоят шампанли қадаҳ кўтариб,
Шомон юз премьер ўрнидан турли,
Сийрак сочларида ўйнаб кетди нур.

Бунда инқилоб деб ичишар қасам,
Қадаҳ кўтаришар инқилоб учун.
Баҳслашар бир-бирин чўқиб дам-бадам,
Дунёда не бўлса сотишар бутун.
Фисқ-фасод, адоват бари шуларда,
Тифоқлик ҳақида солишса ҳам жар.
Аммо Ярославль ҳамда Ростовда
Уларга нафрат-ла қарашар.

Улардан аскарлар нафратланади,
Нафратланар косибу деҳқон ҳам
Ва аста дастурхон ёнига келиб
Эгилиб коҳулар тарқатган одам.
Ғамгин ва ғалати илжайиш билан
Фикрини жам қилиб қув ва бадиққат

Уларнинг соқчилар қўриқлаб юрган —
Мошинига боқар ишчи Петроград.
Улар ожизлигин кўради аён,
Ҳали озроқ вақт бор — вақт келса, кейин...
Ҳукумат ўйини Россияда мудом
Энг хатарли ўйин...

* * *

Назар ташлар эҳром, ҳайбатли, оғир
Орқага бурилар «Аврора» пишқириб.
Саройга ҳайқириб киради оломон...
Кузатар барини жилмайиб эҳром:
«Кўряпман, милтиқлар майда ёмғирда
Совуқ, муросасиз бўлиб ялтирар.
Адолат келган сўнг ҳокимиятга
Адолатсизликка айланар.
Инсон табиати шундайдир асли,
Қадим бир машойих шундай айтмишдир:
Одамни англамоқ бўлса ким, уни
Улган ҳолатида қилсин тасаввур.
Бунга қилиб бўлмас зарра эътироз.
Тўғри гапу лекин қисман ўзгарур.
Одамни билмоқчи бўлса ким, уни
Ҳукумат бошида қилсин тасаввур».
Братск ГЭС эса сочиб минг зарра,
Тўлқин кўпиртириб гулдирар экан,
Дер: «Қара тарихга яна бир карра,
Мен Ленин кимлигин айтиб бераман!»

САНТЪЯГО КАБУТАРИ

Шеърый қисса

Сени мен ёзибмидим деб—
Китобимдан сурашим мумкинми?
Пабло Неруда

1

Таннинг, бир қоп суяк бўлиб минг чарчагани,
арзимаган гапдир руҳий чарчоқ олдида.
Вужуд билан руҳ баробар чарчаса борми,
Силла қуриб, йиғлашга-да ҳол қолмас, тамом!
Лекин худди шундай пайтлар одам негадир,
тўйиб йиғлаб бир хумордан чиққиси келар...
Ана шундай чарчаганман бир гал... Нимадан?
Ҳаётданми? Йўқ, унга тил текизолмайман,
унинг руҳбахш жилолари кўпдир. Ва лекин
кўпдир кажмарг ўйини ҳам! Чарчатгани шу!
Одам асли бирданига ўлмайди, уни
лоқайдлик, кин, разолат ва шунинг сингари
ўзгаларнинг андомида пайдо касратлар
асар этиб, ўлдирарлар муҶа-бамуҶа.
Шўри қурсин, шу хилдаги сафолатларни
юқтириб, дов яшаб юрган сақим сиёқлар:
ўзлари-ку — тирик мурда, аммо бу камдай,
ўлдиришга бошлайдилар бошқаларни-да.
Бу офатнинг талай хили, талай тийнати
телефоннинг дастагида ботин турадир, —
сенинг эса юрагингни ит тирнаб, ночор,
бир қўнғироқ қилишинг шарт, мажбур вассалом.
Лаънат бўлсин; ўзимнинг ён дафтаримда ҳам
ўз авонли шундай ирганч рақамлар борки,
гардишга қўл тиқишга ҳам ижирғанасан,
Азроилга гўёки сим қоқаётгандай
ёки рангсиз оғир сейфни очаётгандай —
ва олдиндан сенга аён: у бўш. Ичида —

кимларнингдир суяклари қалашган, совуқ.
Уша куни, билсам ҳамки гарчи бефойда,
сим қоқдим мен уч-тўрт жойга, бир ҳожат чиқиб.
«Ҳожат» сўзи, ҳожатхона сўзиданми ё,
товонингга ёпишади, кирсанг, бир нима,
сўнг ўкчангни кесиб ташла, сира кетмайди.
Неча териб, неча ботдим ярим белимдан,
ўша авраб жон олувчи шилимшиқ сўзлар...
Унда яна мендан бошқа қанча ҳожатманд —
болга тушган пашша каби ётар чархпалак.
Оҳ, сўзларки, нақ қизиган товадан қўрқиб,
тегар-тегмас ранги ўчиб бўрсилдоқ очган
жазир-жузир юпқа қуймоқ хамири гўё.
О, дунёда «тойғалоқлаш» деган санъат бор —
бир нарсани ҳал қилишдан тойиш санъати!
Ҳеч бир ишни ҳал қилмасдан туриб ҳам улар
қанча-қанча тақдирларни ҳал этадилар.
Ва ҳар сафар мен самарсиз қўйдим қўлимдан
трубкани — ночорликнинг тамал тошини.
Яна бошқа бир рақам ҳам бор эди, лекин
телефон нақ ёпишқоқ ва совуқ бақадай
кўнглимни бир айнатдики...

тера билмадим...

Бир амаллаб катга етиб, ташлаб дустуман,
қўлим етган бир китобни зўрма-зўраки
варақладим... лекин ҳарфлар бадар кетдилар.
Ваҳоланки, кимсан, буюк Пушкин эди бу!
Наҳот, буюк зотлар, мангу барҳаёт зотлар
балогардон бўлолмаслар оддий жонларга?!
Унда бизни ким ҳимоя қилади ахир?
Ким бор? Наҳот, трубкада ин қурган овоз
зўрлик қилса Гомер, Данте, Шекспирдан ҳам?
Ва Пушкиндан? Оҳ-оҳ, агар бу ерда энди
ҳатто улуғ Пушкин ожиз, ложарам қолса,
жуда ёмон аломат бу. Даҳшатли. Тамом.
Ва тўсатдан худкушликка ундовчи бир шахт,

яъни, «Ўлдир ўз-ўзингни» деган совуқ ўй.
бир вақтлар отнинг калла суяги ичра
тишларида Олег учун ўлим яшириб,
пайт пойлаб ғуж ётган ўша разил илондек,
трубканинг кўзларидан сирғала чиқиб,
бесаранжом юрагимни чирмай бошлади...
Бу ўйни мен жуда ёмон кўриб қолганман.
Бу ўй йигит вақтимда ҳам бир нозаниндек
ғуруримни аврамоқчи бўлган ёқимтой:
«Худкушлик, бу — ўлим эмас, шуҳрат келтирар.
Ўз-ўзингни ўлдир, танил шундай, тан олдир,
ана шунда кимлигингни биледи улар».
(Улар эмиш... Шикаста руҳ, қўрқоқлар учун
овунч, паноҳ бир сўздир бу! Бундай кимсалар
ўзлари ҳам энди бошқа бировлар учун
«улар» деган тамға билан яшарлар асли.)
Ўшал қитмир фикр бугун — бир мастон кампир:
ғижирлатиб тамакидан сариқ тишларин,
ҳар бирида кескир заҳар борини гизлаб,
масхараомуз кулмоқдадир устимдан энди:
«Ҳм, қарчиғай, сакрайвер-чи, қутулиб бўпсан!..»
Бу кампирга кўп ўргамчик бўлиб қолдимми,
шу кўникмам туфайлими, қаҳримми боис,
хуллас, ҳар гал ундан устун келавердим мен.
Ер юзида, менимча, йўқ биронта одам
ўз-ўзини ўлдиришни ўйлаб кўрмаган.
Мен бир қўшиқ ёзгувчини танирдим, тўғри,
яшамоққа иштиёқи шу қадар зўрки, —
тепиб похол тўлдирилган қанорми дейсиз.
Бир марта у, касод бўлиб кимнингдир иши,
ўз-ўзини отган фожеасин эшитиб,
зап хохолаб кулган эди, ёшланиб кўзи:
«Вой, нодон-эй, бундай қилиш менинг ҳеч қачон
хаёлимга келган эмас умримда сира!»
Унда, шундай, йўқроқ эди фикрдан ўзи.
Шундоқ, куппа-кундуз мени зулумот чулғаб,

кайфият каж, китоб очикъ — ҳарфлар кўринмай,
ётарканман, пешанамнинг ҳар ажинида
сезар эдим ҳув бояги шилпиқ кўз кампир
совуқ назар сола ўлжа пойлаётганин.
Лекин бирдан манглайимда сирли бир ҳарор,
аллақандай бир илиқлик, ёруғлик туйдим —
кўзгудан нур туширгандай ширин болакай.
Қоронғилик тура қочди, кампир ҳам ғойиб.
Халоскор ким? Қайдан бундай мўъжиза пайдо?
Хонам бўм-бўш. Деразамнинг ортида фақат
бир кабутар ойнагимга чумдугин суйкаб,
менга жонли кўзи билан боқиб турарди.
У нақ очикъ осмон парча. Фазо кисватли.
Қатто бирон туки унинг майдонлардаги
ўхшамасди таъмагир ва бахна қушларга.
Бу хурпайган митти ўртоқ қай макондандир
етиб келмиш қутқазмоққа ўлимдан мени.
Қайдан? Балки у Чилидан учиб келгандир?

2

«Чили» деса бир зил оғриқ қўзади дилда.
Лаънат дейман мен қисматга — агар қайси юрт
беҳад гўзал, беҳиштворий мукаррам бўлиб,
тахтда турса гўзалликнинг кушандалари, —
баттар энди унинг учун сирқирар бағринг.
Тасқара руҳ кимсаларни ҳарки гўзаллик
қасад ва ўч оловига ташлайди, не сўз.
Ҳеч бўлмаса унга жисман етишмоқ, тотмоқ
булардаги очофат бир ниятга дўнар,
юракларга парво этмас тажовузкорлар.
Хўш, Чилига қайтсак, етмиш иккинчи йилга,
мен «Каррера» отелида яшаган эдим
президент саройининг рўпарасида.
Альенди ва сарой, икки қовушмас сўзлар.
Кўп нарсалар ўнг эмасди президент билан.

Энг хавфлиси балки — ўша ўз узлатида
уйим — ўлан тўшагим деб ёпишиб олган
кимсаларнинг «Президентнинг ким?» деган залил
ақидаси билан сира эл бўлмагани!

Балки шу фарқ охирида ўлдирди уни.

У ажойиб инсон эди, айтиш мумкинки,
ҳаддан зиёд дилбар инсон эди Аьенди.

Лекин комил буюкликдан қўрқувчилар кўп!

Ҳаддан зиёд оқилларни жазолайдилар,

ҳаддан зиёд тўмтоқларга раҳм қиладилар.

Зўрроқ эди Аьенди ўз қотилларидан,

бу зако, бу руҳ унга ҳеч каж ва тап тортмас

тунд ҳукмдор сифатини бермасди асло.

Покдомонлик Аьендининг бошига етди.

Пок инсонлар умри лекин боқийдир асли,

тагин зўрроқ куч кашф этар ўлганидан сўнг.

Бир куни сўл «чапани»лар ташриф буюриб,

йўлдан олиб ташлаш сўзсиз шарт ҳисобланган

ўн мингтанинг рўйхатини тутдилар унга.

(Пиночет ҳам бор эди шу ҳисобда, қаранг.) —

«Ўлдириш, бу — қийин ишмас,— деди Аьенди.—

Орасида биронтаси айбсиз бўлса-чи?

Ахир ҳали мен ҳам, сиз ҳам ва ҳеч биримиз

ўликларни тирилтишга қодир эмасмиз.

Бировларнинг ҳаёти бу. Янглишиш ёмон.

Биламиз-ку, сўнг ўрнига қўйиб бўлмайди...»

«Бу — худкушлик!— тажанг шовқин солди

«чапани»,—

тамаки ва динамитнинг ҳидин бурқситиб.—

Ҳаммамизни ўлдирарлар биз ўлдирмасак.

Юздан битта хато бўлса бўлар, ҳеч гапмас,

инқилоблар қўлқоп ечмай қилинган эмас...»

«Кўряпсизки, ҳеч нарса йўқ менинг қўлимда,

қўлқопсиз ҳам уни тоза тута оламан.

Худкушлик, бу — осон ўлим, осон ўлдириш.

Дунёдаги мустабидлар ҳаммаси худкуш.

Мен, улардек, ўлдирмайман ўзимни ўзим.
Агар юздан бирнинг ноҳақ тўкилса қони,
тўқсон тўққиз ҳақ ҳукм ҳам шубҳали бўлар.
Тўғри йўлда номуносиб қадам босилса,
ҳалол ва пок кишиларнинг кесилса умри,
бундай йўлни тўғри йўл деб бўлмас ҳеч қачон...»
Гўё ўзи тайёрлаган маъжунларининг
кучин билган қишлоқ дорифуруши каби,
шундай босиқ сўз айтди у «чапани»ларга.
Бу пайтлар у одми, катак кўйлақда юрар —
президентга ўхшамасди ўртоқ президент.
Ўхшамасди у ўзининг ол лента таққан —
расмий, байрам либосдаги портретига.
Дарҳақиқат, бу солдомли, алвон лентада
бирон томчи қоннинг изи йўқ эди зотан,
юрагидек аниқ, ҳалол порлар эди у!
«Чапани»лар лекин уни тингламадилар,
«Жинлар» деган романи ҳам билмас эдилар.
Ва уларнинг калтабин, кож ўчбозликлари
социализм қиёфаси бўлиб кўриниб,
оч қорним — тинч қулоғим деб ётган жонларни
таҳликага, талвасага сола бошлади.
Вазият-ку, дам сайиндан кескин ва таранг.
Одамлар тинч, яқдил, кириб кинозалларга,
лекин ногоҳ бир ҳужжатли кадрда, дейлик,
Альендини кўрган замон экранда, тамом,—
залнинг ярми қоронғида ёвга айланиб,—
полни тепиб, солардилар шовқин, алола,
қолган ярми — бор куч билан қарсак чаларкан,
мен қандайдир бир ожизлик кўргандим бунда!
Тезда чироқ ёқиларди ва сўнар эди
қоронғида авжга чиққан ғавғо олишув.
Кўп нарсалар кўринмайди, шундай, ёруғда,
рўзгор қанча қора бўлса дард шунча ошкор.
Бунга далил ўша митинг — сарой олдида
жуда кучли ёритилган эди чор атроф.

Сезилмасди нур кўпидан — ким дўст, ким душман.
Майдон ёритгячлар ҳамда минглаб қўлларда
кўтарилган машъаллардан чароғон эди.
Бу қўлларнинг ҳаммасини майдоннинг якдил
ўз қўли деб бўлмас эди. Чунки бу ерда
кўтарилмай, пастда қолган даст ҳам кўп эди —
қотиллик ва сотқинликка тайёр, тугилган!
Бундай қўллар ҳали маврид келмаган эса,
болани ё мушукни тек, майин силаши
ё бўлгувси қурбонига ўзини тамом
дўст кўрсатиб, чапак чалиб туриши мумкин.
Бу қарсақни миннатдорлик дейиш ҳам мумкин:
шу қўлларда жон беражак қурбонлар билмас,
бу чапаклар олдиндан бир раҳмат эканин.
Унча ўтқир нотиқ эмас эди Альенди,
ролга кириб кета олмас эди минбарда.
Сўзбозларни ёқтирарди лекин оломон
кўз-кўртага алдангиси келган чоғларда.
Алдагиси келмас эди Альенди асло
на майдонни, на халқини. Ўзини бироқ
бир ёлғонга кўниктирар эди у тинмай:
ўлимидан сал олдинги, сўнгги нутқида
бир неча бор таъкидлади генералларнинг
жуда содиқ эканлигин, гўё шу билан
садоқатга ўргатмоқчи бўлиб уларни.
Генераллар эса бу пайт президентнинг
орқасида турардилар, юнгдор қўлларин
тайёр тутиб ҳам қарсақка, ҳам сотқинликка.
Майдон узра шу бугунги газеталарнинг
ёндирилган машъаллари ўйнарди мавжкор.
Ва бир қўлда — президентнинг шаънига ёнган
машъалада кўриб қолдим унинг ўз расмин:
Олов қора-қизғиш мотам ҳошиясидек
президентнинг сувратини қамрарди аста.
Мана қоғоз ёниб битди. Чеҳра йўқолди.
Мен сескандим. Ёмон сездим ўзимни бирдан.

Президент бу дам ҳаёт — минбарда гарчи,
акс этмоқда эди лекин кўзойнагида
майдон узра талвос солиб чайқалган ўтлар...
Сал ўтмасдан майдон шийдам бўшади қолди
ва гавгумда, омонатга михланган ўша —
жонсиз минбар ғичир-ғичир қилар эди оч.
Унда-мунда энди шаҳар кабутарлари
уюм-куюк қоғозларни титарлар шопмай,
ҳурка-қўрқа, гўё бир не чиқадигандай...

Москвага, менга имдод бергани бугун
Балки ўша каптарлардан бири келгандир?

Ернинг улкан тарихининг ичида, сўзсиз,
Турмушавий катта-кичик воқеотлар кўп.
Шундай кўпки, тарихчилар етмас барига.
На чорадир. Кўп билув ҳам асли худкушлик,
гофиллик ҳам ўлдирмоқдир ўзингни ўзинг.
Мард ўлим деб бўлмас лекин иккинчисини,
илм-идроксиз умр гўё нотиқсиз минбар.
Ҳаёт минглаб умрларнинг уйғунлигидир,
Тарих минглаб ҳаётларнинг ипак қатими.

3

Митингдан сўнг эртаси кун менинг хонамга
тонг азондан аллакимдир қўнғироқ қилди.
Испанлардек «ч»га урғу бериб, бир аёл
«Уртоқ, сеньор Евтученко сизмисиз?» деди.
«Кечирасиз, жуда эрта безовта қилдим?
Мумкин бўлса ёнингизга чиқмоқчи эдим?
Бир қўлёзма кўрсатмоқчи эдим мен сизга...»
Оббо! Мени ваҳма босди. Шоирамикин?!
Русми ёки чилиликми, ҳақ гапни айтсам,
шеър тўқувчи аёллардан ёмон қўрқаман.
Сатрларни эплаб қалаб устма-устига,
бигудидек алдамбало ялдир-юлдир, жез,
қуроқ-ямоқ қофиялар жингалакловчи

кеккаймахон ожизалар тоифасига
 худо ҳақи, не дейишни билмайман асло.
 Аёллардан чиққан асил шоир жуда кам,
 лекин моли арзонлари — тошингга ботмон,
 Жуда изчил, қойил таҳлил бўлди чамаси!
 Ким, бурундан бундай деганимнинг боиси,
 улар тагин бирдан кўз ёш тармоқларини
 ишга солиб юборсалар борми, ўлганим!
 Кирган аёл, бироқ дарров фаҳмладимки,
 шоирага ўхшамасди. Сал енгил тортдим.
 Лекин бошқа хаёл бирдан миямга уриб,
 баттарин бир талвасага тушдим, қунишиб,
 шўрим қурсин, бу ёзувчи бўлмасин тагин!
 Лекин меҳмон таҳликамининг боисин пайқаб:
 «Мен ёзмайман ўзим, — деди. — Бу кундаликни
 ўғлим тутиб юрган эди. Бу шундан ёдгор.
 Эндигина йигирмага кирган эди у.
 Ёлғиз болам... У ўзини ўзи ўлдирди...»
 Аёл тинди. Ёши қирқлар чамаси эди.
 Кўп хушсуврат хоним. Ҳоли-кўринишида
 зоҳир эди буғдоймайин, қўшмоқи чирой,
 Роҳибалар каби узун, қора ридода.
 Қамти қадлик. Ажинларсиз силлиқ бўйинда
 ялтирарди митти хочи католикларнинг.
 Ва тимқора сочларида тутам оқ тола
 товланарди шалоланинг тарами янглиғ.
 Яқин келди. Оғир сўлиш олиб, у менга
 ҳеч бергиси келмаётган каби, чўчиброқ,
 азалик тўр қўллигини ешмай, кафтида
 шундоқ қора жилдланилган дафтарни тутди.
 «Менда қолсин... Ҳали ўқиб чиқаман...» — дедим.
 Меҳмон менга қатъий боқди: «Шошпаганим йўқ.
 Илтимос, ўз кўз олдимда ўқиб чиқсангиз.
 Болагинам сизни жуда яхши кўрарди.
 Берилиблар тинглар эди Неруда билан
 Шеър ўқиган пайтингизда Кута тураман,

Сал варақланг, сизга дарров аён бўлади,
бирон нарса ёзишингиз мумкин ҳаттоки.
Худкушлик,— бу — ўз-ўзингни алдамоқ холос!
Буни ҳамма билиши шарт. Тушуниши шарт...»

Ва дафтарни очиб аста ўқишга тушдим
ёт бир қалбнинг изтиробга тўла қиссасин.
Ёт эмас у! Қалби софми, демак ёт эмас!
Теграмизда борми ўзи юракли инсон,
Йўқ, аксинча, бижиб ётар қалбсиз кимсалар.
Дафтар эмас, пок бир дилни очган эдим мен.
Улган йигит, мундоғ айтсак, эти юпқа жон —
ёт ҳам эмас, ипак каби мулойим ёруғ,
ноёб-нафис хилқат эди, шундоқ қараб ҳам
жон тепчиган томирларни кўрдим ҳар бетда,
кўрдим муштдек соф юракнинг уриб турганин,
У бир каптар эди гўё кўк деб туғилган,
лекин кўҳрак қафасига қамалган мангу.
Бармоқларим сатрларда сирғанар экан,
сездим ҳаёт толаларин — безовта, ёлин,
ҳар жумласи тирик эди,— ёниб-ўчарди.

4

Саккиз ёшга энди тўлган пайти Энрике
ташлаб чиқиб кетиб қолди отаси уйни.
У тилшунос ва жалатай бир одам эди.
(У хотинбоз эди, яъни испан тилида
андак юмшоқ қилиб айтсак «мухеръего» дир.
Испанларда «хотин» деган сўз йўқ, «аёл» бор,
«Мухер» сўзи «аёл» деган маъно беради.)
Бошқа хотин топганди у. Ва бу аёлнинг
собиқ эри тилчи эмас, дипломат бўлиб,
бунга ўхшаш у ҳам жуда жалатай экан,
Энрикенинг онаси ҳам чидамай бунга
тегиб олди кўҳна мебель савдогарига

ва ёзгутни қаранг, бу ҳам жалатай чиқди.
Бир неча пайт ота гўё бахтлидек юрди,
бироқ янги хотин янги ўйинчоқдек тез
жонга тегди, андишасиз синчковли билан
парча-парча этди уни. Кўрса, ичида
ҳеч нарса йўқ, амал-тақал қурилма холос:
Қалб ўрнида тепар эди енгиллик, риё...
Ва буларнинг ҳаммасини чет назарлардан
роса сунъий сайқалланган пушти терисиқ
қат-қат упа-сапидалар яширган эди.
Шунда бирдан ўғли тушди ота ёдига.
Ва она ҳам мебелфуруш янги эр билан
алланедир эскирганин сезди орада.
Эр жалатай эди, ёмон рашкчи ҳам эди.
Ҳаммадан ҳам, қўйинг-қўйинг, ўз хотинини
ўша ёлғиз фарзандидан рашк қилар эди.
Она эса ўғли билан «Фольксваген» да
океанга тез-тез бориб турар эдилар.
Океаннинг туси ҳар гал бошқа бўларди,
лекин доим ўзлигича турарди собит, —
Неруданинг шеърларидек — она ўқиган.
Улар қумда яланг оёқ кезар эдилар.
Оғир яшил деворлардек қат-қат тўлқинлар
илма-тешик соябонли сув юлдузларин,
сув ўтлари ўрамларин ва силлиқланган
зумрад рангли оддий шиша синиқлари-ю,
кўк тошларни чиқарарди қиргоққа тинмай.
Бу тошлар ўз нави ёки сифати эмас,
ташқи ранги, шакли учун қадрланарди.
Она аввал бу тошларни шундоқ эрмакка,
уйда денгиз руҳи бўлсин дея йиғарди,
жимирларди сувли катта идишда улар.
Кейинчалик бир арақхўр устага бориб,
тош тарашлаш сирларини ўрганиб оз-оз,
бу тошларнинг тилини у шундай топдики,
ҳали ҳеч ким унинг кўнглин бундай топмаганъ

Энрикега эса кўпроқ океан ёқар,
 бодияда — уйда сунъий ҳавоси эмас,
 зўр қудрати учун. Унинг кучи шундаки,
 ўз феъли, ўз тутимин у билмас ҳеч қачон!
 Ўзни доим сипо тутиш — зерикарли касб
 ва жўрттага ёмон тутиш — юрак сиқар иш.
 Зотан хатти-ҳаракатнинг нечоғ табиий,
 ва сезмасанг, қандай тутдинг ўзингни ўзинг,
 ана шу бахт! Масал шулким, океандек яша!
 Болаликдан расм чизар эди Энрике.
 Қўлидаги мўйқалами қатъий йўлданмас,
 ҳар доим ўз авонига сирғалар эди,
 билмас эди қай чизиққа, нечук юришин.
 Бунга илк бор аралашган онаси бўлди.
 Акварелда ўғли чизган ўз аксин кўриб:
 «Шунчалик ҳам қари кампир эмасман, — деди. —
 Сени бунча шафқатсиз деб ўйламагандим.
 Санъат доим чиройлироқ кўрсатиши шарт.
 Сен... Сен бўлсанг...» Шундай дея йиғлаганча у
 шитоб кетди сайқаллашга ўз тошларини,
 овунч излаб, ҳув арақхўр уста ёнига.
 Ўгай ота фикрларди қасбига монанд:
 унинг ҳар бир ғоясида ё кат, ё курси,
 унга-бунга тўшайдиган бир не бўларди.
 Ўгай ўғил ижодига назар солиб тунд:
 «Бўтқа... — деди. — Бундан кўра пул яасанг-чи...»
 Санъатнинг зўр фожиаси шундаки, ҳар кас
 санъатнинг энг билимдони санар ўзини.
 Ва ҳеч кимса нимагадир, дейлик, ҳимня,
 микробиологияга ўзин урмайди.
 Космонавтнинг онаси, хўш, кўз ёшин ютиб,
 жуда борса, бир маслаҳат бера олар-да:
 «Жоним болам, эҳтиёт бўл ўша космосда...»
 Лекин санъат, адабиёт соҳасидами,
 ит ҳам, бит ҳам мутахассис бугун, вожаб.

Ундай ёзманг дея тагин, устозлик қилар,
бунга тегманг дея одил берар йўл-йўриқ,
ўзларига нима керак — билмас ўзлари.

Ва шуниси таажжубки, Энрике чизган
«бўтқа»ларга энг биринчи лойиқ баҳони
ўз отаси берди, ўша — болалик пайти
мурғак қалбга илк жароҳат етказган одам.
У ўғлини ташлаб кетган Лекин ўшанда
уйғонганди ўз ўғлига оталик меҳри.
Энди қариб қолганди у. Фаолияти ҳам
санскритдан ташқарига чиқмай, сўниккан.
Қўғирчоққа ўхшаш сўнгги хотин билан-да
ажрашишди. Ва шундан сўнг олдинма-кейин
тарк этдилар уни бошқа ўйнашлари ҳам:
тепакали бирларининг жиғига тегди,
бирларига салқиб қолган тўғалоқ қорни
ва кўплари келажагин йўқ билиб унинг...
Ўғил энди унинг ёлғиз илинжи эди —
севишга ва севилишга ягона умид...
Лекин кимки ишқ ичра-да худбинлик этса,
у оталик меҳрин берар чоғи ҳам худбин.
Ун йилларча кўрмаганди ўғлини ахир.
Киссасидан бир нималар бергандан бўлак
бирон нарса эсида йўқ ўғли ҳақида.
Бугун бирдан, бодом қовоқ, ўзиникидек
тийран кўзли ёш толибни кўриб қолди-ю,
Отасиз ҳам одам бўлиб қолган ўғлига
бирон нима илинж, ёрдам өтгиси келди.
Ўз қалбида бир пайтлари албат порлаган
гарчи энди кўпчиликнинг ёдидан ўчган,
пўпанаклаб, увноқ бўлиб кетган, лекин бор —
бир жавҳарни кечикиброқ бўлса ҳам гарчи
бахш өтгиси келар эди ўғлига бу дам.
Ва ўғлида бугун озроқ истеъдод борми,
онасининг сутиданмас, бу — энг аввало

отасининг қони билан ўтганлигини
исботламоқ бўларди у бугун ўғлига,
ва нафақат ўз ўғлига, ҳамма-ҳаммага.
Отада бу туйғуларнинг янги қуюни
тийиқсиз бир жазавага солди онани.
Мунофиқлик, бетавфиқлик, дея қарғаркан,
унча тўғри эмас эди бу янишлари.
Ўйнашларсиз қолган қари жалатай билан.
ёмон жиддий гаплашди у, чўзиб ўтирмай,
ўғли билан кўришишни ман этди қатъий.
Отаси ҳам бўш келмади, ўғлим барибир
меникига қочиб келар, кўрасан, деди.
Чунки ўша ўгай ота ўргатган савод
ўриндиқдан-да баландга буюлтолмагай.
Қачон икки катта одам ўз боласини
жанжал учун қурол этиб дўппослашсалар,
болага жабр бўлар, бўлар адои тамом.
Она қўрқди. Охир шунга келишдиларки,
азиз фарзанд ота билан шаңба қолади,
қолган кунлар ўз уйида онаси билан.
Ва Энрике билар эди, отаси бир пайт
уни ташлаб кетган эди. Қисматни кўринг,
энди ўзи хор-зор қолмиш, балки шу боис
отасига оталардек меҳри уйғонди.
Шўрлик ота ўғли ҳар гал кетар чоғида
Оч ва тўймас назар билан қараб қоларди.
Агар бунда қолиб кетса якшанбада ҳам,
она шўрлик тамом бўлар эди у ёқда.
Ногоҳ келмай қолса, ота пажмурда, якка.
Шу тариқа ўгил, балки ўзи ҳам сезмай,
Ихтиёрсиз бир қотилга айланган эди.

5

Ўн саккизга тўлган пайти Энрике қизиқ
бир синоат юз бердики, айтмай бўлмайди.

Қайси куни онасининг бир дугонаси -
қирқларини қоралаган актриса хоним
Энрикени худди энди кўраётгандай:
«Катта йигит бўб қобсан-ку, о-ҳо...» деб қолди,
кўзларида ўзгача бир ёнишлар пайдо.
Актёрга хос устомонлик билан ул хоним
меҳмондами, саҳнадами, хуллас керак пайт
жуда яхши яширарди, сездирмас эди
танасида гўзалликнинг чарчаганини
ва биларди бу иш мушкул эди, тобора.
У гўзаллик салонига қатнаркан, кўпда
юз-кўзига хуш эмлама мойлардан чаплаб,
қаттиқ катда, ноилождан чидаб ётарди,
тарс-тарс тушса сутдек оппоқ елкаларига
боксерники каби қаттиқ темир, аёвсиз —
мулат хотин-ходимгарнинг қора муштлари:
«Бардам бўлинг, сеньора, бу ёмғири ҳали...»
Кейин унинг бигизсимон бармоқлари тик —
ўяр эди чуқур бўйин томирларини:
«Чидайсиз-да, сеньора, бу — яшин тушгани!»
Бироқ бугун зўрроқ яшин ургандай бўлди —
биринчи бор аёлларга қимсаниб боққан
Энрикенинг илтижо ва маъсум кўзлари.
Ҳаёт шундай, киши қарий борганинг сари
сал ёшроқнинг илтифоти, майлини сезсанг,
сийпаловдек ёқаборар шан-ғуруринга.
Аввалига илиқ баҳор ёмғири каби
бўшаштирар у ёқимли умид уйғотиб,
кейин бирдан йилдирими тушади қалбга.
Бу барқни-ку киши аели ўзи ахтарар.
Ўзи истар, ўзи хоҳлар биргина лаҳза,
Кўзларининг қамашиб — кўр бўлишин, токи,
Қариликнинг азобли зил юк эканини
Тан олмаслик, ҳеч бўлмаса кўрмаслик учун.
Бунинг учун бир жазо бор лекин муқаррар:
жуда қаттиқ кўнгил қўйиб қолган кишимиз

биздан совуб, кўнгил узиб кетар, батамом.

Уша аёл бир кун ўзи қўнғироқ қилиб,
Энрикега айтди уйда, бетоб ётганин
ва ўтинди бирон китоб келтиришини.
Тузук бўлар эди, деди, ўтган асрдан
биронта рус адибининг романи бўлса.
Қўлтиғида «Ака-ука Карамазовлар» —
етиб борди «Альендини сайлайлик!» деган
кўча тўла алолалар ичра тик кечиб.
Тугмачани аста босди. Ва ичкаридан
эшитилди «эшик очиқ...» деган заиф ун.
Минг ийманиб кирди йигит қизариб-ёниб,
бирданига зил-замбилга дўнган романни
икки қўллаб маҳкам ушлаб, олдинга чўзиб,
асл маъно салмоғини туймай, шубҳасиз.
Аёл катда, манглайига ҳўл сочиқ босиб,
ётар эди ўралганча юпқа чойшабга —
қадди-баста қандайлиги тўла билиниб.
Кўзларида туйғусиз бир жилолар ўйнаб,
нимагадир икки қўли зўр бериб унинг
Бурар эди, иягига тортиб чойшабни.
«Ўтир... — деди кўзи билан имлаб курсига,
қўлларини ҳамон чойшаб бурашдан олмай.
«Оҳ-қо, мана қандай китоб! Хўш, ўзинг бунга
ўқувдингми?» «Эндигина бошлаган эдим...»
«Ҳаётинг ҳам эндигина бошланмоқда-да...
Бу китобни ўқиб чиқмоқ ўзи аввал бахт.
Тўгриси, сал кўзим оғриб турувди ҳозир,
ўзинг ўқиб бермайсанми, кўп бўлмаса ҳам.
Маили ўша Алёшага оид еридан,
Хоҳлаган бир саҳифани...»

«Мен унча, анов...»

Ифодали ўқолмайман...»

Бунга жавобан

аёл кулди «Макбет»даги жодугар каби;
юзларини тўлиқ буркаб чойшабга, чунки
фош этарди кудки бисёр ажинларини.
«Ифодали дедингми сен? Агар-чи гапда
Маъно бўлса, ифода ҳам албатта бўлар.
Мана ўша латтафаҳм муаллимангу
томошабин кўз ёшига ташна актёрлар
не аҳволга туширибди мактабда сизни!
Асли буюк нарсаларни минг бўяб ахир
аслидан-да буюк этиш мумкинми, тавба?!
Маъносига унинг путур етмаса бўлди...»
Шундай деб у рост довдираб қолган йигитни
ўз пинжига жуда яқин тортиб ўтқазиб,
ўзи унга қараб-қараб ўқишга тушди,
қўлларидан китоб йўқдай эркин, самимий,
қар бир сўзни худди илк бор айтаётгандай.
Йигит бехос бу лаблардан эмас, гўёки
сўзлардан бир ўпиб олмоқ шавқида ёниб,
энгаши-ю, лекин шундай эпсиз, ноўнгай,
юзигами-энгагига тегиб аёлнинг
чўчиб дарров орқасига тисланди тезда.
Лекин аёл, қўлларидан китоб сирғалиб,
Эрикеннинг аста ушлаб чаккаларидан
жим ўзига тортди, юзин юзига босди,
катта-катта кўзларига сурди оҳиста.
Лаби билан лабларини очиб йигитнинг
қансироқ ва шиддат, олов тўла нафасин
ўпкасига селдек олди, тўлди кўкраги.
Шу алфозда неча муҳлат қолмишди йигит
алангатоб бўсаларга кўмиб аёлни —
ва танида пайдо бўлган қаттиқ истакни
яширишнинг чорасини билмай, уялиб.
«Ёт мен билан...» — деди аёл.

Ва йигит бирдан
талвасага тушди, ҳозир ботинкасининг
ипларини қандай еча бошлашин ўйлаб.

Шимидаги занжир тишни пастга тортиш ҳам
жудаям бир ноўнгай ва эриш кўринди.
Йигитчанинг ичидаги бу ғалаёни
аллақандай тез ҳис билан кўрди-ю, аёл,—
билинтирмай қарашворди йигитга. Йигит
ўз яланғоч баданидан орланиб, титраб
қип-яланғоч ётган аёл қўйнига кирди,
унга ботин ҳикмат эди яланғоч аёл.
Хоҳишидан ва ўз мурғак шавқидан титраб
бирдан сизди ҳеч иш уҳда қилолмаслигин.
Ва бу қўрқув жонни олди. Сўнди майли ҳам.
Шунда чексиз нафратланиб у ўз-ўзидан
аёлнинг пуч ва кичкина кўкракларига
юзларини босиб ҳўнграб юборди, шўрлик.
Агар аёл бу пайт унга бирон гап билан
таъна қилса борми эди, ким билсин, йигит
бўлакча бир даррандага айланиб, тўниб,
кўнгли синиб кетармиди хотин зотидан!
Лекин чиндан севиб қолса, аёл қалбида —
эркакларга оналарча меҳри ҳам бўлар!
«Э, қўйсанг-чи, жоним, ахир, бу ҳеч гап эмае,
аввал шундай бўлар ўзи... Утиб кетади...»
Шундай майин, латиф сўзлар айтиб, моз ила
йигитни бир ром этдики, шу лутфи билан
асраб қолди ёш юракни беомон дарздан
ва бахш этди келажакда бошқа аёлни
қаттиқ сева олмоғига комил ишончи.
Аёл билар, бу сийлови, уни унутиб,
йигит бошқа аёлларни севган чоғда ҳам
барчасининг чеҳрасида яна ўзини —
илк кўз очиб кўрганини қўмсар муқаррар.
Ва шаҳвоний, сохта, шилқим йўсинда эмас,
меҳр билан белларидан шундай қучдики,
бу меҳрдан куч, руҳ топиб йигит қайтадан,
илк мўъжиза содир бўлди. Эркак ва аёл
икки сойдек бир қўшилиб кетдилар жўшқин.

Умримизда биз илк бора учратган аёл
бахш айлаган бир сабоқ бор. Вужуддан кўра
у қалб учун муҳимроқдир. Чунки бу ишда
тана қалбга хизмат қилиб, дарс беради.
Қаердаки, беномус, ўч кимса кўзида
юмалоқ муз жилпанглашин кўрсам беқарор,
бу юзсизлик, бу риёнинг асил манбаи
унга илк бор яқин бўлган хотинда дейман.
Ул хотинда бу касорат қаердан пайдо,
у кўз очиб кўрган эркак — беномус балки?
Минг шукрим, кўп эмасдир бу тоифалар...
Эркакларда жамики бор яхши хислатлар
энг аввало оналардан ўтгандир, кейин
илк бора кўз очиб кўрган хотиндан, чунки,
жоннисор бир саховат бор бу аёлда ҳам.

Бу аёлдан Эрике кўп миннатдор эди,
Лекин аёл хавфсинарди бу ризоликдан
ва йигит ҳам қалб тубида сезарди қўрқа,
шу аёлдан фақат рози, бурчдор эканин.
Сўнгги севги аёл киши учун аслида,
изтиробдир, ёлғон умид бўлиб товланган,
бу қайғудир, нажот қилиб кўрсатган ўзни.
Қачонки ғам умид бўлиб кўринса кўзга,
бундан ўзга афсурдалик бўлмас дунёда.
Истиқбол йўқ бу севгида, биларди аёл,
билар эди бари бир кун тугашини-да,
лекин тинмай оутарди ўзини ўзи:
«У ёғига худо раззоқ... Тагин тўрт-беш йил...
Кейин майли нима бўлса.. не бўлса майли...»

Ҳамма ерда вақт қонуни зотан ҳукмрон,
у устундир башорат ва кароматлардан.
Тез Аьенди президент бўлиб сайланиб,
Че Гевара ҳайкалининг тагида, жўшқин
Виктор Хара куйлар эди кўзлари чақмоқ.
Ўз ўлимин билмас эди Аьенди бу пайт.

ва у ўлмас қаҳрамоннинг чўнг ҳайкали ҳам
сезмас эди — тез орада топиб паторат,
ур-сур қилиб бузилишин, эритилишин.
Ва шўх торлар устидаги соҳир қўллар-да
қайдан билар, ҳали чопиб ташлашларини.
Эрике ҳам тақдиридан беҳабар эди.
Фақат, кимдир, ҳа, қандайдир ўч тўла нигоҳ,
тикиларди, бир шафқатсиз қисматдан воқиф,
бошлар узра қуюқлашган булут ортидан.
Фақат каптар сезиб қолди бу занг қарашни.
У бронза баҳодирнинг алп елкасида
Ўтираркан, чўчиб кетди бир қасдни пайқаб:
ўз жонига ва бошқаларнинг жонларига ҳам.

6

Ёшлар ёши улуғроқлар мажлисин тусар,
қарий борсак — кўнгил ёшлар анжуманида.
Барибир ҳам ўзимизни англамоқ учун
ёнимизда тенгқур биров бўлгани афзал.
Ҳаммамиз ҳам, энг аввало бизлардан кўра
кўпни кўрган, забткор, улуғ зотлар умрининг,
билими ва тажрибасин зурёдларимиз!
Сўнгроқ эса, бизнинг зако, малака, тазйиқ
беихтиёр падар бўлар кейингиларга.
Лекин икки — кўпни кўриб улгурмаган қалб
қўшилгани — алоҳида гўзал бир фандир!
Чунки бунда на у томон ва на бу томон
Ҳеч устунлик даъво қилмас бири-бирига.

Қайси куни истироҳат боғида ёлғиз
эрталабдан, тарам-тарам нусха барглардан
териб-йиғиб юрар экан Эрике, сизди —
қўлидаги ҳар баргда ва ҳар бир томирда
ўзига хос сирли ҳаёт жон солиб турар.
У бош тиклаб кўрса — сариқ хиёбон бўйлаб,
хазонларни ва сиёсий варақаларнинг

Парчаларин босиб бир қиз келар югуриб.
Дарахтларнинг гир айлана соялари-ю,
хору ҳислар қолмоқдалар пойида, уйрум...
Ғавдали ва вазмин қараш, ёш қиз эди у:
Пахмоқ жинси шортда, бўрбой оёғида кед,
ниқ кўксини сиқиб турган оқ майкасида
«Universiclaclde chile» муҳра, жуда ҳўл эди.
Тирсакларин кериб ташлаб икки томонга,
алланедан узоқлашиб гўё зарб билан
ва бақувват тиззасининг кўзлари билан
ниманидир силтар экан ҳавода тинмай,
спортчидай бир маромда нафас оларди,
гўё бугун спортдаги натижаларга
боғлиқ каби мамлакатнинг тақдири буткул.

Ана бирдан баланд сакраб эман шохидан
катта сариқ бир япроқни узиб олди-ю,
дастагидан тишлаб уни, тилла парракдек
пириллатиб, яна жиддий, йўлга кетди қиз,
Гўё белдор дарахт каби, бемалол, сокин,
балки шундай сифатлари жуда ярашган,
бу антиқа қизга қараб туриб Энрике
не бўлди-ю, чопиб кетди, ўзи, азамат,
Аввалига оқ майкага маҳлиё, кейин
умуртқасин чир-параққос бўртикларини
кўриб борди. Сочлари ҳам қизнинг ёл ташлаб
селдаланглаб гўч баданин қувлаб еларди,—
Патагония отларининг ортидан шундай
метеордек учиб кетар чайир думлари.
Ва кўнглида аллақандай бир ирим туйиб
эрталабки хиёбонда қизнинг қумдаги
кедасининг шокиладор изларин босмай,
сакраб-сакраб чопар эди Энрике, қолмай.
Катак излар — ҳар бири қум шаҳри эди-ю,
гуноҳ эди босиб-бузиб кетмоқ уларни.

Бора-бора у қиз билан тенглашди, етди.
 Шунда қизнинг кенг паҳлавон елкаси оша
 кўрди унинг тигиз олов ўнг яноғини,
 кўрди кофе данагидек қора холни-да.
 Туртиб чиққан, бир оз магрур қирра бурни-ю,
 хиёл очиқ, шамол олган лабларни кўрди,
 қатор оппоқ тишлар, ана, нақ ювиб-тараб
 обдон тизиб ётқизилган оқ чақалоқлар.
 Йигит қизнинг кўзларини кўрмоқ истарди,
 ўнг кўзини кўра олди холос ёнбошдан,
 анов холга нимасидир ўхшовчи кўзни.
 Ул кўз лекин беписандлик билан боқарди,
 Минг шукрим, холларда йўқ бу янглиғ сифат.
 «Оғирмасми ботинка-ю, костюмда сенга?»
 боришини ўзгартирмай сўраб қолди қиз.
 «Сал-палгина...» Йигит пишнаб, нафаси қайтиб,
 ҳаллослаб ва терга ботиб қолганди тамом.
 «Буёғига ҳали яна ўн километр...!» —
 Чидайсанми деган каби кулиб қўйди қиз.
 «Ҳеч гап эмас... — жавоб қилди Энрике қизга.
 У ёқда, йўл охирида нима бор ўзи?»
 «Шундоқ, йўлнинг сўнгги бор-да», — қийғир кул-
 ди қиз
 ва Энрике пиджагини ешиб, четроқда
 мудраб турган сўққа, ёлғиз тош фариштанинг
 чатноқ, мрамар қанотига отиб илдирди,
 ботинка-ю, пайпоғини-да кўкатга ташлаб,
 чопа кетди оёқ яланг, болалигида
 худди шундай югурарди денгиз изидан,
 кўйик ташлаб мавжлар ортга чекинган пайтлар.
 «Тагин биров обкетса-чи?» — сўраб қолди қиз
 йигит яна терлаб-пишиб тенглашган чоғда.
 «Католиклар заминида яшаяпмиз-ку.
 Поклигидан умидворман фаришталарнинг».
 Қиз қайрилди: «Сен худога ишонасанми?»
 Бирданига кескир, қалин қошлар остидан

бир жуфт кўзлар изтеҳзоли боқдилар унга.
«Бир нимага ишонаман...» «Нима экан у?»
«Буни аниқ айтолмайман. Илоҳий вужуд».—
«Тақводорга ўхшайсанми?» «Оддий рассомман».—
«Қандай оддий, тушунмадим?» «Шундоқ, васса-
лом...»

«Бўлди, бўлди, сен ҳалиги, мўйқалам, бўёқ...
Шуям қурол бўлиптими йигит кишига!»—
«Бу дунёда санъат фақат — энг ҳалол қурол...»
Тирсакларин чархнинг моксидек ишлатиб,
бирдан қатъий сўради қиз: «Че Геваранинг
милтиғи ҳам ҳалол қурол эди-ку?! Айт-чи,
сен қайси бир партияга мансубсан ўзи?» —
«Эль Греко, Босха...» «Қандай партия булар?...»
«Яхши, лекин жуда кичик... Ўзинг қайсидан?»—
«Ҳозирчалик ҳеч бирида. Аммо ҳар доим
Фаолият ва ҳаракат тарафдориман...»
«Мен ҳам... Лекин ўлик қўшин эмас санъат ҳам?»—
«Уям ҳар хил...» «Қай бирини яхши биласан?» —
«Кўрганим бор... Музейларни лекин севмайман.
Дейлик, мана, сизлар жуда кўкка кўтарган
Пикассонгиз, коммунистман дейди-ю, ўзин,
буржуйларга сотар лекин асарларини...»
«Бу пулларнинг ярмини у махфий ишловчи
инқилобчи испанларга бераркан аниқ...»
«Қолганин-чи? Чилигами? Бундаймасдир-ов.
Бу курашмас — ўйин. Қани, ким ишонади
бир пулдорни иккинчиси фoш қилар десанг?
Эътиқоди мавҳум Тинчлик кабутаридан,
менга ўша, Бўрон қуши афзал Горькийнинг...—»
«Ўзимга ҳам ёқмас узлат муҳмаллик, лекин
Пикассо сен айтган йўсин фикрламайди...»
Энрике, боғ аллақачон орқада қолиб
шаҳардан ҳув ташқарига элтувчи, шағал,

тор йўлкада товонининг таги ёниб, тез,
зўрга улгиб борар эди қизнинг изидан.

Қиз тушмагур ҳали ҳамон пароққос бойлаб,
даст урганча чопар эди чарчаш не билмай.
«Врачликка ўқияпман,— гап ташлади қиз.
Педиатр, тиш доктори, дерсан балки, йўқ.
Инқилобга кўпроқ ҳозир жарроҳлар керак...»
«Сен тишларнинг баҳосини туширма бунча,
инқилобга хизмати кам эмас уларнинг,
ким ,олдиндан тиши тушиб кетган жангчининг
ҳатто сувни ҳазм этиши қийин бўлади».
«Сен ўзингдан хавфсинмасанг бўлади дейман
сут тишларинг тушмабди-ку ҳали, мучачо...»
Ва бехосдан қиз чинқириб юбордики, ўтказиб,
оқсоқланиб уч-тўрт одим отмай, буралиб,
оёғини ушлаганча ўтириб қолди.
«Нозик жойим шу-да менинг...» — тишини қисиб,
тўпиғини кўрсатди қиз, «Йўғ-э! Мен сенинг
нозик жойинг бор эканин ўйламабман ҳам...» —
«Сизни, яъни эркак деган тоифани мен
қандай жойлар қизиқтирар, яхши биламан.
Тагин у-бу деб хомтама бўлма, билгинки,
у жойимиз жуда маҳкам... Торт, торт қўлингни.
Керак бўлса, оқсоқ оёқ билан ҳам боплаб...» —
«Болорми бу, оёқми? Жим! Еб қўймас биров,
ҳар бир рассом анатом ҳам бўлади оз-моз,
анатомми, қўлдан келар синиқчилик ҳам»
Оёғингни бер-чи, қани! Шатталайверма.
Оёқми бу, харими бу! Эртактлардаги
биллур бошмоқ бу оёққа ҳеч тўғри келмас!»
«Ҳа, ўйлама, мен ўзим ҳам биллур эмасман».
«Қирқ бешинчи киясанми, дейман, чамамда?» —
Шундай деб у сал мўлжаллаб туриб, қўшқўллаб,
қизнинг ўсол оёғини чунон тортдики,
кўзларидан ёш потраб у: «Вой, нима қилдинг,
қирқ кияман...» дея олди. Йигит эса тез
тўпиғини унинг қаттиқ танғиб ташлади.
«Камёб иш бу, жарроҳ қизнинг ярасин боғлаш...»

«Тилингни ҳам боғлаб қўйсанг яхши бўларди...»

Бир номерча каттарганди оёғи қизнинг,
кедасининг ипларини амаллаб боғлаб,

туриб яна йўлда давом этмоқчи эди,
оёқлари бостирмади, ўчакишгандай,
нозик қизлик ғурурини босқилаб гўё.

«Мучачо, сен чарчаб қолдинг, кўриб турибман,
майли, озроқ дам олсак ҳам бўлади энди».

Йигит чўкди. Қиз ҳам ўтга таппа ташлади,
ва пиқ этиб кулди бирдан: «Мучачо, қара,
қумурсқанинг уясига ўтириб обсан!»

Йигит сапчиб туриб олди. Ростдан ҳам ерда

Ҳаёт тўла ошиёни кўрди — бузилган —
кимларнингдир гужгуж «мри, меҳнати, ишқи.

Кулиш учун бир баҳона бўлди бу қизга:

«Хўш, билдингми энди, ҳали сўраган эдинг —
Чумолининг уясида тугайди йўллар!»

Қисинганин билдирмади йигит ва лекин
бир тўнғилаб қўйди, тез-тез шимини қоқиб:

«Кўплар бизнинг-да бошларга чиқиб олишар,—
Ким учундир биз ҳам майда қумурсқалармиз...»

«Йўл қўймаслик керак бунга,— сал қизишди қиз,
Бармоғини бигиз қилиб боши устида.—

Бировларнинг тепасига чиқма ўзинг ҳам!

Бошқани-да чиқармагин бошингга, тамом!»

«Балли, мана бу гапингга қўшилиш мумкин...»

Энрике ҳам яшил, мурғак тўшак устига
Ўтиб олди бемалол, кенг чалқанча тушиб.

Ва у зумрад гиёҳларнинг шаҳри ичида
аниқ кўрди: икки қадам нарида шоён,

оқ майкани туртиб турган дўнгнинг бирига —
ўт тегиб, сал яшил тортиб қолган майкага —

аста қўнди бир жигарранг, довдир капалак.

Энрике уч юмаланиб, умбалоқ ошиб

добирланиб пайдо бўлди қизнинг устида

ва капалак қўрқиб учиб кетган жойнинг ўрнини

лабларига олиб ўпди, майкага қўшиб,
кейин сўрди кўкрагидан қизнинг, тамшаниб,
Танглайда чумолининг сезиб мазасин,
Қўли билан қизнинг темир қўлларин босиб,
қовурғаси билан босиқ қовурғасини,
йигит бутун вужуд ила сездики, энди
қиз устидан тўла ғолиб кела бошлади.
Кўзи унинг кўзларини, лаби — лабини,
қўли унинг қўлларини, қалби — қалбини
ва ёшлиги — ёшлигини енгарди ширин.
Бўш келмасди полвон қиз ҳам, бир икки шитоб
силтаб, олиб ташлай олди устидан уни,
учинчи бор кучи кетиб, бўшашди қолди
ва оҳиста қучоқлади йигитни. Рости,
бир нима деб бақиргиси келди. Ва лекин
йигит ҳали югуришим енгил бўлсин деб,
пиджагини отганида тош фариштага
қиз ёқтириб қолган эди уни юракдан.
Қиз ўн уч ёш пайтларида, жисми-жонида
аллақандай мойилликлар, истак уйғонган —
бу туйғудан нафратланган эди қачонлар.
Бир қотма-кал руҳоний чол ибодат пайти
қора парда орқасида туриб, билдирмай,
кўкрагига қўл солганди қизнинг титраб, тез,—
ҳақ-худонинг йўриқлари бездириб балки.
Ана шунда қиз ўзининг қизлик иффатин
ва билдирмай бундан жудо қилмоқчи бўлган
эркакларни жуда ёмон кўриб қолганди.
Энди ҳатто қизлигининг шаърий йўл билан
эр аталмиш аллакимга сотилишин ҳам
жуда жирканч бир иш дея ҳис этар эди.
Лекин вужуд, нафратомуз ташналик билан,
руҳни шаҳват ҳазлигига судрарди ёмон,
шундай қистар ва ўтларга ташларди чунон,
фоҳишадек, ким биринчи учраган билан

бу иш қандай бўлишини билмоқ истарди.
Кейин, майли, монастирга тиқишадими,
ё денгизга отишарлар, барибир дея.
Вужуднинг бу турфа жирканч талабларидан
руқан анча баланд келиб ўзини энди
овутарди югуриш, илм ўрганиш, меҳнат
ва шунингдек инқилобий ташвишлар билан.
Бу ишларнинг бари ногоҳ шарт тинди бу дам.
Танда хоҳиш уйғонганди. Мавҳум эринмас,
бошқанимас, шу йигитни тусарди кўнгли.
Ҳа, мана шу, фаришталар кийсин деб ҳали
пиджагини, туфлисини берган йигитни.
Хоҳиш келди. Ҳозир, ҳозир... Кейин керакмас...
Орқасига майин ботиб, қитиқлаётган
майсалар ҳам истагига истак қўшарди.
Уни севиб қолдимикан? Балки шундайдир.
Бугун тани қалтис жойга айланиб бирдан
хаёлидан шу гап ўтди: «Э, осилсанг ҳам
Баланд дорга осил...» Осмон пастлади бирдан,
майсаларга озор бермай боса келди кўк
ва иккови қўшилдилар ер ва кўк каби.
Чумолининг уясидан шу тоб буларга
минглаб кўзлар боқардилар қизиқсиниб, лол.

7

Ун тўққиз ёш пайтингизда, айтинг, ўзингиз
ўн тўққиз ёш — тенгқур қизни севмаганмисиз?
Камолатдир қўшилмоғи икки ёш қалбнинг,
бу қўшилиш энди ўзи дубора ёшлик.
Ҳамма нарса жуфт-қўшалоқ бўлди дунёда:
кўзлар, қўллар, лаблар, сочлар, кўк,
қаҳру ғазаб, орзу-умид, денгиз ҳам, сас ҳам,
ранглар, ҳидлар, бўронлар ҳам бирлашди бирдан.
Бу икковни кундай қўшмиш-тақмиш табиат,

Йигит қайда, қиз қаерда, олам қаерда —
айқаш-уйқаш, сезмас эди бу дам ҳеч бири.
Иккови-да гўё ҳамон ҳув сўнгсиз йўлда
чопа кетиб борардилар телба-параққос.
Икковининг бу чопиши — жон аччиғида
қочиш эди асли зада, бўғиқ муҳитдан.
Икковининг бу чопиши — тубсиз бир чоҳни
ҳатлаб, ёруғ алланега интилиш эди.
Лекин бунинг нималиги, қаердалигин,
бўладими-бўлмайдами, учрарми, йўқми,
балки асли йўқ нарсами — билмас эдилар.
(Бу нимарса ҳеч бир ерда йўқ эди асли.
қаердадир у барибир бор туюларди...
бор, бор... лекин у рўёбга чиқмас ҳеч қачон!)
Икковининг бу пойгаси қисталанг аср
ва одамлар орасидан ўтаркан ёриб,
одамлар ҳам бари бирон ўз нафи учун
булардан-да балки тезроқ югурардилар.
Лекин чалқиб, бедардукор елга тўш урган
икки ёшга шубҳа билан кўз солиб улар,
такасалтанг, бекорликда айблардилар,
гўё турфа ташвишлардан қочиб, покланиб,
ўз-ўзинг-ла бўлишдан ҳам ортиқ бахт борлек!
Салти телба чопишнинг ҳам ўзга гашти бор.
Бу икковга ҳозир бирон манзилдан кўра,
кимларнингдир, неларнингдир орасидан тик,
ёриб, кесиб ўтишляри мароқли эди.
Ва энг аввал «ундай чопма, мундай чоп» деган,
«бунда тўхта» деган ўгит-таъқиб ичидан!
Тўдаларнинг ғовларидан! Уқлар ичидан!
Портлашлардан. Унгла, сўллар оралаб, қайтмай,
чил берган ўз яқинларинг ичидан шитоб,
ўзингнинггу ўзгаларнинг қўрқувин енгиб.
«Ҳой, сабр қил бир оз» деган шивирлашлардан,
«Тез юрмагил, тойриларсан» қабилидаги
жаъми шубҳа, қанқувларни парчинлаб, бўлиб.

Дар тарафдан: «Бу ёққа! Ҳой! Бу ёққа!» дея,
ла-чикка ва мирғазаб тортқилаётган
панжаларнинг панжарасин йиртиб, топтаб боз,
озод чопиб борардилар, бахтиёр ва шод, —
борадиган жойи йўғу — тўрт ёғи қибла.
Биргалашиб, гоҳ йиқилиб-туриб, гоҳ ётиб,
гоҳ кўрпадай қалин ўтлар ичида, гоҳи —
овлоқ-яйдоқ машиналар ташландиғида —
«Мерседес»нинг чириб қолган ўриндигими,
намхуш ҳидли сув ўтлари ўрами узра
ё галати отелларда, қоғози кўчган
деворлари қонсираган канага тўла —
нохуш, иркит кўрпаларда, белги-белгисиз
мазгилларда, ёта тура, чопдишар узоқ...
Бу гаплардан ул биринчи аёл хабарсиз,—
унга лом-мим деёлмади Энрике. Лекин
ул аёлнинг борлигини севгилисидан
руҳи сустлик қидиб, қўрқиб яшириб юрди,
у билан ҳам, бу билан ҳам учрашиб бот-бот.
Гоҳ у томон, гоҳ бу томон чопавериб у,
ўз-ўзини қоқ иккига бўлди иложсиз.
Бунга келса, иш чиқди деб уни алдади,
Унга борса, иш чиқди деб буни алдади.
Қиўналарди. Алдар эди тинмай ва лекин.
Аёл билан тўғри юриб бўлмас ҳеч қачон,
бир нарса деб алдамоқ ҳам қийиндир уни.
Аёл зоти ҳид билармон бири-бирига,
унинг бурун каваклари учавердими,
тамом, билди! Бизга теккан бошқа бир ҳидни
рандалаб ҳам бирон уста кеткизолмайди!
Шу сабабми, гарчи таниш бўлмасалар ҳам,
икки аёл — ёшроғи ҳам, каттароғи ҳам
бир-бирининг борлигини туйдилар зимдан.
Каттароғи қайси куни денгиз бўйида,
машинанинг ойнасидан баногоҳ кўрди
Энрикени ёш қиз билан қумлоқ соҳилда.

Ул қиз муздек лимонадни эркаланиб, шод,
юргизарди Энрикенинг танаси бўйлаб.
Шу заҳоти актриса хонимнинг кўзин
изтиробли ёш пардаси тўсди ногоҳон.
Ёш қалқди-ю, юзларига оқиб тушмади,
юрагига сизди гўё ёқиб, куйдириб.
Бир амаллаб машинада уйига етиб,
икки қоғоз намбутални кафтига уйиб,
«Баттар бўл... ўл... жинни», дея ютди юборди!
Қутқардилар уни. Бир кун касалхонага
эзгин, сўлгин, афтодаҳол Энрике келди.
У ўзини қотилман деб ўйлади яна.
Аёлнинг мум кафтларига ёшини суркаб,
алланелар ваъда қилди — яна алдади.
Жон асрамоқ учун алдаш — номардлар иши,
тўғру гапнинг тўқмоғи-чи, ўзидан оғир.

8

Бу орада рассомчилик мактабида ҳам
икки жаҳон овораси эди Энрике.
Илк устози ичкиликбоз чоли тушмагур
ёқимтой бир саргашталиқ билан мактабга
чўнтагида доим коньяк билан келарди.
У буларга ўқир эди классицизмдан,
қатъий эди санъат қақда қараши, фикри,—
ўзгармасди коньягининг маркаси каби.
Чол шу қадар қоқ устихон эдики, балки
ичганида газак оти уёқда турсин,
бир нарсани ҳатто ҳидлаб қўймаганидан!
Тагин шундай ҳазил қилиб қўярди: «Асли —
танасига мендан олган улгини инсон!»
Пиджагининг кўп жойлари чўғ тегиб куйган,
ё кул бўлар эди усти Помпея янглиғ,
ёқалари кепак тўла — оппоқ ун тўда.
Варибир ҳам маэстро санъатда мудом

ён босарди қаттиқ шаклий саришталикка.
Шаклдаги хиёлгина портлаш ҳам унинг
заҳарханда кулгусига сабаб бўларди.
Асил санъат тамом бўлган эди унингча,
йигирманчи тезкор аср бошланган жойда.
«Тараққиёт зарурроқми?— ҳайқирарди у.
Боринг, фанми-техниками ё сиёсатми,—
Не қилсангиз қилинг, лекин санъатга тегманг.
Тараққиёт ўз йўлига, санъат — дахлсиз.
Пикассони тараққиёт байроғи дерсиз?
Эл Греко — чекинишми ортга, сизнингча?!»
Талабалар энди шундай, соатлаб, кунлаб,
то жон тери чиққунчалик чизар эдилар
чол чўнтакда олиб келган, бир ёғи ёриқ,
(балки ўша мийно шиша эзган, селига
тамакиси юқиб қолган) помидор расмин.
Ё бўлмаса, шу йўсинда, талабаларга,
қолат сақлаб туравериб хуноби ошган
улгибоз ноз хонимларни, ҳатто бир дамга
нари ёққа боришга ҳам рухсат бермасдан,
чиздирарди, чиздирарди бир дам тиндирмай.
Дарсидаги қатъий ва ҳақ интизом учун
Энрике бу устозини ҳурмат қиларди.
Лекин худди шу ёшларда, бироқ бўлак феъл —
бўлак ботин устози ҳам бор эди унинг.
Кийим-боши лекин бунинг доим саранжом,
юриш-туриш, занги-расми қиличдай аниқ.
Ҳеч ичмайди, ичганларни ёмон кўради.
Санъатда у «қўпорувчи» — бузуқвош лекин:
Олов-чақин қасирғалар билан у доим
холстларни минг алфозга солгани солган.
Бу манзара ичида у — устахонада
устаранинг дами каби тик ва ғижимсиз
дазмолланган, бисотида битта, кетворган
костюмида, нўхат ушоқ гулли галстук,
оҳорланган сутдек оппоқ кўйлақда, башанг —

тамом фарқли ўзи чизган асарларидан.
Бўйи унинг қўғирчоқдан сал тикроқ дейсиз,
Соч фарқини ипак билан чизгандай очган.
Парли ёйдайд ясан, лекин тўполон руҳ чол
санъатдаги тан олинган бор қоидаларнинг
кушандаси эди, баттол, тан олинмаган!

Бахмал майин оҳанг билан, назокат билан
Сўзлаб, шундай ўт соларди хонумонга у,
Сочларининг тик фарқи нақ аммоналининг
пилтасига ўт тушгандек чақнаб кетарди.
«Ҳой, асилдан нусха олиш — меъерда, билининг!»
Қаранг, бизнинг рус тилида шунчаки «деръмо» —
«Ахлат» деган сўзнинг испан талаффузида
бу қадарли назокатли жаранглашини!
Гўёки у кўз илғамас бомбачаларни
боланики каби митти муштира тугиб,
Энрикега қўлларини пахса қиларди:
«Саводсизлар! Сабзавотми, мевани чизиш —
Рассом учун кечирилмас гуноҳ, жиноят:
бўяш эмас, ейиш керак ахир уларни!
Аёллардан нусха чизиш баттар аҳмоқлик.
Табиатан улар комил яралган асли —
Улар кўзни лўқ қилиб денг чизишга эмас,
маза қилиб ётиш учун яралганлар-ку!
Ҳар инсоннинг терисининг остида шундоқ
муштум каби бир жисм бор — юрак исмли,
Ана, ана ўшандадир сирга бой дунё —
Бор рангларни сарф этишга у лойиқ холос.
Ҳеч бир рассом уни тўла кашф эта олмас,
Шу кўринмас оламни акс эттирмақ зарур.
Рассом — нозир томошабин эмас ҳаётда, —
ҳаётнинг ўз ижоди ва ижодкоридир!
Асил рассом портлашлардан тиклар ўз қасрин...»
Ҳар иккала устозин ҳам Энрике севар,
унисин ҳам, бунисин ҳам тингларди, лекин

учинчи бир аллакимни истарди кўнгли.
Реализм — кўҳна санъат — ўлган, дерди у,
ўлиб, восил бўлган лекин абадиятга.
Аммо абстракт — мавҳумият санъати эса
ўлдиришга мажбур бўлди ўзини ўзи,
бора-бора ёнишлари, отилишлари
хонаки, сушт, туссиз бўлиб қолгандан кейин.
«Тарвуз» деган учга-учлик картинасини
бутун бир йил бўйи чизди Энрике. Унда
ўн уч нафар тунд башара, нурсиз қиёфа,
мирғазаб шахт, наҳс ирода, қашанг машварат —
қонсираган кўзлар, ҳатто қўлларидаги
пичоқлари қонга ташна, совуқ ярқираб,
тарвуздаги илк урилган дарзга, заҳмга
қараб, очкўз қотмишдилар, қурбонлик истаб,
Тарвуз гўё шаҳид эди, қизил ярадан
уруғлари отилмишди ҳар ён паришон.

Майхўр устоз унинг мазкур манзарин кўриб,
мийносининг тиқинини қалтираб оча:
«Ҳайф сенга берган шунча эмгагим, — деди. —
Сен нафосат оламига хиёнат қилдинг,
сен санъатда сотқинликдан бошладинг ишни.
Илк қадаминг шундай бўлса, буёғи чатоқ.
Ҳа, ўзини еру кўкка маснад деб билган —
бир синчалак домулланг бор! Ё мен, ёки у...»
Ва иккинчи устози ҳам кўриб бу ишни,
заҳар томди бирдан инжа шукуфасидан:
«Сен ижодда портлашгача юксалолмадинг.
Сен иқтибос растасидан нари ўтолмай,
Возорчангда қолиб кетдинг саватинг билан.
Бунча қўрқоқ, пўклигингни билмас эканман.
Устозинг бор, биламан мен. Ё мен, ёки у...
Ўлмабди-да у коньякдан тиқилиб ҳали...»
Бизда доим учинчи бир томон шубҳада:
бу шу қадар шубҳаларга қориқ дунёки, —

ҳеч бировни ҳали ҳеч вақт сотмай туриб ҳам
икки карра сотқин бўлиб юрсак, эҳтимол,

9

Энрикенинг болаликдан икки дўсти бор:
кўп болали онладан бири. Отаси
бир консерва заводида оддий заҳматкаш.
Иккинчиси — аллақандай кўзгулар, яна
шим тасмалар чиқарувчи бир корхонанинг
эгасининг якка-ёлғиз фарзанди, эрка.
Учовини бирлаштирган футбол аслида:
мактабдан сўнг, жавдар-тошли, яйдоқ майдонда
жилдларидан ола-чикка дарвоза ясаб,
увадаси чиққан тўпни суришардилар
ўзларига тенгқур бошқа болалар билан.
Аmmo жилдлар ҳар хил эди. Кўплари оддий —
дерматиндан, тутилишдан йиртилиши тез.
Бировлари гадир-будир чўчқа теридан,
биrowлари талатиндан майин ва юмшоқ
Ҳатто бири — катта банкир ўғлининг жилди
асил тимсоҳ терисидан — қулфи-калити
гап-сўзларга қараганда, тилладан экан.
Футбол, синфий туйғуларни, тафовутларни,
сал юмшатар, лекин буткул йўқотолмасди.
Тафовутлар чил беришда кўринарди гоҳ, —
тимсоҳ тери жилд эгаси жон-жаҳди билан
сири кўчган дерматин жилд эгасин тепса.
Сунъий тери жилд эгаси жон аччигида
ўз ҳолини билиб ҳарён чопарди тажанг.
Чўчқа тери жилд эгаси булар ичида
талмовсираб, оғиб турса икки томонга,
талатин жилд тимсоҳ тери жилдга суйканиб,
ўзин яқин кўрсатгиси келарди, бироқ
ич-ичида рашк-ҳасаддан ёниб-ғичирлаб.
Хайриятки, ҳамма учун майдон бир эди:
Тўп умумий ва ўйиннинг шартлари ҳам тенг.

Катталарнинг ўз тўплари йўқдир. Уйнашса шўрлик тўпни бир лаҳзада титар эдилар ва майдон ҳам ҳаммага тенг бўлмай қоларди, ҳар ким уни ўз майдони қилгиси келиб. Бунда энди одил ўйин чиқиши қийин, чунки йўқдир ҳамма учун бир хил қоида! Ва ҳар кимга ҳар хил бўлган ўйиндан бешиб, томоқ йиртиб қичқирарсан «Ҳой, судья борми?!» Бунда ҳамма — ўйинбузар ва ҳамма — судья.

Уч оғайни бора-бора ажраб кетишди, лекин дўстлик сақлансин деб аввалгисидай, учов ҳамон футбол тепар эдилар бирга. Ва Энрике ўзи энди бу уч ўртоқни Бирлаштириб турган ёлғиз куч бўлиб қолди. Учовининг келгуси ҳам аёндек эди: аллақачон, бири ўзин отаси каби тунукасоз ишчи қилиб чамалар эди. Бири лекин ойна ва шим тасмаларда ҳеч бир маъно кўрмас эди ва уни кўпроқ диний ишлар ром этарди, роҳиблик, меҳроб. Энрикенинг келажаги, ўз хаёлида, санъат эди. Аниқ эди рассом бўлиши, ўйиндан сўнг бўш харакка ўрнашиб улар бутерброд ва «Жервузу» пивоси билан маҳокама этардилар ўтган ўйинни, сўнг кундалик сиёсатга кўчар эдилар. Футбол бизда болаликнинг шавқин асраса, қалбимиздан унинг сўнгги шуълаларини сўндиради адоқ бўлмас сиёсий баҳслар. «Бу Альенде нега мунча имилламаса, Тошбақача юриш-ку бу?!» — тунукасоз хит. «Имиллармиш? — рад қиларди руҳоний ўртоқ. Қани баттар ортга кетса... Аслида кўплар унинг бунча шошганидан қаттиқ ташвишда...» Тунукасоз: «Сармойдор қўрқса ҳеч гапмас.

Ташвишдаман, бу жангларнинг сўнгида улар
фақат енгил чўчиш билан қутулиб қолар...»

Руҳоний: «Уй бекалари талвасада хўп,
ошхонада ҳокимият шулар қўлида.

Улар эса қўрқадилар эртанги кундан,
ўттиз-қирқлаб кир совунни олишин кўринг...»

Тунукасос: «Бу совунлар улар онгидан
Юва олмас майда сармоядор ақлини...»

Руҳоний: «Хўш, ювиниш ҳам гуноҳми энди?
Агарда уй бекалари ҳокимиятнинг

сулдаридан шубҳаланса, демак, умид кам...»

Тунукасос: «Сиздайлардан умид йўқ асли...»

Руҳоний: «Бу сиз-биз деган гапда мантиқ йўқ,
халқ — ягона тушунчадир...»

Тунукасос: «Мен

амалдорнинг тааддикор башарасини,
чучмал юзли, сўлак сўзли хушомадгўйни,

полиция кўппакларин тумшуқларини,

попни — иккиюзламачи ва савдогарнинг

тулкисимон ангори-ю, генералларнинг

қони ўчган сиёқларин ёмон кўраман.

Улар билан эл ва якдил бўлмайман асло».

Руҳоний: «Ҳм-м, мучас грасиас, амиго.

Эсдан чиқиб қолдирмадинг попни ҳам, қойил...»

Тунукасос: «Ўзинг сотиб олдинг-ку гапни...

Халқ... Халқ... Жуда сийқа бўлиб кетган сўз-да, бу!

Ким-ким, халқнинг нақ бўйнига миниб олганлар

жуда яхши яшайдилар шу сўзни сотиб,

минбарларда тупук сочиб ваъз айтадилар,

О, чидамли, назокатли халқим-жоним деб!

Бу дунёда бирдам, якдил халқ йўқ аслида,

истаган бир халқингни ол: икки жондир у.

Биринчиси — ҳув бўйинга миниб олганлар,

иккинчиси — ёвош, бўйин эгиб турганлар,—

шуларни бўй эгмасликка ўргатиш керак.

Бу борада Маркс яхши сабоқ беради,

буни қандай қилишни у аниқ кўрсатган...»
 Руҳоний: «У турмуш онгни белгилар дейди.
 ахир онгнинг ўзи ҳам бир турмуш эмасми!
 Унинг гапи бир оҳангли, бир ўлчовли гап.
 Одамларни Исо бирдам этмоқчи эди,
 Маркс эса қоқ иккига бўлди дунёни...»
 Тунукасос: «Дунё парча-парча азалдан.
 Қани айт-чи, жомедаги бетавфиқларни
 қамчин билан ҳайдаган ким? Марксми? Йўқ, у —
 агар шахсий ҳаётини олган чоғдаям
 Исодан ҳам кўра маъруф одам бўлгандир...»
 Шу тахлитда улар тинмай баҳслашиб, човкар,
 Муштлардилар ранги ўчган тахта харакни,—
 стадион тез орада ўзлари учун
 ва минг-минглар учун турма бўлишин билмай.
 Альяенденинг ўлиmidан сўнг!
 Ҳа, жуда тез!
 Бу орада, тунукасосни яширгани учун
 руҳонийни унинг билан бирга қамашди.
 Иккови ҳам дом-дараксиз кетдилар шундай,
 дариг кетди ул оташин мубоҳасалар...
 Тунукасос
 Альяенденинг замонида ҳам
 бир ўтириб чиққан эди, ўта сўлларга
 кўп қўл бола бомба ясаб бергани учун.
 Бу порглашлар сармоядор маснадига тик
 қўрқув, даҳшат солишини истар эди у,
 билмас эди, бу иш жуда ўнг келишини
 бир баҳона кутган тунд юз генералларга:
 қизил террор бостирилсин деган важ билан
 ҳаялламай қора террор бошлашди улар.
 Шу кунлар денг тунукасосга дўст бўлиб юриб,
 Қаматтирган руҳонийнинг ўзиммиш деган
 Орқаворот, фосиқ миш-миш тарқалди элга.
 Хунук хабар нақ гулдирак. Тез тарқалади.
 Руҳонийга кўплар ҳамдард, афсус айтдилар,

яхши қилиб кўрсатмоқчи бўлиб ўзларин.
Энди ҳатто ҳув ўта сўл студентлармас,
бошқалар ҳам саломга қўл бермай ўтарди,
жиркангандай, назокат-ла учиб лаблари.
Ҳаммасидан беш баттари, ёмон эзгани
отасининг гапи бўлди. Яқиндагина
фабриканинг доврўғини оширмоқ учун:
«Ҳозирги пайт яхшиси ўз шим тасманг билан
ўз ойнангни қаршисида осилган яхши»
деб молига мақтов солган эди ҳар ёққа.
Энди бирдан кўтаргичлаб қолди ўғлини:
«Бир ўлакса-бўшанг санаб юргандим сени.
Э, бошлабсан! Тунукасозни сен қаматтингми?!
Одам бўпсан. Қизилларнинг бирини қўймай
президенти билан қўшиб даф қилмоқ керак!»

Шундан кейин, ҳеч чидамай, зада, ложарам,
Энрикенинг ҳузурига келди руҳоний.
Титраб-қақшаб, кўзларига қарамай унинг
«Дўстиммисан?» дея олди зўрға гувраниб.
«Ҳа, албатта... Сенда айб йўқ, биладан, бекор...»
«Бўлмаса, бу мишмишларни ким тарқатибди?
Ҳув, ҳаракда ўтиришиб тортишган чоғлар
бир сўз айтмай, аралашмай тинглаб турган ким?»
«Қўшилмаган бўлсам гапга, қўрққандан эмас.
Ўша пайтлар менга гоҳ сен, гоҳ тунукасоз
ҳақдай бўлиб кўрингандинг. Гоҳида эса
сеники ҳам, уники ҳам тўғри эмасдай...»
«Бўлмаса ким?» «Ҳеч ким, — деди Энрике бирдан.
Учинчи бир ҳақиқат бор...» Шунда руҳоний
зуғум қилди пешанаси терлаб, қалтираб:
«Йўқ! Худди сен тарқатгансан бу гап-сўзларни!
Сен ҳаммадан оқил, устун турмоқ истайсан:
Ўз-ўзингни юксалтирмоқ учун, тап тортмай
ерга осон уроласан дўстларингни -да!
Исога ҳам, Марксга ҳам қўшилмайсан сен.

Учинчисан. Демак ҳеч ким билан эмассан.
Жабҳалардан, курашлардан четдасан, поксан,
«Зўр даҳоман!» деб ўйлайсан ўзинг ҳақингда,
«Қандай ишни қилмай — гўзал, ўринли, дейсан.
Қолганларми, зоти пастлар бари, пайт келса,
Тубанликка қодир бари, чуғулликка ҳам!!!
Ва сен бизнинг тунукасос билан баҳсларни
яна қайта бир тусмоллаб кўриб, дедингки,
«Мен буларни ёмон кўриб қолдим, жиркандим.
Булар душман. Душманларни сотиш айб эмас...»
«Мен бундай деб ўйламадим...» «Эсла! эслаб кўр...
Ҳозир ёлғон гапиряпсан. Шундай дегансан.
Сен билиб қўй, кўпдан бери тунукасосни
ўзимдан ҳам кўра қаттиқ ҳурмат қиламан,
қайғураман унга худди ўз жигаримдек.
Шунинг учун баҳслашганим баҳслашган эди.
Ўзгартирмоқ истайди у ҳамма нарсани,
у бир куни ўз қўлбола бомбаси каби,
ўз қўлидан ўзи портлаб кетиши мумкин.
Бу портлашдан, у йўқотмоқ бўлганлар эмас,
балки буткул тескариси, энг аввал ўзи,
сўнг мингталаб золдирлари — яқинларига
менга, сенга, онасига ва бошқаларга
тегмоғи ва ўлдирмоғи мумкин беомон...
Кўпдан уни қайтармоқчи эдим бу йўлдан.
Лекин пинҳон гап етказиб, чуғуллаб эмас!
Қўй терисин ёпинган бир бўри эмасман,
биласанми, асли чуғул сенсан! Ўзингсан!
Мен ҳақимда ҳаммага гап етказган ўзинг,
одамларга қолса, ҳозир гап бўлса бўлди,
валдирвоқи кимсаларга роҳат бир ишдир
носоқи сўз тўқиш софдил кишилар ҳақда.
Яна қашанг хушомадлар қиларлар боплаб,
кўнглимизни кўтаришар: «Э, боплабсан!» — деб.
Менинг отам — шим тасма ва ойналар пири!
бир мақтади, ҳеч қилмаган бу корим учун!

Мана қандай кунга солдинг мени, Энрике...»
«Бу сен айтган гаплар менга сира дахли йўқ».
«Йўқ! Қилгансан! Қилгансану тез унутгансан.
Даҳосан-да! Беихтиёр айтиворгансан!
Эшитдимки, буюк зотлар не гапи бўлса,
айтарканлар муроса-ю, мадора қилмай.
Сен ҳам, шундай, беписандлик билан, юксакдан,
билмагандай «варқ» этгансан! Бир оғиз сўзинг.
Бу сўз энди менга лаънат тамғаси абад,
у сенинг ҳам виждонингга босилган лекин».
Нақ тарсаки урилгандек эшик ёпилди.
Ўзин турли таъналардан қутқармоқ учун
оғайниси бунга гумон қилиб тўқиган
туҳмат сўздан даҳшат ичра қолди Энрике.

Бизни ҳеч бир гуноҳимиз бўлмаган ишда
айбласалар бесабабдан бесабаб агар,
биз ҳам энди бошқа софдил, пок инсонларга
бурд-боиссиз бир нималар тўнкай бошлаймиз.
Қарабсизки, бу лаънати чархипалакда
буткул айбсиз айбдорлар қолибмиз гирён.

Энрике бир чўчиб тушди. Ногоҳ телефон
жуда қаттиқ жаранглади, асабий, чўзиб.
Трубкани олди ҳамон титраб қўллари:
«Эшитаман, ота, сенми...» «Нечук танидинг?
Унутдингми деган эдим овозимни ҳам.
Кеча шанба эди-ку айт,— нега келмадинг,
нима бўлди, ярим оқшом бўлгунча кутдим.
Касалланиб қолмадингми?» «Йўқ, онам бир оз...» —
«Ҳа, биламан, қачон шанба-якшанба бўлса,
қўйворгиси келмай сени, боди қўзийди...»
«Ростдан касал. Кўрпа-тўшак қилиб ётибди...»
«Ҳеч бўлмаса қўнғироқ ҳам қилиб қўймадинг?»
«Қилдим. Лекин телефонинг бузуқми экан». —
«Бинойидек. Сенларники ишкал дейман-ов,
беқасидан грипп юққан. Телефонлар ҳам

керак пайти гунг, хўрозак бўлиб қолади...»
Шу пайт уйга она кириб келди, халатда,
қўлларида аллақандай томизғич, пиша.
«Ма, Энрике, томизворгин бурнимга, қара,
қўл-оёғим бўйсунмасдан қолди ўзимга...»
Трубкани қўймаганди Энрике. Она
дарров сизди у ким билан гаплашганини:
«Отанг бўлмиш шўрликми у? Трубкани бер!»
Ва у кескин, аллақандай ички куч билан
худди Элла Фицджеральднинг гап услубида
хитоб қилди: «Ҳеч бўлмаса, касал пайтимда
Ўз тинчимга қўясанми йўқми?!» — Ва бирдан
қўли титраб трубкани жойига қўйди.
Чидамади, куйиб-ёниб нолий бошлади:
«Чоп, кетавер, касал она қолса майлига.
Биласанми, сени ташлаб кетган у бир пайт!
Кечирдингми? Қара, қандай кўнгилчан чиқдинг?!
Унинг ёлғиз қолганини кўриб, куйдингми?!
Энг қийналган кунлари ҳам сени деб ўтган,
бугун баттар ёлғиз, ёши ўтиб, нотавон,
туққан она шўрлик энди эсдан чиқибди!
Бу хиёнат! Мен ким бўлдим энди, ё тангрим?
ўз жигари ташлаб, сотиб кетган онаман...»
Шу гапларни айтиб, залил, фоже ҳолатда
орқасига кескин силтаб бошини, ўзи
томизғични лекин аста бурнига тиқиб,
керагича томизди-ю, сўнг баттар шитоб
хўнграб, кетди касалини авайлагани.
Худди унинг кетишини кутиб тургандек,
бу ярамас телефонга қайта жон кирди.
Трубкадан Энрикенинг афтига бирдан
таниш коньяк, классицизм руҳини уфлаб,
ул биринчи маэстро гапирди дағал:
«Бир нарсани айтиб қўяй сенга, Энрике,
лилипутга дўст тутинса агар кимда-ким,
лилипутга айланади ўзи ҳам аста.

Сен на мени ва на уни қатъий ушлолмай
 ора йўлда қолиб кетдинг қўрқиб! Чин санъат
 ҳеч сифдирмас «ора йўл»ни, риекорликни,
 Энди мибаъд мени унут, оғринма, сенинг
 хотирангининг заифлигин элаштирмайман...»
 Бирми-икки дақиқача Энрике ҳайрон
 трубкага бақрайганча турди. Ва аста
 тарқаб кетди уйдан таниш коньяк ҳиди ҳам.
 Пластмасса дастакдан бир ҳид келардики,
 ҳид ҳам эмас, жонсиз-ўлик нафас эди бу...
 Нимагадир шошилмасди Энрике, қўли
 трубканинг ичидаги қисқа ва ҳиссиз
 чийиллашни қисиб, бўғиб тургандек эди.
 Дастакни у ўз жойига қўйгани ҳамон
 пластмасса қути яна жонланиб қолди —
 ора бузар, лоқайд, беор чақимчи каби.
 Энрике бир уҳ тортди-ю, яна эшитди:
 «Салом сенга қўпоровчи дўстингдан! Қўрқма,
 турмадан деб ўйладингми? Йўқ, бугун чиқдим,
 кафолатга қўйвордилар. Мен бундан кейин
 бомба-сомба ясамайман, имзо ҳам чекдим.
 Онасининг ўғли бўлиб, сипо яшайман.
 Телефонда гаплашишни лекин у ердан
 тақиқлашган эмас менга. Мана топишдик.
 Қулоғим кўп жаранглади, шундан билдимки,
 Узимизнинг оғайнимиз мени сотибди:
 Чамамда у «қон тўкиш»га ашаддий қарши,
 пайгамбарга ўн тўртинчи ҳаворий, мурид...
 Энрике, сен бу шубҳамга қандай қарайсан...»
 «Йўқ! Асло йўқ! У ҳеч қачон чуғуллик қилмас...»
 «Қара, мен ҳам худди шундай фикрда эдим.
 Тупуги ҳам тоза йигит ахир у. Тагин
 ашаддий каж эди менга. Агарда кимки
 зид фикрини очиқ-ойдин айтса, сотмайди!
 Ўз фикри йўқ кишилардан чиқар хоинлар.
 Гапни қайга бурганимни англагандирсан?» —

«Тушунмадим...» «Тушунишни истамаяпсан.
Эсингдами, меникига бир келганинда
динамитни кўрган эдинг. Руҳоний кўрса,
дарҳол шовқин солар эди норози бўлиб
ёки ёсин ўқир эди ўтқизиб қўйиб.
Ушанда сен нимагадир жим қолган эдинг,
рассомона, ғалати бир суқ назар солиб,
Атрофда жанг кетяпти. Сен чизганинг чизган.
Бир нарсани ўйлаб қолдим; дейлик, сен бу гал
мўйқаламу бўёқларни бир четга қўйиб
ҳуснихатда синаб кўрган бўлсанг-чи ўзни,
бировларнинг орқасидан чуғул гап ёзиб?!» —
«Менми?» — «Ҳа, сен. Ёки дейлик, бошқа бир рассом
орангизда бор-ку ахир, замон ҳақида
гап-сўз бўлса, аралашмай, бир четда, ёвош,
шубҳали бир сукут сақлаб, жим пойлаб юрган!
Жон қайғуси бор жойда йўқ виждон қайғуси,
Мени, кечир, юрагимни рўйирост айтсам:
сотқин сенсан дейишга-ку тилим бормайди,
сотмагансан деб ҳам қатъий айта олмайман...»
Эрикенинг панжасида трубка бирдан
чунон ҳам зил тортдики денг, бундай оғир юк
телефону одам-подам барини қўшиб
босиб тушар етти қават ернинг тагига!
Дастакни у ўз жойига қўяркан аранг,
лекин қора пластмасса бу совуқ вужуд
истамасди қўлларидан тушишни унинг
кафтидаги толе муҳри — йўлларга ботиб.
Сабабини аниқ билди бунинг Эрике,
бу қора ўқ, ҳозир, бир он куч йиғиб, тагин
чаккасига қадалади сал ўтмай баттар.
Шундай бўлди. Бу овозни дарров таниди.
Ҳа, боғдаги ўша тетик, шўх, ёниқ кулки:
«Оғирмасми ботинкаю костюмда сенга?!»
Лекин тамом ўзгаргани бу овоз ҳозир,
сўзлаётган трубканинг ўзи эди-ю,

ҳар иккала учида ҳам Олег қотили шум илондек, ёлғиз сўнги ҳукм бор эди: етар, энди бунисининг оламан жонин.

«Бир нарсани айтишин деб қўнғироқ қилдим, тўғри экан, кўп аввалдан сезиб юрардим. Мана энди бари равшан. У аёл билан Гаплашдим. Ҳа, сен алдабсан иккимизни ҳам. Юзсизликдир асли иккиюзламачилик. Қўрқма, менда иродадан анча етарли. Зўрлаб ушлаб туриш учун сени, ҳеч қачон ул аёлдек заҳар ичиб ўтирмайман мен. Фақат раҳмим келар сенга. Сен бирданига икки йўлдан чопмоқ истаб, икки кеманинг бошин тутдинг. Аҳволингни кўр энди, шўрлик. Бузоқчанинг авжи базўр оғилга етди, тинканг қуриб, ўлар ҳолга келибсан, дам ол. Чумолининг уясига бор, ўтир бошлаб, бири эмас бирданига ўнта инни эз! Хуллас калом, ўз хоҳишинг. Энди билдингми нималар бор эканини бу йўл сўнгида?!»

Жами улкан нарсаларга тор бу дунёга қиз бичимсиз, сал дўлворроқ туғилган эди. Лекин қўлга ғуж жойлашган, кафтдек, ўлчовли, нақ чаккага сўзни ўқлар каби отувчи бу дастакка қандай сиғди, кичрайди бу қиз? Ўлимда минг қиёфа бор... Ва худкушликнинг зимни ёлғиз бир сабабдан иборат эмас, Агар ҳалол бир илинж бор бўлса ҳаётда, Бизни ўлим ололмайди. Йўқ бўлса, тамом! Улимда минг қиёфа бор. Айни замонда уни турли сувратларда кўрмаклик мумкин. У — оломон. У — замоннинг белгиларида. У — телефон, у — газета. Дўст чехрасида. У — отанг ё ўқитувчинг. Устоз ё шогирд, У — севгилинг бўлиб хиром айлаши мумкин, мумкин она сиймосида бўлиши ҳатто.

Ва Энрике кундаликка шуларни ёзди:
 • Мен йигирма ёшимдаман. Эмишки, бу ёш
 ибтидоси саналади катта ҳаётнинг,
 бошланиши шундай бўлса, сўнги не бўлар?
 Юрак битта халос ахир одамда. Шуни
 бўлак-бўлак, узиб-қирқиб тортиб-талашиб,
 таъбига мос қайла билан есам дер ҳамма.
 Ва ковшашга киришганлар сал ўтмай албат,
 ён-верига боқиб, менга оз тегипти деб,
 бир-бирини очкўз ҳасад қилишга бошлар,
 энг каттароқ лахтасини илинтирай деб.
 Ва ҳар бири энди бизнинг юрагимизнинг
 бўлагимас, ҳаммасини емоқни истар...
 Биргалашиб бошқаларнинг бағрин ўйганлар,
 ҳеч тўймаслар, тезда бирга оч қоладилар, —
 кўзи ўйнаб бошқа қалбга ташланадилар.
 Топилмаса, чатоқ! Тамом! Оч талвасада
 тутинарлар ўз қалбларин ейишга балки.
 Бундаймас-эй... Бундай эмас... Одамда не айб?
 Юрагимиз ўз-ўзини балки бурдалаб
 Ҳар томонга парча гўштдан отган бўлса-чи,
 бу ҳолимга раҳми келиб кўрган-билганлар
 чидай олмай ўз қалбларин пора этсин деб.
 Нечун ахир? Мумкин эмас ёлғиз бир қалбнинг
 қолган ҳамма юракларга бахт келтириши.
 Жуда соз ва қулай яшар қалбсиз одамлар.
 Юрак билан туғилдингми — қисматинг ёзиқ.
 Зўр ҳикматни англадим мен: умр — жиноят,
 яшамоқ, бу — қийнамоқ ўз яқинларингни!
 Бир кичкина сўқмоқчадан ўтсак, дафъатан —
 ўлдирамиз қанча айбсиз чумолиларни.
 Катта ҳаёт йўлларида эса эҳ қан га
 яқин, азиз кишиларни бехосдан, кўрмай,
 ё қадрига етмай босиб-топтаб кетамиз.

Бировларга азоб бермоқ нақадар азоб!
Яшамак, бу — беихтиёр шафқатсизликким,
туғилмаслик, демак — асил эзгулик экан!
Хўш, туғилиб қўйган бўлсанг, чораси қандай?
Бошқаларга ҳали зомин бўлмасдан туриб,
энг яхшиси, ўз-ўзингни ўлдирмак, тамом!
Кечиринглар, кимни агар ўлдирган бўлсам,
ҳеч қайсингга мен атайин қасд қилганим йўқ.
Уқиб кўринг, кундалигим аён айтажак:
Ҳеч бирингни ёмон кўрган эмасман асло,
ҳеч бирингни сотганим йўқ, аксинча, сизни
жуда яхши кўрар эдим! Ҳозир ҳам шундай!
Бугун сизнинг орангиздан кетар эканман,
сизга бўлган англаб бўлмас меҳримдир бу ҳам...»
Кундаликни очиқ ҳолда столга қўйиб,
Сўнг яхшилаб ювиб-артди мўйқаламларин,
ва шошилмай кийди тоза бир кўйлагини.
Кулаётган пингвинли плавкасини
сув қоғозлик қопга тиқиб, отланар экан,
видолашмоқ истагандай, ҳув девордаги
ўзи чизган тарвузга жим яқин келди у.
Уша-ўша — ютоқи тиг ярим санчилиб
Яра-издан қип-қизил қон тепчиб турипти.
Башаралар бир кўз қисиб олишди гўё.
Ва сўнгги бор бир калака қилгандай уни,
телефон ҳам ўзича бир ҳиринглаб қўйди.

У шаҳарда шабкўрланиб, кўп тентиради
жимирловчи асфальт йўлдан кўзини узмай.
Сал бўлмаса босиб кетай деб ўтган «форд»да
бўртик лунжли генерални кўрмай қолди у,
унинг қатъий мақсад ёнган кўзларини-да,
ким билади, Пиночетдир бу ўтган балки.
«Каррера»га кириб борар экан Энрике,
нур сезгили эшиклари меҳмонхонанинг

«Ўлишгами, марҳамат!» деб ўзи очилди.
Ва ҳавоси совутилган лифтга кирди-ю,
23 деб ўйилган тугмани босди.
Меҳмонхона томидаги ҳовуз антиқа —
суви тиниқ мавжланарди, сал хлор ҳидли.
Турли-туман машварат-базм, тана-гавдалар
ястанишиб ётардилар шишма тўшақда,
«Том Коллинз» симиришиб, мириқиб, шөшмай.
Инглизча сўзлашарди бу ерда ҳамма,
Энрикени бу ҳол андак енгил торттирди.
Чунки она тили бизни баъзан асровчи,
ўлишга ҳеч йўл қўймовчи сўнгги восита,
сўнгги илинж, важ бўлиши мумкин, тўғриси.
Хайриятки бу мумкинмас, анави беғам
кибор амал ёт, нотаниш қўлларда, нозик
коктейлнинг чўпи сақлаб қолмаганидек.
Муъжазгина бир қўбдага кириб Энрике
ечинди-ю, лиқ ҳовузга тушди шошилмай.
У деярли сузгани йўқ, қўлларин ёзиб
сал чалқанча милқди, лекин турли томондан
халал берди бу ердаям бегона қўллар
осмоннинг кўк кўзларига қараб ётишга.
Худди қасддан қилингандек, бу ерда ҳам денг
чапдан, ўнгдан туртқиларди одамлар уни.

Марварид сув томчилари баданда ёниб,
қуёш бутун вужудини олиб тафтига,
у ҳовуздан чиқди. Бориб томнинг четида
анча турди, қорайган, қурч елкаси оша
«Қандай ўктам! Хўп келишган ўспирин экан!»
деганларин эшитиб. Сўнг панжарадан у
енгил ҳатлаб, том рахида жуфтлаб оёғин,
худди сувга сакрагандек сакради пастга.
Назаридан анча узоқ учди ер сари.
Асфальт жуда секин яқин келарди унга

ва қўришга улгурди у майдончада гуж
кумуш-кумуш каптарларни, худди шуларнинг
тик устига тушаётганин билди. Лекин кеч.
У қандайдир симни ушлаб улгурди, кейин
яна бир сим, учинчиси... танаси куйди
худди тоқда қийналгандек ўлим олдидан.
Лекин симлар дош бермади узилди бир-бир,
Токнинг жуда кучлилигин ногоҳ билгандай.
Бир ғалати аҳвол яна юз берди, тавба,
ерга тушмай, тоқдан ўлган эди Энрике.
Тиригида ҳеч истамай қотил бўлишни,
энди ўлик тани билан тушиб устига,
ўлдирганди ҳеч гуноҳсиз бир кабутарни.

11

Ул ҳовузда чўмилганман мен ҳам қанча бор.
Макруҳ бўлиб қолишидан қўрқибми ёки
тўлқинланиб бирон гапни айтмасин дебми,
суви унинг жуда тез-тез янгиланарди.
«Каррера»да — ўша таниш меҳмонхонада
ўқигандим худкуш жоннинг дил дафтарини,
Анча гапни сўзлаб берди онаси унинг,
кўп гапларнинг ўзим англаб тагига етдим.
Она қайтиб олар экан дафтарни, деди:

«Ўғлим шўрлик ўйлаганки, худкушлик қилсам,
бошқаларни ўлдиришдан қутуларман, деб.
Лекин яна акси бўлди. Бекордан бекор,
тасодифан, энди жонсиз вужуди билан
беғуноҳ бир кабутарни ўлдириб қўйди.
Ахир тагин қотиллик-ку! Энг аввало у
отасини ҳалок этди. Кўп вақт ўтди-ю,
отасига кўп қайғурдим бугун тўғриси.
Ҳа, Энрике адо этди мени ҳам. Тагин
барбод этди ҳаётини икки аёлнинг.

Сўнг иккала устозини ўлдирди, яна
 дўстларини ҳалок этди ва хароб этди
 эндигина япроқ ёзган истеъдодини.
 Улимига унинг гарчи биз сабаб бўлдик,
 ҳаммамизни у бир ўзи лекин ўлдирди.
 Фарзандингиз борми?» «Ўғлим бор» жавоб бердим.
 «Ундай бўлса, мени яхши тушуноласиз.
 Ишингиз кўп — банд одамсиз, баъзида сиз ҳам
 болани сал тушунмасдан, бехосдан, билмай,
 бағритошлик қилишингиз мумкин-ку ахир.
 Ё эр-хотин бир нимадан уриш чиқариб,
 тортқалишга тушсангизлар болани қўшиб,
 нақ хомталаш қилишингиз мумкин ўртада.
 У сизни ҳам, онани ҳам қўйиб ғафлатда,
 ўч олса-чи, энди ўзи ўлдириб ўзин,
 иккингининг ҳолингиз не кечади унда?
 Бизмиз ҳамма худкушларнинг қотили асли,
 ким бўлмасин, ҳар бир худкуш — ўзи ҳам қотил.
 Афв этинг, сизнинг шахсий ҳаётингизга
 араллашиб кетдим билмай. Лекин дунёда
 шахсий, якка тақдирлар йўқ. Ҳаммаси боғлиқ.
 Мен жазм этиб олдингизга кирмаганимда,
 ва жувоғмарг болам ҳақда сўзламасам-да,
 Алоқадор жойи бордир бу ишнинг сизга.
 Утинаман. Бирон нима ёзинг бу ҳақда.
 Жуда кўкка кўтарилар санъатда баъзан
 ўз-ўзини ўлдиришнинг сохта сурури,
 фош этинг сиз бу ғирт ёлғон қаҳрамонликни!
 Фожеавий асарларда қаҳрамонларнинг
 бундай мардуд ҳаракати мардлик, алпик деб,
 қўшиб қабих ўйдирмалар, чунон мақталар,
 шу йўл билан юрагини эзиб кўпларнинг.
 Соддалиги билан кўзни алдаб, тортувчи
 тагин, ўткир, назокатли изоҳлари-чи:
 «У ўзининг кўкрагига ханжар қадайд».
 «Тепки босди тўппончани чаккага тираб».

Бу драматургларни, айтманг, ҳаммасини мен
бўғар эдим ўз, мана шу қўлларим билан.
Минг афсуски кўпларининг бўйнини бугун
қалин бурма ёқалари асраб туради
аллақачон бронзага айланиб магар.
Ёзинг, ёзинг! Бу оламда шундай қилиб сиз
бир инсонни фожеадан қутқаролсангиз
қутқардим деб ўйлайверинг ўзингизни ҳам...»
Онаизор кетди. Лекин ўшандан буён —
қали ҳамон хотиримда пайдо у менинг.

12

Чилида қор. Россияда интиқ бу неъмат
чилиликлар учун ёт ва қўрқинчли эди.
«Ла монета» саройининг қоровуллари
изгириндан оғзи-бурни кўкариб чунон,
рўмол, боғлаб олгандилар қулоқларига.
«Меркурио» газетаси ўтга мой қўйиб:
«Бизга бу қор Кремлдан махсус йўлланган» —
Деб ёзганди. Бу орада қанча жойларда
тахта-қоғоз кулбаларининг юпқа томлари
гўдакларнинг тушларини босиб тушарди.
Машиналар оқ қуюнда кучсиз кучаниб
дам ўтмасдан оқ дўнгларга дўнар эдилар.
Президент шахсан ўзи вертолёт билан
бу мислсиз гирдибод, қор самуми, ваҳм,
ғуж тикилиб кетган йўллар устида пайдо,
қиш энг журуж қилган жойларда тушиб,
соч-соқоли олинмаган, озғин, уйқусиз,
йўл озгина очилсин, деб, жадал, беуқув,
қор курашга тушар эди ўзи, чайқалиб,
тажанг ютиб мўйловига қўнган қорларни...

Ҳа, Альянде уфқ сари кетгувчи йўлни

Тутиб ётган тоғ-тоғ ўтмиш ахлатларини
ва шунингдек кўп сиёсий чиқиндиларни
худди шундай тозалашга куч сарфлади хўп,
гоҳ эгилиб, гоҳ букилиб, тинмай ва лекин
лахта-лахта лой ёпишган кўзойнагидан
қўлидаги белкуракнинг дастагин тамом
очкўз қуртлар ичдан ғажиб бўлганин кўрмай,
Энг қизиғи, эшитмасди ён-веридаги
«Ҳа, курайвер, ҳаммасини тозалаб бўпсан...»
тарзидаги носоқи ва пичинг гапларни.
Мен ўшанда Чили бўйлаб кўп юрган эдим
Панчо отли жуда улфат бир одам билан.
Кумуш соқол, паҳлавон қад, майхўр бу зотнинг
жуда қизиқ гўдак феъли бор эди аён,
тақдири ҳам чалкаш, собиқ кит овчиси денг,
яна собиқ хотинбоз у, қирриқ, жалатай.
Бугун энди тавба қилиб бор гуноҳига,
хурқизлардай уятчану пок бўлиб олган.
Мен дунёда кўп кўрганман, суяман, бундай
пиша дўсти — покиза қалб, дилбар зотларни.
Бу дунёмиз анов ҳушёр, лекин сохтакор
сатангларнинг гарданида эмасдир минбад,
дунё — Панчо каби китлар елкасидадир.
Кит овчиси бўлиб ўтган бу кит денг, энди,
гапга шундай қайнарбулоқ, сўзламсак эди —
Котиб қўшиб қўйсанг ёзиб улгуролмасди.
Гапнинг салти бу ёқдаки, унинг ўзи-да
унча-мунча қораларди қоғозни гоҳо.
Иншолар, денг, бир-биридан турфа, ғаройиб:
Дейлик, мана океану мана муз тоғи,
унда роял музлаб қолган — қопқоғи очиқ.
Чумдук солиб бу роялнинг тугмаларига,
пингвинлар оҳанг териб юрар эмишлар.
Ёки, дейлик, бирдан пайдо бўлар Матильда,
энг биринчи муҳаббати — қаллиқ бўлғичи —
сўниқ юзли, ёноқлари бўғриқ қизил — ғар,

хаста эди, ўлиб кетган тўйига етмай.
Матильданинг бошқа уч-тўрт ғар чиқонлари
баҳамжиҳат, қарамай пул-мулнинг бетига,
бу жувонмарг қабр устига ясаттирдилар
мўъжазгина ёдгор — икки мрамар кабутар.
Балиқчилар шаҳарчаси Пунта-аренас —
бўйлаб узукун изларкан унинг қабрини
негадир ҳеч тополмадик ва сўнг икковлон
сўққайишиб кириб бордик марҳумнинг ўша
улфатлари яшайдиган жойга. Уларни
қучиб-ўпиб анча вақт йиғлади Панчо,
қабр бошига боришни-да хоҳламай энди.
Панчонинг феъл-атворида икки хил ҳолат
жуда аён кўринарди: Жаҳл ва йиғи.
«Коламоньо» деган заҳар-заққум, жаҳаннам —
(Таржимада «маймун қуйруқ» бўлар сўзма-сўз.)
Сут-арақнинг жуда бадтаъм қаришмасини.
ҳамма бирга йиғилишиб ичар эканмиз
нимагадир, бир нимага икков айбдордек,
Панчо бирдан жаҳли қўзиб, тутақиб кетди:
«Еухенио биз еб-ичиб юрсагу мунда,
у ёқда-чи, Чили халқи бутун оч-наҳор!»
Бирданига шундай эзиб навҳа қилдики,
гўё жўртта Матильданинг ўртоқларига
мажбур қилди куйиб кўнгил сўрашларига.
Ейиш-ичиш бу дам, ҳали ўзи айтгандек,

хайрихоҳлик, инсонийлик жиҳатдан кўрсак,
ор-номусга зид иш эди ва хавфлироғи —
ошқозонда яраси бор эди! Шундаям
не кўрса ер ва тавба ҳам қилиб қўярди.
Танламасдан урар эди чумчуқдан тортиб,
моллюска-ю, қурбақа-ю, не бўлса, қўймай.
Лекин денгиз кирписини — «эрисос»ни у
жондан яхши кўрар эди, океандан шундоқ
чиққан заҳот, хом-хатала, тузми-мурч қўшиб,

оларди-ей, айтишича ул жониворлар
қорнида ҳам чийиллашар эканлар анча.
Портамонда — балиқчилик бандаргоҳида
беш-ўнни бирдан шундоқ қайиқдан олиб
хузурланиб, шоша-пиша тиқди лунжига.
Бир оздан сўнг бир ғижимлаб оғриди қорни!
Танглайига бармоғини тиқиб иложсиз,
қайт қилди у, яна қайта еди йигланиб,
увилдириқ юқиб қолган соқоли титраб:
«Еухенио, қандай мўъжиза-я, эрисос!
Эрисосиз ҳаёт ҳаёт бўлибдими, айт!»

Сўнг у уч кун шу ердаги касалхонада
чангак бўлиб ётар экан ич буруғидан
гап беришга куч-мадори қолмай, агар ким
Бир сўз айтса тинглаб, сипо бўлиб қолганда —
айтиб бердим Энрикенинг фожиасини:
Худкушлиги орқасида ўз онасини
ва энг яқин кишиларин ўлдирганини,
чанг йўлкада беозор бир кабутарни ҳам.

Одам қаттиқ кулган пайтда бўлгани каби,
лекин бу гал чидаб бўлмаё оғриқдан Панчо
қорнини қўш қўллаб қаттиқ чангаллаганча,
жаҳли жуда ёмон қўзиб, портлаб қолди ку:
«Оҳ, малъунлар!»

«Ким?» — деб ҳайрон сўрадим шу он
минг тўлғаниб азоб тортиб ёзган дўстимнинг
тахта бўлган ёстиғини тўғирларканман.

«Ҳаммалари, — бақирди у, — бари бир бўлиб
уни томдан шундоқ жўртта итарворишган...»

«Кабутарнинг айби нима?» Эшитмагандай
«Оҳ, эрисос бўлсайди!» — деб ингранди Панчо.
Эрисосдан тавба қилиб, оёққа тургач,

Оловли Ер оролида бўлдик икковлон.
Чайқалишиб, пастаккина қирчанғиларда,

бу ерларга қишлаш учун келиб қўнишган
минг-миллионлаб ғоз тўдаси бўйлаб бораркан,
Панчо бўлса ўз-ўзига ғудраниб ҳамон
ёлғиз бир сўз: «Кабутар...» деб такрорлар эди.
Ушанда биз кичкина бир дарё бўйида
қачонлардир кончилардан қолган, занг босган
сўққайган, зил тошчақарни кўргандик ногоҳ.
«Биласанми,— деди Панчо,— дарёнинг номи
галатироқ, нимагадир Русфин дейдилар.
Бир маҳаллар, қандай келиб қолган, номаълум,
бир рус, олтин кони излаб юриб, шу ерда
кайф қилгану тошчақарга енги илашиб,
қум-шағалга қўшилишиб чайналиб кетган.
Айтарларки, ўлаётиб жон аччиғида
У: «Рус фин!» деб бақирганмиш. Бунинг маъноси —
ўрис — тамом, деганидир, чала испанча.
У ўзини ўзи балки ўлдирганмикин...
Ким билади... орадан кўп вақтлар ўтган...
Сен худкушлик қилишни ҳеч ўйлаганмисан?»
«Йўқ демайман, бўлган эди... Ўзинг-чи, Панчо?»
«Еухенио, мени қўй сен, эрисос яхши.
Уни тўйиб тушириш бир роҳати жон-ку,
кейин майли қайт қилсанг ҳам роҳат, кўп роҳат.
Сени жуда иродали одам деб юрсам,
худкушлик фикр этибсан-а, қўй-э, Еухенио.
«Колоmano» ичибман-а сен билан, уят!
Уша бизнинг томдан ташлаб ўлишимизни,
ўзимизни отишимиз, осишимизни
ё ичкуга ружу қўйиб «тугаш»имизни
тушларида кўриб, кутиб, пайт пойлаб турган —
фашист, палид қора вабо унсурларига
наҳотки сен ўзинг кўмак бермоқ бўласан?!
Умидсизлик, бу — шикаста хотир самари,
ҳар қандайин навмидликнинг бир чораси бор.
Ола-чикка дор ўйини, масхарага хос —
сиртмоқ, заҳар, томдан ташлаш, ўзингни отиш.

каби турфа усулларни унут, вассалом!
Эсингда тут, сен ўзингни ўлдирсанг борми,
Онт ичаман, сени ўзим ўлдиришим бор!»

У жаҳлидан тез тушди-ю, лекин шу замон
ҳе йўқ, бе йўқ — бирданига ҳўнграб юборди:
«Номардман мен, тўғрисини айтмовдим қўрқиб,
мен ҳам бир вақт ўз-ўзимни ўлдиргим келган.
Фақат сенинг хаёлингга бу мардуд фикр
бир дафъаям келишини истамагандим...»
Панчо билан бағир бериб бир-биримизга,
тишларида аллакимнинг умри пинҳони
ботин ётган занг тошчақар қаршисида биз,
анча вақт жим туриб қолдик. Бу пайт замин ҳам
Зил сукутда эди гўё. Бошлар устидан
ўтаётган эди ўша ўлик кабутар.

13

Ўзимники бўлатуриб, бошқаникидек
тобора ёт туюлганди уйим бир пайтлар
ва ундаги ҳар бир буюм, бегонасираб
боққандилар кераксиз бир буюмдек менга.
Ушанда мен видолашув қаъдаси янглиғ,
қатл олдидан афсурда бир хоҳиш айтгандай —
жуда-жуда шу «эрисос» егим келганди.
Уйлаб кўрсам, Москванинг дўконларида
«эрисос» ҳеч сотилмаган экан, на илож.
Бу пайт умрим косасида дарзлар, чатноқлар —
кўп, чегалаб бўлмайдиган аҳволда эди.
Хотин билан ажрим, тагин ўғилдан ажраш.
Мени севган ва шунингдек севиклим бўлган
инсонларнинг маломат ва таҳқир сўзлари.
Халқ судьяси кўзларидан менга ёрилган
игна нозик таассуфлар, «инжа» синчковлик...
Уша пайтда судьяларнинг кўпайганин денг,

казо-казо, бадхоҳ назар, мирғазаб қараш.
Дилларида шафеликдан учқун йўқ, лекин
дам урганлар халқникиман дея ҳаммаси,
бари мени қоралаган, сифатлар қўшиб:
такаббурлик, ғаразғўйлик, мақтанчоқликми
ё маънавий бузуқликми, қўйинг, минг варақ!
Кимларгадир диққат қилмай, қадрини билмай
назар-писанд қилмай юрган эмишман, зотан
таъзим қилиш зарур бўлган зотлармиш улар!
Мен ўзимга қотил деб айб қўйгандим, лекин —
бу уларнинг хаёлига келмаганди ҳам!
Кўп чарчадим бу ишлардан, эътироф этсам:
Шу пайтгача мен гўхтовсиз, билибми-билмай,
ўннга юрсам, чапга юрсам, ётсам ё турсам,
албатта ўз дўстларимнинг, яқинларимнинг,
аёлларнинг кўнглин наза қилибман ёмон —
ўлдирибман унисин ё бунисин ногоҳ.
Ана шунда нақ маҳаллий фожеанавис,
кайф аралаш, ғижирлатиб тишимни, инграб:
«Жигарларим,— дедим,— қани, менга айтинг-чи —
Нима қилсам сизлар бахтли бўлурсиз тугал?
Нима қилсам, тўйиб енгил нафас оласиз?
Ҳаммасига ёлғиз айбдор мен эмасман-ку?
Ё ростдан ҳам жами дарди-касалингизга
ёлғиз ўзим сабаб бўлсам, иложи осон,
Сизларни мен бу офатдан қутқазоламан!»
Ўлишимга йўл қўймади бироқ бир нима.
Хонам бўм-бўш. Лекин ҳамон ўша кабутар
одамона кўзлар билан менга тикилиб,
ўтирарди деразамнинг сирт тоқчасида.
Бу ўшадир балки, яъни Сантьягода —
«Каррера»нинг олдида жон берган кабутар,
ўлимга рой бермасин деб, ҳолимни билиб,
ўлик ҳолда уча-уча имдодга келган?
Дунёда ҳеч бегона ғам, ёт кулфат йўқдир.
Оғир пайтда бир-бирини англаб, одамлар

қўлламакка шошилсалар ул кабутардек
ер юзида адолат, бахт сўзсиз бўлади!
Сантьягоми, Химки-ховрин, Нью-Йоркдами,
ким маҳкуми изтиробдир, бебахтдир сўнгсиз,
ўз-ўзини ўлдиришга ҳаққи йўқ мутлақ!
Ҳар нарсага чора бордир дунёда магар!
Ҳали жуда ёш, ўлгудек гўр маҳалларим
не синоат билан, билмам, етмишни урган
бузруквор бир шоир менга шундай деганди:
«Биласизми, Есенин ва Маяковский,
қасд қилгандай, олддан айтган ўз ўлимларин.
Фаришталар омин дерлар ҳар шеърингизга,
маслаҳатим, нима ҳақда ёзсангиз ёзинг,
ҳеч бир ерда лекин зинҳор худкушлик ҳақда
Биронбир сўзиш қўшишдан қочинг мутлақо».
Уша-ўша, мен ўлимнинг йўлига қатъий
тикдим ёзув столимни, кўндаланг, баланд!

Тушкунликнинг, эй сиз манфур пайғамбарлари,
ноумидлик, ўлим сотиб кун кўрган жонлар,
сиз бизларга бош-охири йўқ уфқ сари
сохта умид ташвиқ этган чайқовчилардан
сира афзал эмассизлар, барингиз бир гўр.
Умидсизлик билан сохта умид, икковлон,
одамзодни жарлик томон сургайсиз тил бир,
келажакни — Сантьяго кабутаридек,
эзмоқчисиз жонсиз ўлик танангиз билан!
Қурбон бўлган Альендени айблай олмайман,
қоралайман лекин унга чоқ қазганларни.
Улманг, ўртоқ президент! Улмас руҳингиз
қасос олсин! Ул қутурган жалодлар бари,
худкушларга айлансинлар, ўлдирсин ўзин!
Бундоқ бўлсин президентнинг олий фармони:
Дор қурганлар фақат оссин энди ўзини,
ва ўзини фақат отсин энди қўрқувдан
Ер юзида эрк-ҳуқуқни отиб юрганлар!

ХОТИМА

Худкушлик, бу — охир ўлим бор деб қўрқмоқлик,
Ҳа, оғир-да ер остида чиримоқ якка.
Ғийбатдан ҳам, туҳматдан ҳам баттар аҳмоқлик
Ўлим ҳақда сўз эслатиш бирон юракка.

Кенг фазони ўзи каби ўлмас ва буюк
Инсонларга этмоқ истаб юксак бир ватан,
Юлдузларга талпинган ул Циолковскийдек,
Ор қиламан ўлимдан мен, нафратланаман!

Қаранг, ҳаёт ипагини чархи беҳудуд
Асрларнинг қўли билан йигирмиш нурдан.
Қаршимиздан чиққай бир кун аждодлар унут,
не-не қадим китобларда тирик сатрдан.

Ажиб кўҳна қайиқларда Ромул, Рем келиб,
Ҳали учгай бизлар билан космик кемада.
Ўлим, бу — бир зумлик иш. Мен қайта тирилиб,
Зоҳир бўлгум ҳамма ерда ва ҳар нимада.

Ўлим билмай мангу учиб юрганисимон
Замин узра гўё ўша ўлик кабутар,
Бир олис ва ях юлдуздан одамлар томон,—
Бу ҳаётни улуғлаб мен солурман хабар!

1972—1978

Сантьяго — Москва

МУНДАРИЖА

Ўзбек китобхониға	3
<i>Маъруф Жалил таржималари</i>	
Дебоча	5
Ҳасад	7
«Безовта қилар»	9
Она	11
Кучугим	13
Ёлғизлик	14
Эшик чертилганда	18
«Йўқ, йўқ, бошқа жойга»	19
Асал	21
«Менинг ғижимланган ҳаётим»	24
Сеҳрлов	25
Одамлар куларди девор ортида	27
Учинчи хотира	29
Болалик манзараси	31
Нефертиги	33
Севгилим, ухла	35
«Оппоқ-оппоқ қор ёғар»	38
Рим нархлари	40
Эквадор фаррошлари	44
Сўзларимни елга ташлайман	48
Шеърият трамвайи	50
Нозим юраги	52
Шаккоклик	54
Виждон азоблари	55

«Шошмоқ...»	57
«Йўқ, менга керакмас». <i>Миразиз Аъзам таржимаси</i>	59
Сенинг қўлларинг. <i>Миразиз Аъзам таржимаси</i>	60
«Сочларингни камроқ тарашла...» <i>Миразиз Аъзам таржимаси</i>	62
Истардимки. <i>Жуманиёз Жабборов таржимаси</i>	63
«Мен ҳамёнман!» <i>Мирпўлат Мирзаев таржимаси</i>	68
«Кўплар мени севмас». <i>Мирпўлат Мирзаев таржимаси</i>	70
Кетаётир оналар. <i>Мирпўлат Мирзаев таржимаси</i>	72
«Шўр, нордон бўй таралар» <i>Мирпўлат Мирзаев таржимаси</i>	73
«Келди ўзга замонлар». <i>Мирпўлат Мирзаев таржимаси</i>	74
Братск ГЭСи. <i>Маъруф Жалил таржимаси</i>	76
Сантьяго кабутари. <i>Шеърий қисса Омон Матжон таржимаси</i>	106

На узбекском языке

Евгений Александрович Евтушенко

БЕЛЫЕ СНЕГА

Стихи и поэмы

Перевод с издания «Художественная литература», Москва —
1975 г. и из журнала «Новый мир» № 11, 1978 г.

Редактор М. Аъзамов

Рассом Н. Колязин

Расмлар редактори А. Бобров

Техн. редактор Э. Саидов

Корректор О. Турдибекова

ИБ № 1405

Босмахонага берилди 14.05.81. Босишга ружсат этилди 12.05.82
Формати 70x90^{1/32}. Босмахона қорози № 3. Мактаб гарни-
гура. Юқори босма. Шартли босма л. 6.14+036 вкл. Нашр л. 7.01+
+0,32 вкл, Тиражи 10000. Буюртма № 492. Баҳоси 1 с. 10 т.

Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти.
700129, Тошкент, Навоий кўчаси 30.

Ўзбекистон ССР Нашриётлар, полиграфия ва китоб савдоси
ишлари Давлат комитетининг Тошкент «Матбуот» полиграфия
ишлаб чиқариш бирлашмаси. Тошкент, Ҳамза кўчаси, 21.

Евтушенко, Евг.

Оқ қорлар: Шеърлар ва дoston / [Редкол.: Б. Бойқобилов ва бошқ.].— Т.: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1982.— 168 б.

Атоқли рус совет шоири Евг. Евтушенконинг шеърлари инсон онгига ва виждонига мурожаат қилиб, уни ўз манфаатларининг тор дунёчасида ўралашиб қолмасликка чақиради. яхшилик ва адолатнинг тантана қилишига ишончни йўқотмасликка ундайди.

Ушбу китоб ўз мазмуни ва пафоси билан ҳозир ер юзида рўй бераётган кескин ва алангали воқеалар билан ҳамоҳангдир.

Тўпلام яхши ниятли барча одамларнинг жаҳон тақдирига ва тараққиётига алоқадорлигини тасдиқлайди.

Евтушенко, Евг. Белые снега: Стихи и поэмы.